

Hogeschool PXL
Departement Healthcare
Opleiding Ergotherapie

**De waarde van een observatie om de ontwikkelingskansen van kinderen in
kansarme gezinnen weer te geven**

‘Een etnografisch onderzoek naar de kwaliteit van een observatie
in Ethiopië en Vlaanderen’

Door:

Karliën Bongaerts

Steffi Carlisi

Sara Janquart

Stefanie Put

Afstudeerproject aangeboden tot het behalen van het diploma van Bachelor in de Ergotherapie
o.l.v. **Johan Valy**, promotor

Hasselt, 2014-2015

Hogeschool PXL
Departement Healthcare
Opleiding Ergotherapie

**De waarde van een observatie om de ontwikkelingskansen van kinderen in
kansarme gezinnen weer te geven**

‘Een etnografisch onderzoek naar de kwaliteit van een observatie
in Ethiopië en Vlaanderen’

Door:

Karliën Bongaerts

Steffi Carlisi

Sara Janquart

Stefanie Put

Afstudeerproject aangeboden tot het behalen van het diploma van Bachelor in de Ergotherapie
o.l.v. **Johan Valy**, promotor

Hasselt, 2014-2015

Inhoudstabel

Dankwoord	
Abstract	
1. Inleiding	1
2. Methode	4
3. Resultaten.....	9
3.1 Onderzoek a.d.h.v. een literatuurstudie	9
3.1.1. Een observatie	10
3.1.2. Een observatielijst	10
3.1.3. Observeren en wat dan?	11
3.1.4. Wat zijn de gegevens nu waard?.....	15
3.1.5. De meerwaarde van een observatie.....	18
3.1.6. Het belang van een observatie in de natuurlijke leefomgeving	19
3.1.7. Valkuilen.....	20
3.1.8. Ergotherapie binnen een observatie	21
3.2 Toepassing	22
3.2.1. Jimma, Ethiopië	24
3.2.2. Vlaanderen, België.....	36
3.3 Cases	55
3.3.1. Jimma, Ethiopië	55
3.3.2. Vlaanderen, België.....	58
4. Discussie	66
5. Conclusie.....	70
Bibliografie.....	
Bijlagen	

Dankwoord

Deze bachelorproef geldt als de laatste uitdaging voor het afsluiten van onze opleiding Ergotherapie aan de Hogeschool PXL. Het was een werk van lange adem en heeft veel tijd en moeite gekost. Daarom willen wij van deze mogelijkheid gebruik maken om enkele mensen, die ons gaandeweg hebben bijgestaan bij het voltooien van deze bachelorproef, te bedanken.

Allereerst willen we onze promotor, Johan Valy, bedanken voor de tijd die hij heeft vrijgemaakt om onze vragen te beantwoorden, suggesties te geven en ons te begeleiden in het tot stand brengen van het onderzoek. Dankzij hem zijn we tot belangrijke inzichten gekomen die essentieel waren voor deze bachelorproef.

Daarnaast willen wij onze ouders bedanken voor de steun tijdens het tot stand brengen van dit project en natuurlijk voor de kansen die zij ons geboden hebben om de opleiding Ergotherapie aan te vatten.

Ook wensen we de Hogeschool PXL te bedanken, met in het bijzonder Dhr. Lemmens, Mevr. Spooren, Mevr. Knippenberg, Mevr. Huyskens, Dhr. Nuyts, het afstudeerproject van Devroo, Fioravante en Van Reusel en de studenten van het zijtraject 1.6.

Vervolgens waren Dhr. en Mevr. Coolen, Basisschool De Wilg in Schoonbeek, de Kinesithherapie-Ergotherapie Praktijk van Johan Valy en de gezinnen die meegewerkt hebben binnen dit project in Ethiopië en Vlaanderen, belangrijk om deze bachelorproef te voltooien. Verder willen we ook de contactpersonen in Ethiopië bedanken, Mevr. Tadesse, Mevr. Segina en Dhr. Mekitie.

Tot slot wensen we onze familie en vrienden nog te bedanken voor de emotionele en mentale steun.

Abstract

Inleiding

Als gevolg van het onderzoek naar de invloed van armoede op de ontwikkeling bij jonge kinderen in Ethiopië en Vlaanderen werd een observatielijst 'Observations during the home visits'^(zie bijlage 1) opgesteld. Om te bepalen of de observatielijst een bruikbaar gegeven is, werd volgend onderzoek opgestart.

Doel

Dit onderzoek wil een antwoord geven op de vraag of de observatielijst betrouwbaar is. Kan deze observatielijst gebruikt worden om aan te tonen dat armoede een invloed heeft op de ontwikkeling van het kind en kunnen op basis van de resultaten interventies opgestart worden?

Methode

Initieel werd er vertrokken vanuit een literatuurstudie om de waarde van een observatie te bestuderen. Aansluitend werd een praktisch onderzoek uitgevoerd waar 21 kansarme gezinnen in Ethiopië en 5 in Vlaanderen werden geobserveerd in de thuisomgeving. In Ethiopië werd nagegaan of de weergave van de observaties in de observatielijst betrouwbaar waren. Er werd dus een interbeoordelaarsbetrouwbaarheid berekend aan de hand van de Kendall's concordantiecoëfficiënt W. In Vlaanderen is de observatielijst ook afgenomen, maar hier werd gekeken of de gescoorde items voldoende relevant waren voor het opstarten van een interventie.

Resultaten

Uit de literatuurstudie kan er besloten worden dat de waarde van een observatieschaal een goede manier is om de ontwikkelingskansen weer te geven. Verder hebben de domeinen 'Observation of the Child' en 'Observation of the Environment' een hoge interbeoordelaarsbetrouwbaarheid terwijl bij het domein 'Observation of the Caregiver' eerder over een lage interbeoordelaarsbetrouwbaarheid gesproken wordt.

Conclusie

De observatielijst is een bruikbaar gegeven voor het weergeven van ontwikkelingskansen van kinderen in armoede, met uitzondering van het observatiedomein 'Observation of the Caregiver'. Voortvloeiend uit voorgaande kan besloten worden dat het opstarten van een interventie, aan de hand van de observatie items in deze observatielijst, voldoende aanknopingspunten bevat.

Trefwoorden: 'observation', 'children', 'poverty', 'parents' en 'environment'.

1. Inleiding

Wij leven helaas in een wereld waarin 200 miljoen kinderen jonger dan 5 jaar, waarvan 40% in ontwikkelingslanden wonen, hun potentiële cognitieve ontwikkeling niet bereiken en daarin boven een groeiachterstand en een inadequate sociale-emotionele ontwikkeling hebben. Dit als gevolg van extreme armoede en ondervoeding (Bernard & Dreyer, 2011).

Unicef-België (2014) beschrijft armoede als volgt, ze raakt mensen – en meer bepaald kinderen – in alle aspecten van hun leven. Een kwetsbare gezondheid, een gevoel van minderwaardigheid, een beperking van de onderwijsmogelijkheden, evenals uitsluiting van sociale activiteiten zijn slechts enkele van de aspecten die een negatieve impact hebben op de verschillende levensdomeinen en de ontwikkeling van de kinderen die door armoede worden getroffen (Unicef, 2014).

Armoede is dus veel meer dan alleen maar een gebrek aan inkomsten. Toch speelt dit aspect een grote rol toont onderzoek van Hansons' et al. aan (Hanson et al., 2013). Wanneer kinderen opgroeien in een gezin met een lage sociaal-economische status wordt er vastgesteld dat dit het kindbrein beïnvloedt. Niet onlogisch aangezien het babybrein het meest kwetsbaar en kneedbaar is, als het de baarmoeder juist verlaten heeft (Perry & Szalavitz, 2010). Het volume van de grijze stof in de hersenen bij kinderen in lage inkomensgezinnen is veel kleiner dan bij kinderen uit middel- en hoge inkomensgezinnen. Deze ontwikkeling van de grijze stof speelt een belangrijke rol bij het begrijpen van de problemen in de cognitie en de gedragsregulatie. Hieruit kan er besloten worden dat bijna iedereen het erover eens is dat de omgeving een niet te onderschatten rol speelt bij de ontwikkeling van het brein van een kind (Hunius & Van Elk, 2010). Een lage sociaal-economische status zorgt er verder ook voor dat ouders op een minder verfijnde manier communiceren met hun kinderen waaruit we kunnen besluiten dat er gedragsveranderingen zijn bij ouders in kansarmoede, ze stimuleren hun kinderen minder naar literaire activiteiten (Hanson et al., 2013). Algemeen kan er vastgesteld worden dat kinderen in armoede minder gestimuleerd worden door hun ouders om leerervaringen op te doen (Brooks-Gunn & Duncan, 1997).

Hier halen we een belangrijk aspect aan, namelijk dat de stimulatie tussen de leeftijd van 0-3 jaar essentieel is in de ontwikkeling van emotionele-intellectuele en sociale vaardigheden

(Hunius & Van Elk, 2010). Milteer, Ginsburg en Mulligan beschreven reeds in 2012 dat “kinderen die in armoede leven vaak beroofd worden van de voordelen van een veilige en creatieve speeltijd” (Miltier, Ginsburg, & Mulligan, 2012). Spelen is een uiterst belangrijke gezondheidscomponent in de ontwikkeling van het kind (Berhanu, 2011). Het belang van spelen wordt nog maar eens bevestigd door het ontwikkelen van het SES-programma. SES staat voor Stimulate, Enjoy en Safety en is een methodisch doordachte vorm om extra hulp te bieden. Het richt zich primair op het spelend ontwikkelen van functies en vaardigheden. Hierbij heeft het als doel om spel met al zijn eigenschappen op gang te brengen, spelervaringen uit te breiden en samenspel met anderen mogelijk te maken, om uiteindelijk de ontwikkeling van het kind te bevorderen. Het SES is gebaseerd op 3 componenten, nl. de spelbegeleider (playleader), de speelruimte binnen (playroom) en de speelzone buiten (playground) (Lemmens, Vally, Granitzer, & Verhegghen, 2011). Het belang van spelen is hierboven reeds benadrukt, maar toch is empathie één van de belangrijkste voorwaarden voor een veilig hechten in de eerste levensjaren (Medina, 2011).

De levensfase wanneer kinderen in armoede vertoeven, lijkt ook van belang voor de ontwikkeling van het kind. Kinderen die in armoede leven tijdens hun voorschoolse periode hebben lagere slaagkansen ter voltooiing van hun school dan kinderen en adolescenten die in latere jaren in armoede leven (Brooks-Gunn & Duncan, 1997). De vicieuze cirkel waarin mensen in armoede terecht komen is het makkelijkst te doorbreken bij zeer jonge kinderen d.m.v. intensieve voorschoolse programma's. Volgens Ingrid Lieten (2013) zijn kinderen de toekomst, dus investeren in hen heeft een hoog economisch rendement (Lieten, 2013). Ze wil in haar actieplan extra aandacht geven aan de jongste kinderen in de voorschoolse periode.

Kosten- en baten analyses wijzen uit dat de bestrijding van kinderarmoede de meest zinvolle investering is op lange termijn. Hoe jonger het kind, hoe beter en sneller de resultaten van de interventie zichtbaar zijn. Elke euro die je investeert in preventie van kinderarmoede heeft op lange termijn een hoge opbrengst voor de maatschappij. Kleine kinderen die vroegtijdig de juiste ondersteuning krijgen, zullen op latere leeftijd een betere schoolloopbaan hebben en als volwassenen minder kans hebben op werkloosheid. Daarom is het belangrijk om voorschoolse trajecten in verband met gezinsbegeleiding uit te voeren (Groenez, 2013). De resultaten die uit voorschoolse programma's behaald worden op cognitief vlak zijn positief en duren voort tot de volwassenheid. Dit is niet toe te schrijven aan een verhoging van het IQ (Intelligentie Quotiënt), maar waaraan dan wel? Uit de literatuur van Aamodt en Wang (2011) blijkt dat het

positief resultaat een gevolg is van verbeterde sociale vaardigheden zoals doorzettingsvermogen, motivatie en emotioneel welzijn (Aamodt & Wang, 2011). Ook Groenez (2013) bevestigt dit.

Niet alleen spelen in de thuisomgeving in de voorschoolse periode is belangrijk binnen de ontwikkeling maar hierop volgend ook de participatie in de kleuterschool. Uit recente cijfers blijkt dat het aantal afwezigheden bij kleuters stijgt in de provincies Limburg en Vlaams-Brabant (Belga, 2015). De overheid wil nu bepaalde doelgroepen stimuleren om hun kinderen op jongere leeftijd naar school te sturen. Onder deze doelgroepen verstaan ze vooral gezinnen met beperkte mogelijkheden, die vaak veel inspanningen moeten doen om een geschikte school te vinden. Daarom wordt er een concrete focus gelegd op de ouders binnen deze gezinnen.

Het doel van deze inleiding is om het belang van stimulatie in de sensitieve periode te kaderen en dit gegeven te weerspiegelen op de doelgroep kinderen in armoede. Door de bevindingen in het afstudeerproject ‘Kinderstimulatie in tijden van armoede – een vergelijkende studie over de invloed van armoede op de ontwikkeling bij jonge kinderen in Ethiopië en Vlaanderen’ komt men tot het besluit dat armoedebestrijding in Vlaanderen prioritair is en dat er actie moet komen, beter vandaag dan morgen. Er zijn veel initiatieven rond armoedebestrijding maar vaak zijn deze niet op elkaar afgestemd en participeren ze individualistisch. Hier is er getracht om een koppeling te maken van het gebruik van de observatielijst in Jimma, Ethiopië en in Vlaanderen. Verder zijn de interventies in samenwerking met de school gebeurd.

In dit project wordt er een literatuurstudie uitgevoerd om te kijken of een observatie bij gezinnen in kansarmoede nu wel echt waardevol is om zo gericht actie te ondernemen. Als therapeuten zijn we bekend met het afnemen van testen. Wanneer er een kind zich aanbiedt met een probleem worden er een hele resem van testbatterijen op het kind losgelaten. Uiteindelijk geven de resultaten weer wat we eigenlijk al wisten uit observaties. Resultaten van testen geven een quotiënt – een percentielrang weer, een vergelijking met een grotere populatie. Tot slot wordt er een onderzoek uitgevoerd waarbij kansarme gezinnen in de thuisomgeving worden geobserveerd. In Ethiopië wordt de betrouwbaarheid van de observatielijst gestaafd en in Vlaanderen wordt er gekeken of deze observatielijst een aanknopingspunt vormt voor het opstarten van interventies.

2. Methode

In voorgaande werd de overkoepelende probleemstelling reeds onderbouwd. Vanuit deze probleemstelling kwam er zowel een theoretische – als een praktijk gerichte onderzoeksvraag naar voor. Er werd een literatuurstudie uitgevoerd waarin de theoretische onderzoeksvraag werd beantwoord. Hieruit werd een praktisch onderzoek in Ethiopië en Vlaanderen opgestart.

Theoretische onderzoeksvraag

Er werd vertrokken van een literatuurstudie om de waarde van een observatie te staven, dit vormt de basis voor het praktisch onderzoek. De volgende onderzoeksvraag kwam zo tot stand: ‘Wat is de waarde van een observatie om de ontwikkelingskansen van kinderen in kansarmoede weer te geven?’.

De volgende databanken werden gebruikt om dit tot stand te brengen: Pubmed, Google Scholar, Cochrane en Bohn Staffleu. Er werd gezocht aan de hand van de volgende trefwoorden: ‘observation(list)’, ‘reliability’, ‘likertscale en ‘environment’. Voor een toepassing van dit meetinstrument tijdens interventies in de ergotherapie werden er ook enkele boeken geraadpleegd.

Eerst werd er gekeken wat een observatie nu net inhoudt en hoe deze het best wordt opgebouwd. Vervolgens is er bestudeerd wat de meerwaarde is van een observatie als meetinstrument te gebruiken en wat de gegevens hieruit kunnen betekenen binnen een onderzoek. Verder is er gezocht welke omgeving het beste vertrekpunt is om een objectieve observatie uit te voeren.

Als deelvraag wordt de link gelegd met ons praktisch onderzoek en komt de volgende onderzoeksvraag tot stand: ‘In welke mate zijn de observaties vanuit huisbezoeken waardevol?’.

Praktische onderzoeksvraag

Via het theoretisch deel werd getracht om goede aanknopingspunten te bekomen om een allesomvattende observatie te kunnen uitvoeren in de thuissituatie, aan de hand van de observatielijst ‘Observations during the home visits’. Om representativiteit te bekomen binnen de observaties werd er voor het vertrek naar Ethiopië een overlegmoment gepland om de observatielijst te verduidelijken. Alle items werden overlopen en er werd aan iedere score een

beschrijving gekoppeld. Om dit vooronderzoek tot stand te brengen hebben we 2 pistes genomen.

In het project in Jimma, Ethiopië werd er gekeken of de observatielijst een bruikbaar gegeven is in het verder onderzoek en werd volgende onderzoeksvraag beantwoord: ‘In welke mate is de observatieschaal ‘Observations during the home visits’ een bruikbaar gegeven om de ontwikkelingskansen van kinderen in armoede weer te geven?’. Om deze onderzoeksvraag te staven werden er observaties uitgevoerd in Jimma. Deze onderzoeksvraag werd beantwoord aan de hand van een aantal specifieke stappen.

Eerst werd er contact opgenomen met een ervaren playleader, Segina, die tijdens de huisbezoeken de kinderen via spelen ging stimuleren. De gezinnen werden gecontacteerd door een lokale persoon, Muluwork Tadesse. Zij werkt als leerkracht in een publieke school (Heibret) waar ze frequent in contact komt met gezinnen in kansarmoede. Muluwork heeft alle huisbezoeken begeleid en was de tussenpersoon voor een vlotte communicatie met de gezinnen.

De observaties werden deels gestructureerd en deels ongestructureerd uitgevoerd. De observatoren wisten op voorhand wat er moest geobserveerd worden door middel van een vaststaande observatielijst, maar de items op deze observatielijst werden pas achteraf gescoord. Eerst werd er geobserveerd aan de hand van een blanco blad. Er werden elke week 3 gezinnen afzonderlijk geobserveerd in hun thuissituatie. De eerste 3 huisbezoeken waren een oefenmoment waarbij er samen geobserveerd werd, ieder vulde individueel de observatielijst in en achteraf werden deze resultaten gezamenlijk besproken en vergeleken. Ieder heeft individueel zijn resultaten verklaard en er werd een discussie gestart over de verschillen binnen de scoringsmethode, doordat ieder een andere visie en denkwijze heeft. Hieruit werd de conclusie getrokken dat de observatoren in verband met de scoring niet op dezelfde golflengte zaten. Er werd te verschillend gedacht over de items en de gekoppelde score hieraan. Vervolgens werden de verschillende observatie items gespecificeerd om misverstanden te voorkomen. De misverstanden konden de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid beïnvloeden en indirect ook de resultaten van het onderzoek. Bij de 21 overige observaties werd er steeds samen geobserveerd en apart beoordeeld maar de resultaten werden hierna niet meer besproken. Deze resultaten werden telkens ingegeven in een opgemaakt Excelbestand en de formulieren werden verzegeld. Na de eerste 9 observaties werd er een herbespreking gehouden van de huisbezoeken maar werden de resultaten niet besproken en aangepast. Na de

21 huisbezoeken werden alle resultaten doorgegeven aan de statisticus Erik Nuyts en door hem verwerkt. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid werd berekend aan de hand van de Kendall's concordantiecoëfficiënt W .

Kendall's coefficient of concordance (W) is a measure of the agreement among several (m) quantitative or semiquantitative variables that are assessing a set of n objects of interest. In the social sciences, the variables are often people, called "judges", assessing different subjects or situations (Legendre, 2010).

Er werd gekozen voor deze methode om onze kwantitatieve variabele te berekenen. Binnen 'Observations during the home visits' werd er gebruik gemaakt van een ordinale meetschaal, maar hiervoor bestaat er geen specifieke statistische maat om de betrouwbaarheid te meten. Verder was het gebruik van de Fleiss' kappa een twijfelpunt, omdat dit eveneens een statistische methode is waarmee er tussen meer dan 2 beoordelaars de betrouwbaarheid wordt gemeten. Maar omdat er bij de Fleiss' kappa over een nominale meetschaal wordt gesproken, werd er geconcludeerd dat de benadering Kendall's concordantiecoëfficiënt W het beste aansluit bij de meetschaal.

In het project in Vlaanderen, België luidt de onderzoeksvraag als volgt: 'In welke mate is een observatie aan de hand van 'Observations during the home visits' een aanknopingspunt om een interventie te starten?'. In het kader van dit onderzoek werd er een samenwerking met de Kinesitherapie-Ergotherapie Praktijk van Johan Vally en een plaatselijke school opgestart. De Praktijk heeft reeds jarenlang ervaring in de communicatie met kansarme gezinnen. 'De Wilg' is een vrije basisschool gelegen in Schoonbeek en ligt in de buurt van een sociale woonwijk.

Binnen deze school zijn reeds verscheidene initiatieven opgestart om kansarme gezinnen te begeleiden. Enkele voorbeelden hiervan zijn, enerzijds taalondersteuning in de kleuterschool, waarbij er wordt getracht anderstalige leerlingen dagdagelijkse woordenschat bij te brengen. Deze taalondersteuning focust ook op de kennismaking met voorbereidende schoolse vaardigheden, die belangrijk zijn bij de overstap naar het lager onderwijs, bijvoorbeeld rekenhandelingen. Anderzijds werd er voor de leerlingen van het lager onderwijs sinds dit jaar in samenwerking met de stad Bilzen, dienst samenlevingsopbouw, een project rond huiswerkbegeleiding opgestart, 'de huiswerkzolder'. Hierin wordt er gestreefd om de kinderen een rustige leermogelijkheid te bieden.

Het belang van de focus op de ouders om een duurzaam effect te creëren, werd reeds bevestigd in de inleiding. Binnen dit onderzoeksproject werd er dan ook getracht om niet enkel te focussen op het kind maar ook op de ouders.

Er zijn enkele selectiecriteria om ouders te detecteren die gebaat zouden kunnen zijn met deze ondersteuning:

- (1) Scholen houden bepaalde leerlingenkenmerken bij ter subsidiëring: o.a. het opleidingsniveau van de moeder, de thuistaal, het ontvangen van een schooltoelage. Op basis hiervan werd een eerste soort selectie gemaakt.
- (2) Vervolgens werden hieruit de kinderen geselecteerd die door een moeilijke ontwikkeling gebaat konden zijn met ondersteuning. Kleuterleidsters gaven aan dat de taalontwikkeling bij bepaalde kinderen moeilijkheden met zich meebracht. In het lager onderwijs gaven de leerkrachten aan dat er problemen waren bij efficiënt maken van het huiswerk. Deze beide opvattingen werden ook binnen het boek van Janssens en Trimbos (2014) als belangrijk ervaren (Janssens & Trimbos, 2014). Dit boek heeft onderzoek gevoerd naar de ervaringen van kinderen die in hun schoolperiode werden geconfronteerd met kansarmoede. Verder werden in voorgaand onderzoek verscheidene leerkrachten bevraagd omtrent hun idee rond kansarmoede en de mogelijkheden tot ondersteuning binnen het schoolgebeuren voor deze gezinnen.

Op basis van voorgaande selectiecriteria werden er een aantal ouders gecontacteerd en uitgenodigd in de school. De ouders werden geïnformeerd over het project met als doel de ouders te ondersteunen in de ontwikkeling van hun jonge kinderen. Eveneens kon er beroep gedaan worden op huiswerkondersteuning. Het was aan de ouders zelf om contact op te nemen met de Kinesithérapie-Ergotherapie Praktijk voor een kennismakingsgesprek. De samenwerking met de school was dus een heel belangrijke schakel binnen het hele project. Tijdens de duur van het project was er wekelijks een rapportering tussen beide instanties, om elkaar te informeren over het verloop en de vorderingen, voor het bereiken van een zo duurzaam mogelijk resultaat.

Via deze ondersteuning was het de bedoeling om een beeld te kunnen vormen van de ontwikkelingskansen die kinderen krijgen in hun thuissituatie. Er werd getracht om via de aangrijpingspunten van de observatielijst te komen tot een beschrijving van de omgeving van gezinnen met een lage sociaal-economische status. Zo kon er op basis van de observaties, de feitelijke waarnemingen, een interpretatie gemaakt worden. Er werd getracht om de observaties van feitelijke waarnemingen te kunnen verzamelen in een gestructureerde

observatielijst na een therapieessie, i.p.v. de meestal kostrijke en tijdrovende assessments, die daar tegenover wel heel betrouwbaar zijn en een systematische registratie uitvoeren (Beurskens, Van Peppen, Stutturheim, Swinkels, & Wittink, 2012). Verder werd er bekeken of dit assessment een aanknopingspunt vormt voor het opstarten van een interventie in de gezinnen. Om dit laatste te onderbouwen werd er een re-testing uitgevoerd na 3 en na 6 weken van interventie, dit om het effect van deze interventies kwantitatief te kunnen staven. De resultaten uit de observatielijst na 1, 3 en 6 weken van interventie werden verzegeld om bij het eindresultaat de betrouwbaarheid te verhogen.

In beide onderzoeken werd er getracht de bruikbaarheid van de observatielijst te bekijken. Het praktisch onderzoek vulde elkaar als dusdanig goed aan. Als onderzoeksontwerp werd er binnen dit project gekozen voor een kwalitatief etnografisch onderzoek. De observatie beschrijft meer het kwalitatieve aspect, terwijl de observatielijst met scoring aan de hand van de Likertschaal het kwantitatieve bevat. Het design van het onderzoek is een Participatory Action Research, er werd namelijk getracht informatie van verschillende processen in kaart te brengen. In Jimma waren er 21 gezinnen die deelnamen. In Vlaanderen waren dit er 5. Het gebruikte meetinstrument is gebaseerd op het ontworpen observatieschema van Hanna Swaab (Bouma, Swaab, Hendriksen, & König, 2011) en op een aanvullend onderzoek nl. het afstudeerproject van 2014. Via voorgaand meetinstrument werd getracht eenzelfde protocol te bekomen, dit via de items waarop de observatielijst gebaseerd is.

3. Resultaten

3.1 Onderzoek a.d.h.v. een literatuurstudie

In dit onderzoek wordt er getracht de theoretische onderzoeksvraag te beantwoorden, deze onderzoeksvraag luidt als volgt: ‘Wat is de waarde van een observatie om de ontwikkelingskansen van kinderen in kansarmoede weer te geven?’. Hierbij wordt ook de deelvraag, die de link legt met het praktisch onderzoek, onderbouwd, nl. ‘In welke mate zijn de observaties vanuit huisbezoeken waardevol?’.

Een assessment is een hulpmiddel om gegevens te verzamelen. Het proces van het verzamelen en het interpreteren is een manier, om informatie betreffende het handelen van een persoon en de omgeving weer te geven. Dit door het gebruik van een observatie, testen en metingen, met als doel beslissingen te onderbouwen en veranderingen te volgen. De vraag die vervolgens gesteld kan worden is: ‘Wat wil je te weten komen?’. De probleemstelling van het onderzoek is de basis voor een antwoord op deze vraag. Er zijn 3 soorten methoden of beter gezegd onderzoeksinstrumenten, nl. een observatielijst, een vragenlijst of een antropometrisch onderzoeksinstrument (Le Granse & Van Hartingsveldt, 2012). Het is belangrijk om te weten op welk niveau we te werk gaan binnen het ICF (International Classification of Functioning). ‘Het ICF is een begrippenstelsel, waarmee het functioneren van de mens en eventuele problemen eenduidig kunnen beschreven worden vanuit 3 verschillende dimensies of perspectieven met hierbij oog voor persoonlijke – en externe factoren van ieder individu’ (Napel & DeKleijn-DeVrankrijker, 2002). Deze 3 perspectieven luiden als volgt:

- (1) Het perspectief van het menselijke organisme waaronder de functies en anatomische eigenschappen te vinden zijn. Wanneer er een afwijking is of een verlies van functies of anatomische eigenschappen spreken we van stoornissen.
- (2) Het perspectief van het menselijk handelen waaronder activiteiten thuishoren. Activiteiten zijn onderdelen van iemands handelen. Wanneer een individu moeilijkheden ervaart in het uitvoeren van activiteiten spreken we van een beperking.
- (3) Het perspectief van de mens als deelnemer van het maatschappelijk leven. Beter gekend als het aspect ‘participatie in de maatschappij’. Wanneer iemand problemen ervaart in zijn/haar deelname aan de maatschappij spreken we van een participatieprobleem.

Het uitvoeren van kwalitatief onderzoek is goed te vergelijken met een leerproces waarin de onderzoeker zijn voorlopige ideeën steeds beter afstemt op het onderzoeksveld door waarnemingsprocedures uit te proberen. Periodes van waarneming en analyse wisselen zich af en worden daardoor gestuurd door een voortdurende reflectie op de resultaten. Een observatie is een soort van waarnemingsmethode (Hak, 2004).

3.1.1. Een observatie

“Een observatie is een objectieve waarneming van gedragingen of gebeurtenissen, die wordt uitgevoerd met een bepaald doel voor ogen” (Welzen, 2014). Binnen deze definitie uiten zich een aantal termen die belangrijk zijn wanneer we over een observatie spreken, nl. het waarnemen, het observeren zelf en dit alles doen met een bepaald doel, dus het interpreteren in functie van jouw doel. “Het waarnemen is een verzamelnaam voor zien, horen, voelen, ruiken en proeven” (Desmet, 2010). Het is de kunst om enkel concreet waarneembaar gedrag waar te nemen, zonder hier direct een waardeoordeel over te vellen. Het leren kijken naar het gedrag en het effect hiervan. We kunnen dus stellen dat waarnemen de basis vormt voor een observatie. “Er zijn 3 voorwaarden om te kunnen spreken van een observatie” (De Graaf-Waar & Speksnijder, 2014). ‘Doelgerichtheid’, is de eerste voorwaarde. Hiermee verwijzen de auteurs naar de aandacht die gericht moet zijn op een beperkt deel van onze omgeving. Vervolgens wordt er gesproken over ‘planmatigheid of het systematisch doorlopen’, observeren berust niet op een toevalligheid en er wordt op verschillende momenten en in verschillende situaties geobserveerd. De laatste voorwaarde om te spreken van een observatie wordt de ‘objectiviteit’ genoemd, hierbij worden de observaties getoetst aan de waarnemingen van anderen. De observatie moet zo dicht mogelijk aansluiten bij de werkelijkheid en zo weinig mogelijk observator-gebonden elementen bevatten. “We zien niet allemaal hetzelfde, ook al zijn de prikkels die ons vanuit de omgeving bereiken wel identiek” (Desmet, 2010). Als laatste element uit de definitie van een observatie, komt het ‘interpreteren’ aan bod, hier vertelt men meer dan dat er feitelijk wordt waargenomen, er worden een aantal veronderstellingen of beter gezegd hypothesen gemaakt over wat er zich innerlijk afspeelt bij de geobserveerde.

3.1.2. Een observatielijst

“Observeren is een specifieke manier om informatie te verzamelen, door gericht te kijken en te luisteren, gaat men doelgericht te werk om gegevens te verzamelen” (Daems, 2003). Deze doelgerichtheid kan bekomen worden door middel van een vooropgestelde observatielijst.

Casselein (2014) beschrijft een observatielijst als een hulpmiddel om gestructureerd te werk te gaan, om methodisch de gegevens te verzamelen én om op een objectieve manier minder sterke en sterke kanten te ontdekken (Casselein, 2014). Uit Welzen (2014) blijkt dat een gestructureerde observatie - aan de hand van een observatielijst - de objectiviteit ten goede komt (Welzen, 2014). Dit houdt in dat er van tevoren exact is vastgesteld op welk type gedragingen en gebeurtenissen er wordt gelet.

Hoewel een gestructureerde observatie minder onderhevig is aan eigen interpretaties van de observator, is in sommige gevallen een ongestructureerde observatie geschikter. Bij een ongestructureerde observatie worden gedragingen en gebeurtenissen in het algemeen bekeken, waardoor de observaties in meerdere mate onderhevig zijn aan de interpretaties van de observator (Welzen, 2014).

Bepaald gedrag komt alleen voor in interactie met andere mensen, dus dan moet er gezorgd worden voor een setting waarin de anderen ook aanwezig zijn en de observator de interactie kan waarnemen. Als daarbij het gedrag van iemand in zijn algemeenheid wordt bekeken, is er sprake van een ongestructureerde observatie (Bentvelsen, 2005). Volgens Johnson (2014), worden observaties op een objectieve manier geregistreerd als ze alleen beschrijven wat direct waarneembaar is. Bij het verwerken van de observaties binnen een gestructureerde observatielijst is het de kunst om enkel de direct waarneembare zaken op te nemen. Interne processen zoals gedachten, ideeën en gevoelens kan je niet direct waarnemen (Johnson, 2014). Deze subjectieve interpretaties en meningen kunnen best vermeden worden.

3.1.3. Observeren en wat dan?

“Moet je beroepsmatig observeren, dan heb je daarnaast nog een aantal technieken om je observaties te kwantificeren en ze zo objectief mogelijk te presenteren” (Bentvelsen, 2005). Natuurlijk moet je je observaties een aantal keer herhalen om een representatief beeld van het gedrag te verkrijgen. Als je dat gedaan hebt, dan beschrijf je wat je gezien hebt bondig in een rapport en verbindt daar een conclusie aan (Bentvelsen, 2005).

Maar hoe kan je alle feitelijke waarnemingen in de verschillende aspecten dan omzetten in één representatief beeld van het gedrag? Wanneer er een observatie wordt gedaan om de ouder-kind relatie in kaart te brengen in de dagelijkse omgeving, is de voorspellende waarde van schalen nauwkeuriger dan het tellen van specifieke gedragingen. Veel onderzoekers gebruiken de methoden van tellen. Hierbij wordt de frequentie van een bepaald aantal

gedragingen bij het kind of de ouder geteld, de tijdsintervallen waarin het gedrag zich voordoet en/of feit of het gedrag al dan niet aanwezig is. Dit alles geeft geen informatie over de affectieve kwaliteit van dyadische gedrag. Daar tegenover heeft het gebruik van beoordelingsschalen het voordeel dat er rekening gehouden wordt met affectieve elementen (Nieuwesteeg et al., 2014). Een ander voordeel dat voorgaand onderzoek aanhaalt, is dat het gebruik van beoordelingsschalen meer tijdsefficiënt zijn.

Volgens het onderzoek van Bakeman (1997) bevatten observaties een bepaalde eigenschap die andere meetinstrumenten zoals vragenlijsten en interviews vermijden, namelijk het sequentieel aspect van een interactie. ‘Sequentieel’ heeft betrekking op het na elkaar plaatsvinden van gebeurtenissen, zodat deze elkaar niet of nauwelijks overlappen. Zijn onderzoek wijst eveneens uit dat er 2 eeuwen oude alternatieven zijn voor een systematische observatie. Deze alternatieven bevatten evenzeer het sequentieel aspect van een interactie. Ze luiden als volgt: een narratief verslag en een beoordelingsschaal. Het feit dat een narratief verslag volledig kan worden vergeleken met een systematische observatie stelt hij in vraag.

- (1) Een narratief verslag wordt vaak beïnvloed door de individuele standpunten van ieder individu, hierdoor is het onmogelijk dat twee verslagen van twee verschillende observatoren identiek hetzelfde zouden zijn. Bij een systematische observatie wegen deze individuele standpunten minder door en is het net het doel om te komen tot één identiek gegeven door verschillende observatoren. Uit voorgaande kunnen we concluderen dat wanneer er gebruik gemaakt wordt van een narratief verslag, we eerder spreken van ‘humanistic’, daar tegenover staat de systematische observatie, waarbij we spreken van ‘scientific’.
- (2) Het tweede alternatief, een beoordelingsschaal, bevat net zoals een systematische observatie, een goede reproduceerbaarheid. Bij een systematische observatie worden er gedragscodes ontworpen. Deze codes volgen het gedrag op, hoe het gedrag voorkomt en met welke frequentie. De meeste verkiezen de beoordelingsschaal boven de systematische observatie omdat deze vaak minder tijdrovend is, terwijl ze allebei even effectief zijn. Wanneer het doel van het onderzoek anders is, en men het volledige gedrag wenst te beschrijven, kan er best gekozen worden voor een systematische observatie (Bakeman, 1997).

Directe waarnemingen zijn een handige tool voor het onderzoeken van sociale interacties tussen personen. Ze zorgen ervoor dat de observator directe interacties, waarin bepaalde aspecten zich voordoen, kunnen worden geobserveerd in de juiste context. Wanneer er door de cliënt zelf beschreven wordt wat er gebeurt, worden vaak niet alle details opgenomen. Deze details zouden anderzijds wel een aanknopingspunt kunnen vormen voor het ontstaan van bepaald gedrag. Verslaggeving door de cliënt zelf is zeker niet altijd uitgesloten. Wanneer er een inschatting moet gedaan worden naar de gevoelens en attitudes van de deelnemers kunnen ze best zichzelf een score geven, zij kennen namelijk hun eigen lichaam beter dan wie dan ook (Gardner, 2000). Uit het voorgaande kunnen we besluiten dat een beoordelingsschaal de meest (tijds-)effectieve manier is om een observatie te beschrijven.

De meest gebruikte methode om gedrag te meten is de schaalmethode of de schaalmeting. De techniek benadert de attitude vanuit het kwantitatieve aspect. Een schaalmeting bestaat uit twee componenten: schaal en meting. *Meting* kan gedefinieerd worden als gestandaardiseerd proces om getallen toe te wijzen aan bepaalde karakteristieken van object of stimulus, volgens bepaalde vooropgestelde regels. *Het schaalgedeelte* is een proces om een continuüm te creëren waarop objecten of stimuli zijn gesitueerd volgens de hoeveelheid karakteristieken die zij bezitten. Schaalmeting is meestal opgebouwd uit een reeks factoren die bij elkaar horen (Purnawirawan, 2008).

Voorgaand onderzoek onderscheidt twee soorten attitudeschalen: unidimensionale en multidimensionale schalen. Bij *unidimensionale schalen* wordt maar één dimensie of construct gemeten, de items van deze schaal dienen om een verklaring te geven voor één probleemstelling (bijvoorbeeld: op vlak van taal). Bij *multidimensionale schalen* worden verschillende dimensies of constructs gemeten, de items van deze schaal zouden een antwoord moeten geven op verschillende probleemstellingen (bijvoorbeeld: ontwikkelingskansen van kinderen) (Purnawirawan, 2008).

Er zijn verschillende vormen van multidimensionale schalen. De semantische differentiaal schaal is een schaal waarbij bipolaire adjectieven – koppels van tegengestelde adjectieven of omschrijvingen – aangeboden worden als twee uitersten van een perceptueel continuüm. Een volgende multidimensionale schaal is de stapelschaal, dit is een gemodificeerde versie van de semantische differentieschaal. In plaats van een waaier van bipolaire adjectieven, biedt deze schaal enkel adjectieven aan één kant. Hoe hoger het getal dat ze toekennen aan een adjectief,

hoe meer ze van mening zijn dat dit adjectief het object of stimulus beschrijft (Purnawirawan, 2008). Verder zijn ook een cumulatieve of Guttman schaal en de visuele analoge schaal een vorm van multidimensionale schalen (Beurskens et al., 2012). De cumulatieve of Guttman is een schaal waarbij de bepaalde uitspraken vaak in opklimmende moeilijkheidsgraad geplaatst worden. Binnen een visuele analoge schaal worden uitspraken gescoord op een lijnstuk van 10 cm. In beide literatuurstukken wordt gesproken van de Likertschaal.

“Een Likertschaal is een methode om gegevens binnen een observatie te verwerken en is de meest gebruikte onderzoeksmethode binnen het marketing- en het opinieonderzoek” (Ten Klooster, 2008). Likert (1932) gaat er vanuit dat elke stelling binnen het onderzoek even belangrijk is. Als u probeert iemands houding of gedrag te meten, vormt de Likertschaal één van de meest populaire (en betrouwbare) manieren om dit te doen. Het meten van iemands houding en gedrag gebeurt met behulp van antwoordkeuzen die variëren van het ene uiterste naar het andere. In tegenstelling tot een simpele ‘ja/nee’-vraag, stelt de Likertschaal u in staat om gradaties te ontdekken. Een Likertschaal valt binnen een ordinaal meetniveau, waarbij de antwoordcategorieën een rangorde hebben maar de intervallen tussen de waarden worden als niet gelijk verondersteld (Jamieson, 2004).

De Likertschaal bestaat uit twee delen, de itemcomponent en de evaluatiecomponent. De eerste component bestaat uit stellingen of gedragingen over een bepaald object of persoon. Deze stellingen worden verondersteld een gemeenschappelijk construct te meten. De evaluatiecomponent is een lijst van antwoord categorieën, meestal gaande van ‘helemaal akkoord’ tot ‘helemaal niet akkoord (Purnawirawan, 2008).

Uit het onderzoek van Ten Klooster, Visser en De Jong (2008), komen concrete voor- en nadelen van het gebruik van een Likertschaal naar boven. Enkele voordelen van deze schaal zijn simpel, betrouwbaar, goedkoop, gemakkelijk te maken en te analyseren en de meeste respondenten begrijpen de Likertschaal waardoor je weinig fouten in het onderzoek hebt. Het grootste nadeel dat hij concludeert is het volgende, de mate van representativiteit hangt sterk af van de grootte van de steekproef en er is vaak een lage respons op de schriftelijke vragenlijsten (Ten Klooster, 2008).

De voorgaand beschreven multidimensionale schalen worden van elkaar onderscheiden door een aantal items. *Polariteit* is het eerste item, unipolaire schalen zijn schalen waar de items of attributen enkel aan één kant van het perceptueel continuüm worden weergegeven. Bij de

bipolaire schalen worden de items aan beide kanten aangeboden. Het perceptueel continuüm is dus begrensd door deze twee uitersten. Het *aantal antwoordalternatieven* variëren van twee tot oneindig, maar in de praktijk mag dit aantal niet te weinig of te veel zijn. Bij weinig aantal keuzes gaat er informatie verloren en bij te veel keuzemogelijkheden is het mogelijk dat de keuzes elkaar niet genoeg discrimineren. *Ankerpunten* zijn het volgende item. Er kan geopteerd worden om enkel positieve ankerpunten te gebruiken, bijvoorbeeld een 7-puntenschaal die gaat van 1 tot 7 of er kan gekozen worden voor een combinatie van positieve en negatieve ankerpunten, bijvoorbeeld een 7-puntenschaal die gaat van -3 tot +3. Als laatste is het belangrijk om de antwoordmogelijkheden te verduidelijken aan de hand van een *verbaal label*. Vaak worden labels gebruikt in combinatie met ankerpunten. Men kan kiezen om alle ankerpunten te labelen of enkel bepaalde ankerpunten een label te geven (Purnawirawan, 2008).

Schalen worden van elkaar onderscheiden door de hierboven benoemde items, maar het belang van de keuze voor een oneven schaal is zeker niet te verwaarlozen. Schalen met oneven waarden hebben een middelpunt. Onderzoek heeft aangetoond dat respondenten moeite hebben met het bepalen van hun standpunt op een schaal met meer dan zeven punten. Dit betekent dat als u een schaal van meer dan 7 antwoordkeuzen aanbiedt, deelnemers waarschijnlijk beginnen met het kiezen van een willekeurig antwoord, waardoor uw gegevens zinloos kunnen worden. De methodologen van SurveyMonkey, raden aan een 5 puntenschaal te nemen voor een unipolaire schaal en 7 puntenschaal voor een bipolaire schaal (SurveyMonkey, 2014). Het onderzoek van Dawis (1987) concludeert dat wanneer er twijfels zijn dit middelpunt gebruikt wordt, wat zorgt voor een vertekening.

3.1.4. Wat zijn de gegevens nu waard?

Desmet (2010) stelt in zijn studie dat je enkel objectiviteit van observaties kan bekomen wanneer het gewenst gedrag op voorhand vastligt. Dit door waarnemingen, louter concreet en compleet te noteren en pas achteraf een kwalificatie aan te geven, samen te bundelen en na te kijken hoe vaak ze voorkomen, eventueel te vergelijken met een ander waarnemer en dan pas te evalueren wat dit nu zegt over iemand, zal er een objectief beeld bekomen worden (Desmet, 2010).

Hoewel een observatie zo objectief mogelijk dient te worden uitgevoerd, is volledige objectiviteit onmogelijk (Welzen, 2014). Observaties worden immers uitgevoerd door mensen en ieder individu geeft zijn of haar eigen interpretatie aan wat er plaatsvindt. Casselein (2014) benadrukt binnen haar onderzoek dat de objectiviteit en bruikbaarheid van de gegevens verhoogd kan worden doordat 2 observatoren eenzelfde situatie gaan observeren (Casselein, 2014). Ook Markman & Wigbers (2006) benadrukken dat wanneer er twijfel ontstaat je de observaties best met een collega uitvoert en dat iedere collega de observaties zo duidelijk mogelijk moet beschrijven (Markman & Wigbers, 2006). Er moet eveneens getracht worden om onderzoeksbias te voorkomen, dit door meerdere personen alle waarnemingen en analyses te laten doen en door een andere hulpverlener in te schakelen. Door geregeld met een collega te spreken over aspecten van het onderzoek kunnen alle aspecten van de kwaliteit van een onderzoek worden bewaakt, waaronder het bevorderen van de geldigheid van de waarnemingen (Hak, 2004). Anderzijds kan de aanwezigheid van meerdere observatoren de interactie tussen personen gaan beïnvloeden, ook al vindt deze observatie plaats in de natuurlijke leefomgeving (Gardner, 2000).

Een verhoogde objectiviteit wordt eveneens bekomen door een observatielijst die voldoende kerncompetenties bevat om tot een objectieve totaalscore per ontwikkelingsdomein te komen (Shayne et al., 2006). Als een signaal of de resultaten van een observatie andere hulpverleners bereiken, moeten deze zo objectief mogelijk zijn. De kunst is om ‘dat wat je waarneemt’ om te zetten in een signaal voor een ander. Een mogelijkheid om dit zo correct mogelijk te doen is een vooropgestelde, gestructureerde observatielijst. Om een waarneming van een ander objectiever te maken, kunnen hulpverleners gestructureerd gaan observeren (Hijzelaar & Van Ingen Schenau, 2006).

In een observatielijst is het belangrijk om eveneens een mogelijkheid te bieden om geen score te geven en dus bijgevolg ‘niet geobserveerd’ aan te duiden (Ten Cate & Fluit, 2010). Door deze mogelijkheid te bieden, gaan observatoren minder de neiging hebben om een willekeurig antwoord aan te duiden, waardoor hun gegevens zinloos kunnen worden (SurveyMonkey, 2014).

“Naast de objectiviteit is eveneens de hanteerbaarheid, de bruikbaarheid, de reproduceerbaarheid en de betrouwbaarheid van een observatie cruciaal” (Beurskens et al., 2012). Vooraleer we kunnen spreken van een hanteerbare observatie zijn er een aantal

aspecten zowel voor cliënt als voor zorgverlener, die hierin een rol spelen. Binnen een observatielijst is vooral de afnametijd, de frequentie van afname en de fysieke- en cognitieve belasting van de cliënt belangrijk. Voor de zorgverlener duidt dit op ervaring, voorwaarden die eraan verbonden zijn zoals de kosten, verkrijgbaarheid, de benodigde tijd, etc. en de interpretatie, vaak worden hier kwalitatieve gegevens omgezet naar kwantitatieve om van een subjectief gegeven een objectief te maken. Hierdoor gaat de interpretatie van de feitelijke gebeurtenissen ook vlotter verlopen. Gedurende een interpretatie van de kwantitatieve, objectieve gegevens zijn er 2 kernvragen die beantwoord worden. ‘Hoe bepaalt u de totaalscore’ en ‘Wat is de klinische betekenis van de totaalscore?’.

Wanneer we spreken over reproduceerbaarheid, gaat het om het vermogen om bij een herhaalde meting eenzelfde uitkomst te bekomen. Hierin wordt echter wel onderscheid gemaakt tussen de betrouwbaarheid en een overeenkomst. Deze beide aspecten zijn van belang bij het interpreteren van de scores. Betrouwbaarheid is het vermogen om personen van elkaar te onderscheiden op bepaalde kenmerken, dus de betrouwbaarheid is afhankelijk van de spreiding. Een overeenkomst wordt bepaald door bij een herhaalde meting net dezelfde uitkomst te bekomen (Beurskens et al., 2012). De betrouwbaarheid van kwalitatieve onderzoeken wordt over het algemeen als laag beschouwd.

Er zijn wel een aantal mogelijkheden die de betrouwbaarheid van de waarnemingen kunnen vergroten (Hak, 2004):

- (1) Een waarnemingsmethode met de grootste *ecologische geldigheid* (een natuurlijke waarnemingscontext) is het meest betrouwbaar. Dit is een waarnemingsmethode waarbij de onderzoeker gebruik maakt van documenten, beelden, geluidopnames of andere facetten die een gedrag of situatie vastleggen zonder enige interventie van zijn of haar kant.
- (2) *Standaardisatie* van de waarneming is een volgend item. Gedurende meerdere waarnemingen wordt er getracht steeds zoveel mogelijk op dezelfde manier te werken. Dit principe kan worden toegepast op vele aspecten van het onderzoek: de manier waarop het onderzoek bij deelnemers (respondenten, geobserveerde, etc.) wordt geïntroduceerd en de manier waarop waarnemingen worden gedaan of vragen worden gesteld.
- (3) Ten laatste kan de betrouwbaarheid vergroot worden door de *gegevens automatisch te registreren* en niet (alleen) via real time aantekeningen van onderzoeker. Met andere woorden, het is altijd aan te bevelen om observaties en ondervragingen op beeld- en ten minste op geluidsband vast te leggen.

Ook het onderzoek van Gardner (2000) benadrukt drie elementen die een belangrijke weerspiegeling vormen rond de betrouwbaarheid van een observatie. De aanwezigheid van de observator speelt een rol. Vervolgens bepaalt het soort observatie mede de betrouwbaarheid. Is de taak die je observeert een opdracht opgelegd door jou, of is dit een spontane interactie. Als laatste haalt ook dit onderzoek het belang van de omgeving aan. Een observatie in een niet-natuurlijke omgeving zal heel anders zijn dan een observatie in het natuurlijke leefmilieu van ieder individu (Gardner, 2000).

3.1.5. De meerwaarde van een observatie

Algemeen kunnen we stellen dat er een aantal voor- en nadelen verbonden zijn aan observeren (Beurskens et al., 2012). Je kunt observaties altijd en overal gebruiken, ze kosten niets en je moet op voorhand het grootste werk verrichten om een algemeen beeld te krijgen. Daar tegenover zijn er ook een aantal nadelen: het is niet 100% objectief, de omstandigheden waarin geobserveerd wordt zijn niet altijd te vergelijken met de werkelijke leefomgeving, de aanwezigheid van een observator kan handelen beïnvloeden en het vergt veel tijd.

Er kan binnen waarnemingsmethoden een onderscheid gemaakt worden tussen enkele kwalitatieve methoden zoals een open interview, een participerende observatie, etc. en methoden die ook in niet-kwalitatief onderzoek worden gebruikt, bijvoorbeeld vragenlijsten en observatielijsten. Terwijl kwantificerend onderzoek zich moet beperken tot een aantal numerieke data, kan kwalitatief onderzoek zowel kwalitatieve gegevens als getallen verwerken (Hak, 2004). *Maar waarom dan kiezen voor een observatielijst en niet voor een vragenlijst?* Een belangrijk methodologische principe binnen een onderzoek is de geldigheid. Vaak kan de gezochte betekenis niet helemaal helder worden verwoord binnen een vragenlijst, maar moet deze worden afgeleid uit de handelingen zelf of uit de opmerkingen die daarbij al doende worden gemaakt. Daarom is een observatie – en het zo nodig onmiddellijk ter plekke ondervragen – doorgaans een veel geldigere (of meer valide) waarnemingsmethode dan de ondervraging in een individueel interview of groepssituatie. Als de vraagstelling betrekking heeft op handelingen – en dat is vaak het geval – dan is observatie (via participerende of via beeld- of geluidsopnames) de meest geldige waarnemingsmethode (Hak, 2004). In deze beschouwing zijn er twee vormen van geldigheid die samen als maatstaf genomen worden voor de beoordeling van de juistheid van de waarnemingsmethode binnen een onderzoek. *Inhoudelijke geldigheid* slaat op de inhoudelijke geschiktheid van een

waarnemingsmethode bij een onderzoeksobject, zoals de geschiktheid van een observatie als waarnemingsmethode bij gedrag als object en de geschiktheid van een ondervraging in het onderzoek naar gevoelens. *Ecologische geldigheid* daarentegen is een vorm waarbij de ‘natuurlijkheid’ van waarnemingscontext als criterium dient. Het uitgangspunt hier is dat de mening die een respondent in een interview geeft, verschilt met die in een ‘werkelijke situatie’, waarin zijn mening ertoe doet. Hetzelfde principe geldt voor de waarneming van gedrag. Gedrag in een experiment of laboratoriumstudie zal verschillen van die in een werkelijke context.

3.1.6. Het belang van een observatie in de natuurlijke leefomgeving

Uit heel wat literatuur wordt het belang van observeren in de natuurlijke leefomgeving benadrukt (Gardner, 2000; Hak, 2004). Het is één van de belangrijkste aspecten om tot een objectieve observatie te komen.

Binnen het onderzoek van Miller, Maguire & Macdonald (2011), waarin het belang van thuisinterventies bij ouders in armoede is onderzocht, blijkt geen bewijs van effectiviteit naar voor te komen, omwille van enkele ontbrekende methodologische processen. Er is wel bevestigd dat het belang van thuisinterventies bij ouders in armoede belangrijk is voor het optimaliseren van de ontwikkeling van het kind. Dit om de negatieve effecten van sociale achterstand in te perken. Hier wordt getracht om de ouders te voorzien van de nodige vaardigheden om een verzorgende en stimulerende thuisomgeving te bieden. Er is een bewijs dat de woonomgeving na zulke interventies geoptimaliseerd is en dat één-op-één interventie en groepsoudertraining omtrent het verbeteren van interacties van ouders en hun kinderen verbeterd is (Miller, Maguire, & Macdonald, 2011). Uit verscheidene andere bronnen wordt het belang van thuisinterventies bij jonge kinderen duidelijk (Barlow, Smailagic, Ferriter, Bennett, & Jones, 2010).

Dat thuisinterventies een belangrijk aanknopingspunt vormen is reeds meerdere malen bevestigd. Er zijn een aantal voordelen verbonden aan zulke thuisinterventies (Smet, 2013): (1) Het klimaat waarin je evalueert is veiliger, het is geen specifieke ‘toets’-situatie, maar in de thuissituatie waar dagdagelijkse handelingen voorkomen, wat voor een kind vooral spel betekent.

(2) Wanneer we observeren in de natuurlijke omgeving, komt de objectiviteit van de gegevens meer naar voren, want hierbij wordt gebruik gemaakt van eigen speelgoed in een natuurlijke omgeving.

(3) Door een observatie in de thuissituatie kan je het handelen in de dagdagelijkse omgeving observeren. De manier die ze thuis hanteren om tot een doel te komen is belangrijk en hierbij moet procesgericht gekeken worden. Je kunt ook alleen inzetten om het eindproduct te beoordelen, bijvoorbeeld komt het kind tot het speelgoed, maar zo gaat kostbare informatie verloren en is het moeilijker een aangrijpingspunt te vinden. Een observatielijst is pas krachtig wanneer er procesgerichte criteria geobserveerd worden. Wanneer je zowel het proces, het product als de omgeving kan observeren van het dagelijks handelen, kan er een meer concreet besluit gevormd worden waar steun nodig is, op welke vlakken en vooral bij wie (het kind of de ouders). Het is dus belangrijk om buiten feitelijke waarnemingen ook met verscheidene observatoren de omgeving en de sfeer te observeren.

Wanneer er binnen observaties in de thuisomgeving, interbeoordelaarsbetrouwbaarheid ontbreekt, is het uitvoeren van observaties in meerdere natuurlijke leefomgevingen een must. De bekomen resultaten kunnen dan worden samengevoegd om tot een bruikbare meting te komen (Gardner, 2000).

Een vertrouwensrelatie is één van de belangrijkste aspecten wanneer je aan zinvolle begeleiding wilt doen. Dit bekom je door mensen in kansarmoede een warm en vriendelijk onthaal te geven (Jalhay, 2013). Eens je hun vertrouwen hebt, wordt een huisbezoek erg geapprecieerd. Het toont aan dat je als hulpverlener ook inspanningen wilt leveren om met hen te spreken. Het geeft eveneens een teken van ‘goodwill’ en van ‘wij willen eens tot bij jullie komen’. De ouders vertellen vaak een heel ander verhaal, ze kunnen tonen waarmee ze bezig zijn en jij krijgt een grote openheid. Creativiteit, flexibiliteit en engagement zijn dé sleutelwoorden voor een goede hulpverlening en dit geldt zeker voor de hulpverlening van mensen in kansarmoede aan huis (Jalhay, 2013).

3.1.7. Valkuilen

De opleiding om een goede observator te worden is vaak zeer tijdrovend. Het coderen van de interacties en het berekenen van de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid vergen vaak veel tijd (Gardner, 2000). Het is heel belangrijk om op je hoede te zijn voor mogelijke valkuilen

binnen een observatie die de objectiviteit en betrouwbaarheid sterk kunnen beïnvloeden (Bentvelsen, 2005).

De eerste indruk van iemand is één van de valkuilen. De eerste indruk bepaalt veel, van sollicitatiegesprekken is bekend dat de beslissing vaak valt in de eerste minuut na de binnenkomst van de sollicitant. Mensen vormen razendsnel een beeld van hoe zij denken dat de ander zal zijn. Ze zien de dingen die het tegendeel zouden kunnen bewijzen nog nauwelijks. Als je beroepsmatig moet observeren moet je de eerste indruk wel serieus nemen, maar ook jezelf erin trainen om vervolgens verder te blijven waarnemen. Op die manier krijg je een completer beeld dan dat je hebt op grond van de eerste indruk.

Als tweede valkuil wordt de ‘self-fulfilling prophecy’ aangehaald. Mensen hebben de neiging anderen te gaan behandelen zoals ze denken dat ze zijn. Het komt bijvoorbeeld veel voor dat allochtone leerlingen een lagere beoordeling krijgen dan autochtone leerlingen, omdat leerkrachten er stilzwijgend vanuit gaan dat allochtone leerlingen slechter zullen presteren. Deze valkuil bestaat ook bij het observeren van gedrag, vooral als je participierend observeert.

Een derde en laatste valkuil is ‘stereotypen’. Het is een bekend psychologisch verschijnsel dat we een persoon op grond van een indruk die hij of zij maakt, bepaalde eigenschappen toedichten. Iemand die we aardig vinden schatten we intelligenter in dan iemand die we minder aardig vinden. Dit is het halo-effect. Het tegenovergestelde van het halo-effect is het horn-effect. Door het halo- en horn-effect gaan we denken in stereotypen (het domme blondje, de luie ‘dikzak’, een betrouwbare blanke, etc.). Als je observeert, wees je dan goed bewust van deze valkuilen en wees op je hoede.

3.1.8. Ergotherapie binnen een observatie

Wanneer er vanuit ergotherapeutisch standpunt naar een observatie gekeken wordt, zijn er een aantal criteria of kenmerken die op de voorgrond treden.

“De rol van ergotherapeuten is cliënten te ondersteunen in hun doelen helder te formuleren zodat men zijn handelen kan vergroten, belemmeringen in context kan verkleinen en wat betekenis heeft voor cliënten kan uitvoeren” (Le Granse & Van Hartingsveldt, 2012). De voorgaande definitie is opgebouwd vanuit het PEO-model (Person-Environment-Occupation-Performance). Het model is vooral gericht op factoren die relevant zijn voor het handelen en voor deelname aan het maatschappelijk leven. In de praktijk kunnen we dit model

weergeven als een activiteit waarbij we niet enkel kijken naar het handelen en de uitvoering op zich, maar eveneens oog hebben voor de houding van de persoon en de invloed van de omgeving hierop.

3.2 Toepassing

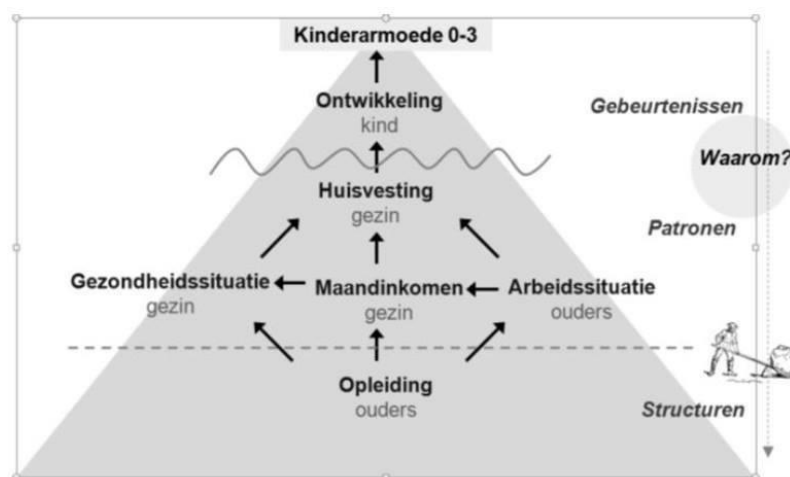
Het verminderen van armoede is uitgroeid tot een internationaal belang, maar er is geen internationale consensus over richtlijnen voor het meten van armoede. In zuiver economische termen geldt het begrip inkomensarmoede wanneer het inkomen van een gezin er niet in slaagt de federaal vastgestelde drempel te behalen (Smelser & Baltes, 2015). In het jaarboek ‘Armoede in België’ wordt het belang van steun in de opvoeding van kinderen, waarbij ouders gebruik kunnen maken van verschillende overlappende informele en formele steunbronnen, benadrukt (Pannecoucke, Lahaye, Vranken, & Van Rossem, 2014).

Opgroeien in armoede heeft nefaste gevolgen voor de ontwikkeling van een kind. Hoe jonger een kind in armoedesituaties terecht komt, hoe hardnekkiger de gevolgen zijn. Deze gevolgen zijn in de latere kinder- en adolescentie jaren moeilijk in te halen en blijven doorwerken tot op een volwassen leeftijd. De impact van armoede op de ontwikkeling van een kind situeert zich op verschillende, onderling sterk verweven, vlakken. Opgroeien in armoede heeft een negatieve invloed op zowel de cognitieve, affectieve als sociale ontwikkeling van kinderen. Bovendien beïnvloedt armoede ook de fysieke en mentale gezondheidstoestand op latere leeftijd. Ook al slagen sommigen erin om de vicieuze cirkel te doorbreken, toch blijft de innerlijke impact van opgroeien in armoede levenslang doorwerken. De omstandigheden waarin kinderen opgroeien zijn dan ook van cruciaal belang voor de persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling (Roose, Pulinx, & Van Avermaet, 2014).

Sommige auteurs noemen de baby een ‘externe foetus’ en in een bepaald opzicht is de mensenbaby incompleet en moet hij door volwassen mensen ‘geprogrammeerd’ worden. Maar dit is logisch vermits de menselijke cultuur hierdoor op effectievere wijze kan worden overgedragen op de volgende generatie. Elke baby kan pas ‘op maat’ worden gemaakt door de omstandigheden en de omgeving waarin hij of zij zich bevindt (Gerhardt, 2009). Een baby die in een oude stam in Ethiopië wordt geboren, zal andere culturele behoeften hebben dan een baby die in het stedelijke Vlaanderen geboren wordt.

Pannecoucke (2014) beschrijft in haar onderzoek dat Europa 2020 een te kort heeft op vlak van sociale inclusie. Europa 2020 zou kinderarmoede moeten bestrijden en het welzijn van deze kinderen veilig stellen. De vicieuze cirkel van armoede is het makkelijkst te doorbreken bij jonge kinderen. Het vroegtijdig optreden en voorkomen zijn essentieel voor de ontwikkeling van een beleid met een grotere effectiviteit en efficiëntie. De overheidsuitgaven om de gevolgen van armoede en sociale uitsluiting onder kinderen te verhelpen is doorgaans hoger dan de uitgaven die nodig zijn om op vroege leeftijd in te grijpen. Onderzoek in verschillende wetenschappelijke disciplines waaronder ontwikkelingspsychologie, neurologie, pedagogie, sociologie, etc. heeft aangetoond dat betere resultaten kunnen worden gehaald door op zo jong mogelijke leeftijd het zwaartepunt te verleggen van curatieve maatregelen naar preventief ingrijpen (Pannecoucke et al., 2014).

Het bestrijden van situaties van kinderarmoede is – zowel vanuit het perspectief van het kind als vanuit een beleidsperspectief – een multidimensionale problematiek. Opgroeien in armoede heeft een negatieve impact op meerdere (zo niet alle) dimensies van de ontwikkeling van kinderen. Kansarmoede omvat niet louter een gebrek aan geld of materiële goederen. Het idee dat kansarmoede ruimer gaat dan financiële en materiële uitsluiting, is intussen gangbaar in het wetenschappelijke, politieke en publieke discours. De multidimensionaliteit van kansarmoede zit ook vervat in de indicatoren die Kind en Gezin hanteert om te bepalen of een kind opgroeit in een kansarm gezin. Een gezin wordt daarbij als kansarm beschouwd als het op minstens drie van de zes volgende criteria zwak scoort: het maandinkomen van het gezin, de opleiding van de ouders, de arbeidssituatie van de ouders, de ontwikkeling van de kinderen, de huisvesting en de gezondheidssituatie van het gezin. Zoals onderstaande visualisatie van de armoede-indicatoren aangeeft, staan ze niet los van elkaar maar beïnvloeden elkaar. De zichtbare ontwikkeling van het kind is slechts het topje van de ijsberg (Roose et al., 2014).

Figuur 1. Indicatoren armoede Kind en Gezin in onderlinge afhankelijkheid (Eeman & Nicaise, 2011).

Dit is de ruimte waarop kwaliteitsvolle ondersteuning kan ingrijpen om de ontwikkelingskansen van kansarme kinderen te verhogen. Maar deze visualisatie maakt ook duidelijk dat we in de bestrijding van kinderarmoede dieper moeten graven om de structurele mechanismen van kansarmoede en sociale uitsluiting aan te pakken (Roose et al., 2014).

“Kansen krijgen betekent dat je positief benaderd wordt, graag gezien wordt, aandacht krijgt, gestimuleerd wordt, succeservaringen kunt opdoen en gewaardeerd wordt” (Laevers, Vanhoutte, & Derycke, 2003).

3.2.1. Jimma, Ethiopië

Spel is essentieel voor het sociaal-, emotioneel-, cognitief- en fysiek welbevinden van kinderen beginnende van de voorschoolse periode. Het is een natuurlijk hulpmiddel voor kinderen om veerkracht te ontwikkelen wanneer ze leren om samen te werken, leren om te gaan met uitdagingen en leren te onderhandelen met anderen. Spelen creëert eveneens tijd voor ouders om volledig bij hun kind betrokken te zijn, om een band met hun kinderen te creëren en om de wereld te zien vanuit het perspectief van hun kind. Kinderen die in armoede leven worden vaak beroofd van de voordelen van een veilige en creatieve speeltijd (Milteer et al., 2012).

In het onderzoek van Berhanu Nigussie (2011) wordt de volgende conclusie gemaakt. Vanuit een ontwikkelingsstandpunt wordt spelen gedefinieerd als zijnde een essentiële component voor een gezonde ontwikkeling van het kind. Spel wordt hier direct gekoppeld aan de cognitieve ontwikkeling. Het concept playtherapie beschrijft goed waarom spelen ook therapeutisch is. Een spelervaring is therapeutisch omdat het een veilige relatie biedt tussen het kind en een volwassene zodat het kind de vrijheid en ruimte heeft om zichzelf in zijn eigen termen te uiten, exact hoe hij is op dat moment in zijn eigen manier en tijd (Berhanu, 2011).

Betekenisgeving observatielijst ‘Observations during the home visits’

Om een antwoord te kunnen geven op de praktische onderzoeksvraag werden de observatie items gespecificeerd om misverstanden te vermijden zoals eerder vermeld in de methode. Deze bespreking is als volgt verlopen, de 7 scores zijn apart verklaard en hebben hun eigen betekenis gekregen.

Scores	Betekenis
7	Zeer goed (voorsprong in ontwikkeling)
6	Heel goed
5	Goed
4	Voldoende
3	Twijfelgeval
2	Onvoldoende
1	Ondermaats

Tabel 1. De betekenis van de scoring in de observatielijst ‘Observations during the home visits’.

Vertrekkend van de betekenis van de scores werden alle observatie items verder verduidelijkt. Er wordt vanuit 2 bronnen vertrokken voor het scoren van het domein ‘Observation of the Child’ volgens de mijlpalen van de ontwikkeling van het kind (Bilo & Voorhoeve, 2008; Mönks & Knoers, 2009). Er is getracht deze 2 bronnen met elkaar te vergelijken om een allesomvattend ontwikkelingsschema op te stellen ^(zie bijlage 2), dat de algemene ontwikkeling van het kind in kaart brengt. Op basis hiervan wordt er aan de observatie items een score toegekend. Binnen verscheidene observatie items kan de link gemaakt worden met de executieve functies. Executieve functies bezitten het vermogen om gedachten en handelingen zodanig te reguleren dat ze doelgericht en efficiënt zijn. Ze spelen een belangrijke rol tijdens het reguleren van gedrag en coördineren van handelingen voor specifieke doeleinden (Dawson & Guare, 2011).

Observation of the Child
Presentation
Appearance - physical development in relation to age: Er wordt voortgegaan op de algemene ontwikkeling.
Behavior in relation to age: Het domein van de sociaal-emotionele ontwikkeling.
<p>Motorical coordination: Het domein van de grove en de fijne motoriek.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Grove motoriek <ul style="list-style-type: none"> • Is de ontwikkeling van het bewegingsapparaat (het spierstelsel), waardoor het lichaam van een vrijwel passieve en onwillekeurige liggende houding tot een actieve en willekeurige rechtopstaande houding komt. ○ Fijne motoriek <ul style="list-style-type: none"> • Omvat het gebruik van de handen en vingers in de fase voor het grijpen, bij het grijpen zelf en bij het manipuleren van een voorwerp.
<p>Use of language: Het domein van de taal.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Er wordt pas gescoord vanaf de leeftijd van 10 maanden. Bij dit item worden het brabbelen, vocaliseren, etc. niet gerekend.
<p>Allert – diversion: Het domein van de cognitieve ontwikkeling.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Conditionering ○ Aandacht / concentratie

Tabel 2. Observatiedomein 'Observation of the Child' - 'presentation'

Observation of the Child
Contact
Initiative to take contact: Initiatief nemen om contact te maken met anderen.
Verbal interaction: Alle soorten geluiden zoals wenen, lachen, brabbelen, etc.
Use of language: Er wordt pas gescoord vanaf de leeftijd van 10 maanden. Bij dit item worden het brabbelen, vocaliseren, etc. niet gerekend.
Reaction on initiative of someone else (verbal – nonverbal): Als het kind reageert op de playleader, de moeder, broers, zussen of de omgeving.

<p>Non-verbal communication:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Positieve en negatieve non-verbale communicatie <ul style="list-style-type: none"> • Positief: oogcontact, knikken, lachen, open houding, etc. • Negatief: boos kijken, wegkruipen, verlegen, gesloten houding, apathisch, etc. ○ Gezichtsuitdrukking en expressie van lichaam.
<p>Interested in others: Interesse in andere personen.</p>
<p>Shared attention: “Aandacht te delen met een ander en zich daarbij tevens te richten op een object of gebeurtenis van gedeelde interesse. Daarbij wordt gebruik gemaakt van oogcontact, blikwisselingen en gebaren” (Buruma & Blijd-Hoogewys, 2009).</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Link executieve functies – werkgeheugen.
<p>Coping mechanism: Elk soort aanpassingsvermogen t.o.v. personen, omgeving en materiaal.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Link met executieve functies – cognitieve flexibiliteit, probleemoplossend denken, gedragsinhibitie.

Tabel 3. Observatiedomein ‘Observation of the Child’ - ‘contact’

<p>Observation of the Child</p> <p>Mood</p>
<p>Stable mood: Stabiele gemoedstoestand.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Emotioneel even- of onevenwicht binnen een situatie, ○ Aanklappen aan de moeder tijdens een veranderende situatie, ○ Hier wordt er niet gesproken over angst en frustratie. ○ Link executieve functie – probleemoplossend denken, cognitieve flexibiliteit en gedragsinhibitie.
<p>Frustration tolerance: Als het kind niet om kan met een veranderende situatie.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Kan het kind omgaan met falen? ○ Link executieve functies - gedragsregulatie.
<p>Anxious: Angst (Link met gehechtheid).</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Enkele situaties: <ul style="list-style-type: none"> • Als het kind gescheiden wordt van de ouders; • als het kind in een nieuwe situatie terecht komt;

<ul style="list-style-type: none"> • de reactie van het kind op verschillende materialen.
Happy – laughing: Als het kind lacht en enthousiast is.

Tabel 4. Observatiedomein 'Observation of the Child' - 'mood'

Observation of the Child
Task
<p>Understanding what to do: Als het kind de taak of opdracht vat.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Link executieve functie – werkgeheugen en informatie verwerking.
<p>Interested in the task: Als het kind interesse toont voor het materiaal, in de taak en in de uitleg.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Link executieve functie – gerichte aandacht.
<p>Exploring: Ontdekken van materiaal en de omgeving.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Link executieve functie – abstract- en conceptueel denken.
<p>Having joy in cognitive actions: Plezier hebben in het uitvoeren van een opdracht die te maken heeft met cognitieve handelingen.</p>
<p>Motivation to do the task: Als het kind gemotiveerd is om aan de opdracht deel te nemen.</p>
<p>Fear to fail: Het kind wil zijn grenzen niet verleggen door angst, het kind is bang om te falen.</p>
<p>React on feedback: Als het kind een reactie geeft op feedback van de playleader en/of caregiver.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Link executieve functie – informatieverwerking en werkgeheugen.

Tabel 5. Observatiedomein 'Observation of the Child' - 'task'

Observation of the Child
Execution of the task
<p>Speed: Snelheid / tempo van het uitvoeren.</p>
<p>Flexibility: Als het kind flexibel kan overschakelen van de ene naar de andere taak.</p>

<ul style="list-style-type: none"> ○ Link executieve functies – cognitieve en mentale flexibiliteit.
<p>Attention: Aandacht.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Vanaf 5 maanden begint dit ontwikkelingsitem zichtbaar tot ontwikkeling te komen. ○ Link executieve functies – volgehouden-, verdeelde- en gerichte aandacht.
<p>Strategie: Hoe het kind een taak aanpakt, de planning van de handeling.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Link executieve functie – probleemoplossend en planmatig denken.
<p>Using instruction: Als het kind de instructies van de playleader en/of caregiver begrijpt en toepast.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Link executieve functie – informatieverwerking en werkgeheugen.
<p>Perseverance: Als het kind doorzettingsvermogen toont.</p>
<p>Frustration tolerance: In welke mate kan het kind met een veranderende situatie omgaan.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Link executieve functies - gedragsregulatie.
<p>Planning - organization: Als het kind het vermogen heeft om beslissingen te nemen, waarop het zijn aandacht richt.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Als de taak anders is dan anders en een doorbreking van de routine vereist (Deelman, Eling, de Haan, & van Zomeren, 2004). ○ Link executieve functies - planning.
<p>Evaluation: We hebben besloten om dit item te schrappen. Dit wordt verder verklaard in de discussie.</p>

Tabel 6. Observatiedomein 'Observation of the Child' - 'execution of the task'

Observation of the Caregivers
<p>Motivation to play: Als de caregiver gemotiveerd is om mee te spelen.</p>
<p>Patience: Geduldigheid.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Wanneer een handeling mislukt toont de caregiver geduld (positieve invloed op het observatie item). ○ Wanneer de caregiver tijdens een opdracht het kind pusht (negatieve invloed op het observatie item).
<p>Stimulation: Als de caregiver het kind stimuleert om te spelen.</p>

Enjoying the play: Indien de caregiver plezier heeft tijdens het spelen met het kind.
Interaction to the child: Als de caregiver een goede interactie heeft met het kind.

Tabel 7. Observatiedomein 'Observation of the Caregivers'

Observation of the Environment
<p>Possibilities to play: Het kind krijgt de mogelijkheid tot spelen in zijn omgeving.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ De input van de ouders is heel belangrijk bij het kind, een vruchtbare bodem is belangrijk in het bekomen van een goede ontwikkeling (Medina, 2011).
<p>Safe environment: Als het kind zich in een veilige omgeving bevindt.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Belemmerende omgevingsfactoren (worden hieronder verder besproken). →Bijvoorbeeld: vuilnis
<p>Same age Group: Als het kind leeftijdsgenoten heeft binnen zijn omgeving.</p>

Tabel 8. Observatiedomein 'Observation of the Environment'

Na enkele huisbezoeken werden de observatie items dieper toegespitst op de waargenomen situaties. Er werd afgesproken dat als een kind niet handelt naar gelang de vaststaande mijlpalen, er een score van kleiner dan 3 wordt gegeven. In verband met het item 'evaluation' werd er meer argumentatie gevraagd aan de studenten van het afstudeerproject in 2014. De uitleg die de studenten koppelen aan 'evaluation' luidt als volgt: 'het kind kan evalueren hoe de taak is verlopen en kan zich aanpassen indien nodig' (Devroo, Fioravante, & Van Reusel, 2014). Er werd besloten dit item te schrappen omdat bij het overzien van je eigen handelen, gebruik gemaakt wordt van de executieve functie, probleemoplossend denken. Deze functie komt pas zichtbaar tot uiting tussen de leeftijd van 3 tot 6 jaar en bereikt een groeispurt vanaf 7 jaar (Dawson & Guare, 2011). Het item is dus nog niet van toepassing bij de geobserveerde doelgroep. Ook de categorie 'execution of the task' bij kinderen van 0 tot 1,5 jaar is moeilijker te scoren, dan bij de kinderen van 1,5 tot 3 jaar.

Gedurende de observaties tijdens de huisbezoeken in Jimma, viel het gebrek aan verbale communicatie vaardigheden erg op. Bij gevolg werd het observatie item 'use of language' regelmatig laag gescoord. De kinderen spraken weinig of niet met hun ouders of de caregivers. Wanneer er een vraag werd gesteld gaven de kinderen geen antwoord en wanneer

deze vraag teruggekoppeld werd naar de ouders, viel op dat zelfs in deze situatie de kinderen niet met verbale communicatie of interactief reageerden.

Ook waren de kinderen tijdens de huisbezoeken erg verlegen wanneer er een vraag werd gesteld door de caregiver. Aan de andere kant reageerden ze wel door gebruik te maken van verbale communicatieve vaardigheden of trachten ze spontaan een gesprek op gang te brengen met hun leeftijdsgenootjes. De kinderen in Jimma zijn sneller geneigd om te spelen met hun leeftijdsgenootjes dan met hun ouders. Dit fenomeen was eveneens zichtbaar tijdens de observaties. De ouders houden zich tijdens het spelgebeuren meestal afzijdig en gaven de taak door aan andere kinderen om mee te gaan spelen.

Naast het feit dat de stimulatie van de verbale communicatieve vaardigheden miniem was, werd de grove motoriek door de ouders ook minder gestimuleerd. De ouders tillen het kind frequent op of dragen het kind in een draagdoek op hun rug. Het grofmotorische handelen wordt dus overgenomen en ze zetten het kind hierdoor minder aan tot deze activiteit. Verder viel op dat vooral de moeder aanwezig was tijdens de huisbezoeken en wanneer het kind begon te huilen, werd hij vaak aan de borst gelegd. Dit fenomeen werd niet enkel bij de jongste geobserveerd maar ook bij de kinderen tot en met 3 jaar.

De gezinnen leven vaak in een hutje met weinig voorzieningen en er was weinig licht aanwezig. Hierdoor hebben de observaties vaak buiten plaatsgevonden. Het merendeel van de bevolking in Jimma leeft het grootste deel van de dag buiten.

Met het observatie item 'safe environment' in het achterhoofd, werd er door de observatoren vaak veel vuilnis aangetroffen in de thuisomgeving. Hierdoor kon besloten worden dat de thuisomgeving niet altijd even veilig was.

De observaties tijdens de huisbezoeken in Jimma zijn vlot verlopen. Muluwork heeft ervoor gezorgd dat er elke week 3 huisbezoeken plaatsvonden. Ze heeft alles goed gefaciliteerd en heeft samen met Segina het belangrijkste vertaald om de communicatieve barrière tussen de observatoren en de families niet te laten meespelen. De keerzijde van het verhaal is dat meer en meer gezinnen tegen het einde van de observatie momenten wisten dat er huisbezoeken gedaan werden. Het deed al snel de ronde dat er na de observaties kleren gegeven werden aan de gezinnen om hen te bedanken, hierdoor wilden meer en meer mensen meewerken aan het onderzoek. Dit ging hen niet om het belang van het onderzoek, maar puur om het materiële aspect.

Afbeelding 1-2. Huisbezoeken

Statistische verwerking ‘Observations during the home visits’

Binnen de berekening van de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid aan de hand van de Kendall’s concordantiecoëfficiënt W bevinden zich 3 verschillende publicaties. Deze publicaties weerspiegelen zich in de interpretaties van het resultaat. Tijdens een eerste verwerking werd er opgemerkt dat de overeenkomst tussen de observatoren voor het scoren van PresAppearance niet significant is ($p=0,13$). De gevonden overeenkomst zou dus op toeval kunnen berusten. Het zou wat vreemd zijn om een overeenkomst die toeval zou kunnen zijn te omschrijven als ‘moderate’, zoals de Davis (1971) en Hopkins (2002) doen. Vandaar werd er voor de interpretatie van Hinkle et al. (1979) gekozen.

Richtinggevend kunnen correlatiecoëfficiënten als volgt geïnterpreteerd worden:

Kendall’s W	Davis (1971)	Hinkle, Wiersma, & Jurs (1979)	Hopkins (2002)
0.90 - 1.00	Very strong	Very high	Almost perfect
0.70 - 0.90	Very strong	High	Very high
0.50 - 0.70	Substantial	Moderate	High
0.30 - 0.50	Moderate	Low	Moderate
0.10 - 0.30	Low	Little if any	Small
0.00-0.10	Negligible	Little if any	Insubstantial

Tabel 9. Interpretatie p -waarden via de Kendall’s concordantiecoëfficiënt W .

Observation of the Child

Variabele	Kendall's W	Significantie (ρ)	Interpretatie
PresAppearance	0,43	0,13	Low
PresAlert-Diversion	0,53	0,02	Moderate
PresMotoricalCoordination	0,59	0,002	Moderate
PresUseOfLanguage	0,65	0,0005	Moderate
PresBehaviorInRelationToAge	0,78	<0,0001	High
Presentation	0,70	<0,0001	High

Tabel 10. Statistische verwerking 'Observation of the Child' – Presentation.

Variabele	Kendall's W	Significantie (ρ)	Interpretatie
ContactInterestedInOthers	0,51	0,02	Moderate
ContactReactionOnInitiative	0,60	0,002	Moderate
ContactSharedAttention	0,62	0,008	Moderate
ContactVerbalInteraction	0,62	0,0008	Moderate
ContactUseOfLanguage	0,65	0,0005	Moderate
ContactNonVerbalCommunication	0,69	<0,0001	Moderate
ContactCopingMechanism	0,70	<0,0001	High
ContactInitiativeToTakeContact	0,71	<0,0001	High
Contact	0,71	0,002	High

Tabel 11. Statistische verwerking 'Observation of the Child' – Contact.

Variabele	Kendall's W	Significantie (ρ)	Interpretatie
MoodAnxious	0,54	0,01	Moderate
MoodFrustrationTolerance	0,62	0,001	Moderate
MoodStable	0,69	<0,0001	Moderate
MoodHappy-Laughing	0,73	<0,0001	High
Mood	0,78	<0,0001	High

Tabel 12. Statistische verwerking 'Observation of the Child' – Mood.

Variabele	Kendall's W	Significantie (ρ)	Interpretatie
TaskFearToFail	0,41	0,2	Low

TaskReactOnFeedback	0,59	0,003	Moderate
TaskExploring	0,63	0,0005	Moderate
TaskInterestedInTheTask	0,70	<0,0001	High
TaskUnderstandingWhatToDo	0,72	<0,0001	High
TaskHavingJoyInCognitiveActions	0,74	<0,0001	High
TaskMotivationToDoTheTask	0,74	<0,0001	High
Task	0,76	<0,0001	High

Tabel 13. Statistische verwerking 'Observation of the Child' – Task.

Variabele	Kendall's W	Significantie (ρ)	Interpretatie
ExecutionPlanningOrganization	0,37	0,3	Low
ExecutionStrategie	0,51	0,04	Moderate
ExecutionSpeed	0,54	0,01	Moderate
ExecutionFlexibility	0,54	0,01	Moderate
ExecutionFrustrationTolerance	0,55	0,009	Moderate
ExecutionAttention	0,57	0,005	Moderate
ExecutionUsingInstruction	0,57	0,005	Moderate
ExecutionPerseverance	0,68	<0,0001	Moderate
Execution of the task	0,64	0,001	Moderate

Tabel 14. Statistische verwerking 'Observation of the Child' – Execution of the task.

Observation of the Caregivers

Variabele	Kendall's W	Significantie (ρ)	Interpretatie
CaregiversPatience	0,40	0,2	Low
CaregiversInteractionToTheChild	0,43	0,14	Low
CaregiversMotivationToPlay	0,44	0,11	Low
CaregiversStimulation	0,44	0,11	Low
CaregiversEnjoyingThePlay	0,50	0,03	Moderate
Caregivers	0,46	0,07	Low

Tabel 15. Statistische verwerking 'Observation of the Caregivers'.

Observation of the Environment

Variabele	Kendall's W	Significantie (ρ)	Interpretatie
EnvironmentSameAgeGroup	0,55	0,008	Moderate
EnvironmentPossibilitiesToPlay	0,58	0,004	Moderate
EnvironmentSafeEnvironment	0,71	<0,0001	High
Environment	0,66	<0,0001	Moderate

Tabel 16. Statistische verwerking 'Observation of the Environment'.

Interpretaties van de statistische verwerking 'Observations during the home visits'

Observation of the Child

Uit tabel 17 kan afgelezen worden dat alle ρ -waarden van de verschillende categorieën binnen dit domein kleiner zijn dan 0,05. Er kan dus gesteld worden dat deze categorieën een goede interbeoordelaarsbetrouwbaarheid hebben. Echter binnen de categorie 'execution of the task' ligt deze betrouwbaarheid lager. Dit kan verklaard worden als zijnde een grotere spreiding tussen de onderlinge observatiescores van de verschillende observatoren voor eenzelfde item. Dit doet echter niets aan de kwaliteit van dit item. Er hoeft namelijk niet op elk item dezelfde score gegeven te worden door alle observatoren. Binnen de observatielijst wordt 4 gezien als het gemiddelde, alles onder 4 gaat in dalende lijn en alles boven 4 gaat in stijgende lijn. Twijfels rond de betrouwbaarheid treden enkel op als er door 2 verschillende observatoren op 1 item boven en onder de 4 gescoord zou worden. Dit zou dan betekenen, observator x vindt dat het kind goed ontwikkeld is en observator y vindt dat het kind niet goed ontwikkeld is. Toch wordt er bij 'execution of the task' niet gesproken van een lage betrouwbaarheid omdat de spreiding van de scores hier telkens zeer klein is. Er wordt door de verschillende observatoren telkens rond hetzelfde getal gescoord en dit geeft in de statistische verwerking een klein verschil terwijl er in de praktijk niets aan de betrouwbaarheid verandert van deze categorie.

Variabele	Kendall's W	Significantie (ρ)	Interpretatie
Presentation	0,70	<0,0001	High
Contact	0,71	0,002	High

Mood	0,78	<0,0001	High
Task	0,76	<0,0001	High
Execution of the task	0,64	0,001	Moderate
Observation of the child			

Tabel 17. Statistische verwerking 'Observation of the Child'.

Observation of the Caregiver

In tabel 18 zien we dat de ρ - waarde groter is dan 0,05 waardoor het resultaat van de gegevens dus niet-significant is en bijgevolg een lage betrouwbaarheid heeft. Binnen deze categorie kan er dus gesproken worden van een gebrek aan consistentie tussen de verschillende observatoren. Er wordt door alle observatoren anders gescoord op de verschillende items, de scores zijn hierdoor zo uiteenlopend dat er kan gezegd worden dat dit op toeval berust. Een kind wordt hier op eenzelfde item soms door de verschillende observatoren met een 1 en een 6 gescoord. Deze scores liggen te ver uit elkaar om over een betrouwbare scoring te kunnen spreken.

Variabele	Kendall's W	Significantie (ρ)	Interpretatie
Observation of the Caregivers	0,46	0,07	Low

Tabel 18. Statistische verwerking 'Observation of the Caregivers'.

Observation of the Environment

Uit tabel 19 kan er afgelezen worden dat de ρ - waarde kleiner is dan 0,05, wat betekent dat dit domein significant is en er dus van een hoge betrouwbaarheid gesproken kan worden. De verschillende observatie items worden hier door de verschillende observatoren in dezelfde lijn gescoord waardoor de significantie hoog is.

Variabele	Kendall's W	Significantie (ρ)	Interpretatie
Observation of the Environment	0,66	<0,0001	Moderate

Tabel 19. Statistische verwerking 'Observation of the Environment'.

3.2.2. Vlaanderen, België

“België heeft één van de hoogste kinderarmoedecijfers van Europa: in Brussel groeien 4 kinderen op 10 op in armoede, in Wallonië 1 op 4 en in Vlaanderen 1 op 10. Strijden tegen kinderarmoede moet dan ook een strategische prioriteit zijn” (Unicef, 2014).

Ieder kind is uniek en heeft zijn eigen ontwikkelingsmogelijkheden. Dit voorgaande hangt nauw samen met elementen uit de omgeving. Kinderen ontwikkelen zich door interactie met elkaar en met hun ouders. Zo kunnen ze hun behoefte invullen en hun mogelijkheden ontplooiën. Een kwaliteitsvolle interactie komt niet zomaar tot stand. Het geloof in de ontwikkelingsmogelijkheden van ieder individu, op zijn eigen manier en in zijn eigen cultuur, vormt het uitgangspunt. Binnen een dergelijke interactie staat er één belangrijk kenmerk op de voorgrond, namelijk wederkerigheid. Verder gebeurt een kwaliteitsvolle interactie in een veilige en vertrouwde omgeving en is deze gebaseerd op een aantal specifieke aspecten. (Janssens & Van Doorn, 2012).

Zowel maatzorg als empowerment vormen 2 kernaspecten binnen de communicatie met gezinnen in kansarmoede (Regenmortel, 2002). Empowerment benadrukt de eigen verantwoordelijkheid van ieder individu. Iemand in staat stellen eigenmachtig te beslissen en te handelen. Het zijn methodieken gericht op individuen om zelfvertrouwen, zelfbewustzijn en een positief zelfbeeld te vergroten. “Maatzorg is een methodiek om personen die in armoede leven te begeleiden” (Regenmortel, 2002). Binnen maatzorg zijn er een viertal centrale kenmerken die gebaseerd zijn op het systeem denken van belang binnen een hulpverleningsrelatie. Dit zijn een brede integrale kijk, een circulaire causaliteit, een gelaagde communicatie en het besef van invloed als centrale focus. Deze basisprincipes vormen het fundament voor een effectieve begeleiding van kinderen in armoede, of beter gekend als maatzorgbegeleiding.

Verder werden er enkele leerpunten gebruikt tijdens de contactmomenten (Jalhay, 2013). Dit onderzoek biedt een toepassing op de eerder beschreven basisprincipes. Hieronder worden de belangrijkste gebruikte tips neergeschreven:

- Schenk aandacht aan de hulpvraag en bezorgdheden van de ouders en focus niet enkel op de hulpvraag van de school;
- zoek een evenwicht tussen het vragen naar informatie die jij nodig hebt en het beluisteren van de bezorgdheden van de cliënt;
- zorg voor een voldoende onderbouwde en eerlijke communicatie;
- het belang van lichaamstaal mag zeker niet vergeten worden;
- benadruk dat iedereen zich wel eens zorgen maakt over zijn of haar kind, hiermee erken je hun ouderschap en kan je een vertrouwensrelatie opbouwen;

- laat de mensen weten dat je mee wilt nadenken, dat het om gedeelde zorg gaat en dat je met hen praat en niet over hen;
- vraag de goedkeuring van de ouders en loop niet zomaar over hen heen;
- zorg dat de wederzijdse verwachtingen duidelijk zijn uitgesproken.

Positieve bekrachtiging zorgt voor een stijging in de motivatie. Eens er vertrouwen is, wordt een huisbezoek erg geapprecieerd bij deze mensen (Jalhay, 2013). Uit evaluaties van interventieprogramma's voor jonge kinderen is gebleken dat een integrale aanpak, met een combinatie van taal- en cognitieve stimulering en sociaal-economische hulp, de beste resultaten oplevert (Pannecoucke et al., 2014).

Wanneer de ouders de mogelijkheid benutten om de ondersteuning aan te vangen en contact opnamen met de Praktijk, werd het kennismakingsgesprek gepland. Er zijn 5 gezinnen die de stap tot ondersteuning gezet hebben.

Kennismaking en definiëring hulpvraag en verwachtingen

Er werd met elk van deze gezinnen een uitgebreid kennismakingsgesprek gepland om de verwachtingen van beide kanten toe te lichten. Eveneens werd getracht de hulpvraag van de ouders in kaart te brengen. Zowel het kind als de ouders werden in een open gesprek geholpen om een hulpvraag te stellen met enkele richtinggevende vragen: 'Waarom hebben jullie ons gecontacteerd?' en 'Welke verwachtingen hebben jullie van de ondersteuning?'. Tijdens deze kennismaking werd er even gespeeld om te kijken hoe dit gebeurde en hieruit zijn waardevolle observaties gevloeid. Aan het einde van dit gesprek werd de observatielijst 'Observations during the home visits' ingevuld om te kijken of deze observatielijst voldoende items bevat die het starten van een interventie kunnen onderbouwen.

Belangrijke resultaten uit dit gesprek en deze observatie:

Ouders gaven aan dat:

- De school hun advies had gegeven om deze ondersteuning aan te vangen;
- er vaak weinig tijd is om te spelen;
- speelgoed vaak duur is;
- het vaak moeilijk is om het juiste speelgoed te vinden;
- de kinderen heel druk zijn;

- er vaak ruzies zijn tussen de kinderen;
- ze vaak geen kennis hebben over de te bereiken mijlpalen op bepaalde leeftijden (Bijvoorbeeld: op welke leeftijd moeten kinderen kunnen tellen tot 10?);
- het moeilijk is om de Nederlandse taal goed te beheersen;
- ze bang hebben om hun kinderen een verkeerde uitspraak aan te leren;
- het belang van structuur tijdens het huiswerk wel kennen maar het vaak moeilijk is om een bepaalde structuur hierin te krijgen;
- kinderen zijn moeilijk te motiveren om aan het huiswerk te beginnen;
- niet weten hoe het kind te helpen met huiswerk.

Kinderen gaven aan dat:

- Ze niet veel speelgoed hebben om te spelen;
- ze in school vaak moeilijkheden hebben om alles goed te verstaan;
- mama en papa vaak geen Nederlands tegen hen spreken;
- er vaak niemand was om mee te spelen, dat mama en papa geen tijd hadden om te spelen en hun broer of zus niet wilden meespelen;
- ze enkel op hun kamer mogen spelen;
- ze het belang van huiswerk niet begrijpen (Bijvoorbeeld: 'Wij oefenen op school toch al genoeg');
- ze te moe zijn om aan hun huiswerk te beginnen na een lange schooldag;
- er vaak veel lawaai is in hun omgeving om zich goed te kunnen concentreren.

Wat zijn de verwachtingen van ouders én kinderen?

- Nieuwe eenvoudige spelletjes leren kennen;
- spelletjes met een lage kostprijs leren kennen;
- minder naar tv kijken;
- werken met verhaaltjes;
- leuke spelletjes spelen;
- anderstalige gezinnen: correcte woordenschat verwerven, correcte zinsbouw aanleren, mogelijkheid tot ondersteuning;
- tips omtrent spelmateriaal;
- ontdekken van verschillende manieren om de kinderen te stimuleren en positief te bekrachtigen;

- hulp bij het huiswerk;
- motivatie verhogen tijdens het maken van het huiswerk.

Belangrijkste observaties

In de buurt van Schoonbeek, waar de meeste van deze gezinnen woonachtig zijn, viel op dat er veel aandacht wordt besteed aan de buitenomgeving. Er zijn verscheidene toegankelijke spelmogelijkheden. Hiermee worden er vooral speeltuinen bedoeld met speeltuigen, zand en grasvelden.

In verschillende gezinnen viel het op dat er weinig speelgoed ter beschikking was in de leefruimte. Bij de anderstalige gezinnen bevond het speelgoed zich vooral op de kamers van de kinderen en niet in de leefruimte zelf. De leefruimte was keurig opgeruimd. Er lag een tapijt waarop niet gespeeld mocht worden en verder mocht deze ook niet met schoenen betreed worden. Ook buiten was er bij de meeste voldoende speelruimte en voldoende spel materiaal aanwezig, zoals een trampoline, een fiets, een bal, etc. Bij sommige gezinnen was dit helemaal niet het geval. Hier was zowel in de leefruimte als in de kamer van het kind weinig speelgoed terug te vinden. De mama gaf aan dat het kind enkel graag speelt met een bal. Gedurende de observaties werden er enkele eenvoudige spelmogelijkheden meegebracht en merkte de mama op, dat het kind ook door ander materiaal geprikkeld werd. De mama is heel betrokken en gaat vaak met haar kind naar de naburige speeltuin. Het belang van grove motoriek is hier zeker aanwezig. Maar we kunnen besluiten dat fijn motorisch spelen hier minder gestimuleerd worden. De anderstalige gezinnen gaven aan vaak angst te hebben om Nederlands te spreken omdat ze de uitspraak van de Nederlandse taal vaak zelf niet volledig onder de knie hebben.

De observatie van het huiswerkgebeuren bracht heel wat overeenstemming met vooraf doorgenomen literatuur. De getuigenissen uit het boek van Janssens en Trimbos (2014) kwamen hier vaak in terug (Janssens & Trimbos, 2014). In vele gezinnen hebben kinderen geen vaste plek om hun huiswerk te maken. Verder zijn er tussen de ouders en het kind weinig regels omtrent tijdstippen waarop huiswerk moet gemaakt worden. Het aanzetten tot het maken van huiswerk zorgt vaak voor ruzie tussen de ouders en het kind.

Binnen de observatielijst 'Observations during the home visits' waren er afhankelijk van de leeftijd van het kind enkele items die moeilijker te scoren waren. Bij de jongste deelnemers

was het domein ‘execution of the task’ en ‘mood’ een moeilijk gegeven. Bij de oudere deelnemers verliep de scoring van beide domeinen beduidend vlotter.

Ontwikkelingsondersteuning

Er werd getracht na deze kennismaking, via de belangrijkste waarnemingen een overkoepelende doelstelling te formuleren voor het aanvangen van de interventies. Hierdoor werden de interventies gespecificeerd om de kans op een effect op korte termijn te vergroten. Via het HOPP (Hasselts Occupational Process Profile), een ergotherapeutisch onderzoeksinstrument, werden de observaties en gekoppelde doelstellingen weergegeven om een overzicht te behouden. Er werd onderling bepaald met welke frequentie de huisbezoeken zouden plaatsvinden.

Zowel uit de bevraging als uit voorafgaand geraadpleegde literatuur kan er geconcludeerd worden dat de interventies gericht moeten worden op verschillende facetten, het samen spelen, het uitbreiden van kennis over spelen, nieuwe spelvormen, het bieden van structuur en het uitbreiden van de Nederlandse taal. Janssens en Trimbos (2014) halen ook het belang van huiswerkbegeleiding aan als één van de prioritaire vormen van ondersteuning maar vaak onmogelijk wegens tijdgebrek in de scholen (Janssens & Trimbos, 2014).

Verder blijkt uit verscheidene bronnen dat thuisinterventies het meest duurzame effect hebben (Barlow et al., 2010; Miller et al., 2011; Smet, 2013).

Spel

Binnen de interventies werd er geopteerd om het hele gezin te betrekken. Er waren momenten dat er gewoon samen gespeeld werd met het speelgoed dat ter beschikking was. Het viel op dat er weinig variatie was in het speelgoed bij veel gezinnen. Blokken zijn om te bouwen, een bal is om te gooien. Maar het werd pas echt leuk als er een spel bedacht werd waar er met blokken gegooid werd en ballen werden gestapeld. Flexibiliteit in het omgaan met de regels die bepaalde spelen opleggen is een vereiste om tot een gevarieerd spel te komen.

Verder werd er iedere sessie wat eenvoudig speelgoed meegebracht zoals blokken, puzzels en ballen. Maar eveneens speelgoed dat het logisch redeneren aanspreekt zoals een educatief spel rond tellen, vormen, kleuren, etc. Deze materialen werden op vraag van de ouders ook bepaalde dagen ter beschikking gesteld, zodat ze achteraf samen nog konden verder spelen. Dit getuigd van een grote wil bij de ouders. De ouders leerden nieuwe spelmaterialen kennen en konden deze ook even uittesten wanneer de hulpverleners er niet bij waren. Bij

verschillende spellen horen ook bepaalde regels zoals, zijn beurt afwachten en aanvaarden dat anderen het soms beter of minder goed doen. Hierbij kan de link gelegd worden met ‘coping mechanism’, wat eveneens een observatie item is binnen de observatielijst. Er werd zowel binnen als buiten samen gespeeld. Er werd ruimte gelaten om de kinderen zelf te laten bepalen wat er op bepaalde momenten gespeeld werd. Dit voorgaande zorgt ervoor dat de kinderen geprikkeld blijven binnen het spel. Hierbij kan de link gelegd worden naar het S.E.S.- verhaal (Lemmens et al., 2011). Binnen het aanbieden van spel wordt er specifiek gefocust op voorgaande items en worden deze als prioritair gezien. Er werd getracht bij iedere spelactiviteit het ontwikkelingsniveau een klein stuk te verleggen, hen iets nieuws bij te leren zowel op vlak van kennis als vaardigheid én hierbij het plezier, het ‘enjoy-gehalte’, zeker niet te vergeten. Verder kan bij het ondersteunen van spel de link gelegd worden met taalondersteuning, want leren doen kinderen nu eenmaal het best door te spelen.

Taal

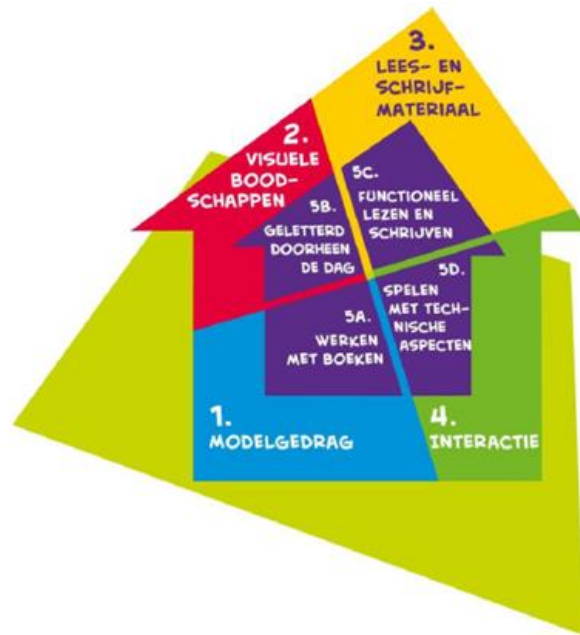
Aanvankelijk werd er gedacht om met luisterverhaaltjes via een CD en begeleidende boekjes te werken, wanneer ouders de Nederlandse taal niet volledig machtig waren. Toch moesten we concluderen dat dit niet tot het verwachte resultaat leidde. Ook bij de ondersteuning rond taal in de school ‘De Wilg’, die al sinds september loopt, werd opgemerkt dat werken via geluiden en waarnemingen niet altijd zorgde voor een stimulering op vlak van taal. In het onderzoek van Spitzer (2014) bleek dat het aanbieden van taal via een CD voor verwarring zorgt (Spitzer, 2014). Men moet al een goede basiskennis van het Nederlands hebben om de woorden te begrijpen. Jonge kinderen hadden het zeer moeilijk om de woorden van de CD te associëren met de beelden in het boek.

Zo blijkt dat het belangrijk is niet altijd specifiek te focussen op taal maar het via spel onbewust te implementeren. Taal moet niet geforceerd worden. Het belang dat taal op een ongedwongen manier binnen spel moet ingebouwd worden is hier nogmaals bevestigd. Woordenschat verwerven doe je op een spontane manier, door veel te spreken. Wetenschappelijke inzichten over hoe kinderen taal verwerven wijzen op 3 belangrijke principes: heterogene groepen, een positieve- en een veilige omgeving. Kinderen doen dingen die aansluiten bij hun interesses. Hoe meer ze zich daarbij welkom voelen, kansen krijgen om te participeren en in interactie te gaan, hoe sneller ze de taal verwerven. Tegelijkertijd maken ze vriendjes en spelen ze mee, waardoor ze een sociaal netwerk uitbreiden. De spreektaal van

kinderen op een positieve manier benadrukken is belangrijk voor het motivationeel aspect. Kinderen op hun fouten wijzen werkt belemmerend. Het belang om kinderen met het minimaal aantal woorden dat hij of zij kent mee te krijgen in spel, is een belangrijk gegeven (Roels & Bailleul, 2014).

Opvallend is echter dat verschillende gemeenten veel initiatieven naast elkaar uit voeren en dat er tussen de ondersteuners niet altijd veel interactie en uitwisseling valt te bespeuren. Een taal stimulerend jeugdbeleid kan aan kracht winnen indien verschillende partners vanuit een gezamenlijk plan, met gezamenlijke doelstellingen en vanuit een gezamenlijke visie zouden starten. Soms zijn buitenschoolse werkingen geneigd om de aanpak van de school over te nemen maar dan gaat de kracht van de buitenschoolse context verloren. Buiten school kunnen kinderen net op een veel speelsere, ontspannen manier taal verwerven. Buiten de school moet geen les over taal worden gegeven, maar kan taal voluit gebruikt worden om interessante, spannende, boeiende dingen mee te doen. Buitenschoolse taalstimulering kan dus in veel opzichten complementair zijn met de taal stimulering in de school of anders gezegd: als de sterktes van de schoolcontext en de buitencontext worden uitgebuit en gecombineerd, dan kunnen er sterke verhalen voor taal stimulering ontstaan (Rens, 2011).

Binnen dit project hebben er verscheidene observaties plaatsgevonden in de school 'De Wilg' om hun insteek binnen het taalondersteunendprogramma te bekijken. De school werkt vooral met thema's. Ze proberen deze thema's te koppelen aan bepaalde vaardigheden die de kinderen dienen te verwerven in hun schoolloopbaan. Deze vaardigheden sluiten vervolgens ook aan bij het dagelijks handelen. Er werd binnen het thema lieveheersbeestjes bijvoorbeeld gefocust op voorbereidende rekenhandelingen. Deze insteek werd meegenomen in het opstarten van de interventies van taalondersteuning binnen dit project. Verder was het creëren van een ideale omgeving om geletterdheid te ontwikkelen prioritair. Onderstaande afbeelding uit onderzoek van Loman (2012) geeft een visualisatie ter ondersteuning weer (Loman, 2012). De bouwstenen van het grote huis wijzen op de basiskenmerken voor een rijke geletterde omgeving. De bouwstenen van het kleinste huis daarentegen wijzen meer op de soort activiteiten die van belang zijn binnen de ondersteuning. Binnen dit project vormden deze bouwstenen het uitgangspunt.

Figuur 2. Bouwstenen taalondersteuning (Loman, 2012).

Huiswerkbegeleiding

Binnen deze begeleiding werd er getracht het zelfstandig werken te bevorderen en te ondersteunen. Er werd geoefend op verschillende schoolse vaardigheden, zowel inhoudelijk als structureel. Onder inhoudelijk wordt de te kennen leerstof verstaan. Binnen het structurele aspect wordt er gefocust op zowel de ouders als op het kind. Hieronder wordt het opmaken van plannen, zichzelf aan het werk zetten, maar eveneens het motiveren, het stimuleren van je kind met hierbij voor ogen dat enkel wanneer er gemotiveerd wordt een resultaat bekomen kan worden, verstaan. Deze interventies zijn gebaseerd op de ABC-methode (VlaamsMinisterVanOnderwijsEnVorming, 2013). De ‘A’ staat voor afspraken, de ‘B’ voor bemoedigen en als laatste de ‘C’ voor controleren. Ouders moeten geen hulpleerkracht zijn maar kunnen via bovenstaande eenvoudige manieren een hele ondersteuning bieden voor hun kinderen. Verder werd er binnen deze begeleiding eveneens gefocust op de omstandigheden waarin het huiswerk gemaakt werd. Het belang van een vaste structuur en regelmaat, een vast tijdstip, een vaste plaats en het bevorderen van de zelfstandigheid.

Bieden van structuur

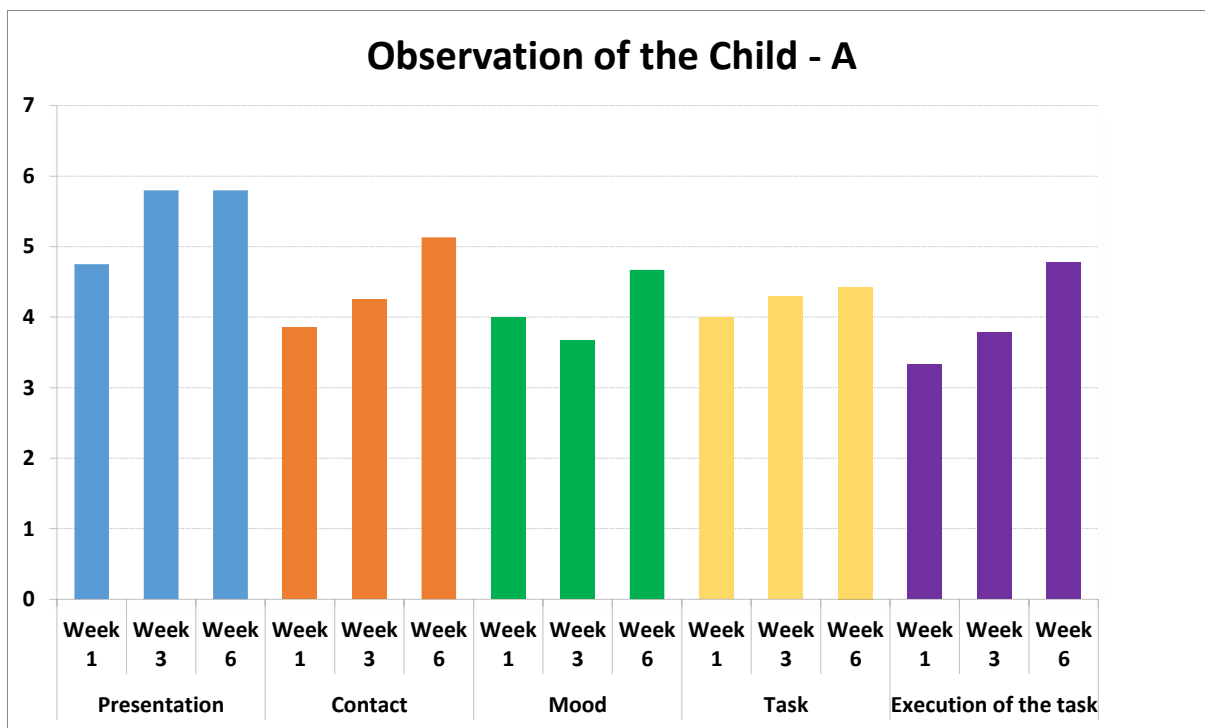
Bij alle deelnemende gezinnen is het bieden van structuur van belang. Het leven van kinderen en ouders bestaat niet enkel uit spelen en huiswerk maken. Er komen ook verscheidene andere taken voor in het dagelijks leven. Ouders moeten gaan werken, er moet gepeetst worden, er moet eten klaargemaakt worden en ga zo maar verder. Er zijn vaak externe factoren die het dagelijks handelen van ouders en hun kinderen bepalen. Bijvoorbeeld het verwerken van een

scheiding heeft een enorme impact op de mogelijkheden en tijd die er is om te spelen. Verder is de origine vaak een factor waardoor ouders niet optimaal kunnen deelnemen aan de maatschappij en zich daardoor beperkt voelen in hun handelen. Er moet worden gepland wanneer wat plaats vindt, zowel werk, huishoudelijke taken als vrije tijd. Het inplannen van deze activiteiten zorgde ervoor dat er voor alles voldoende tijd beschikbaar was. Het accent ligt vooral op het samen doen: het samen maken van dag- en weekschema, het samen spelen, het samen huiswerk maken, het samen uitvoeren van huishoudelijke taken, etc.

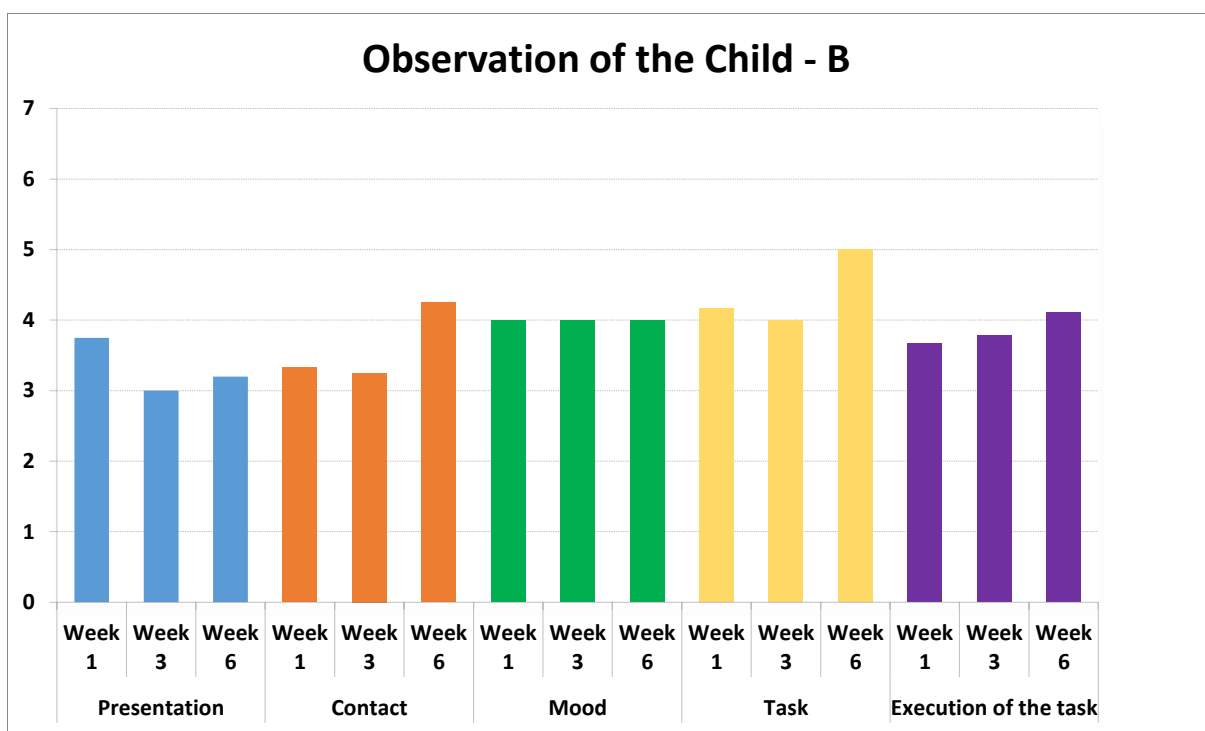
Re-testen na interventie via de observatielijst ‘Observation during the home visits’

Zoals reeds eerder vermeld in de methode waren er 5 gezinnen die deelnamen aan het project in Vlaanderen. Binnen deze 5 gezinnen werden 6 kinderen begeleid. Als aanvulling van het project werd er getracht een overzicht te maken van de observaties binnen elk domein. In week 1 werden de observaties gescoord. In week 3 en 6 vond er een re-test plaats zonder dat de voorgaande gegevens bekeken werden. Deze aanvulling werd gedaan om kwantitatief de kwaliteit van de interventies aan te tonen.

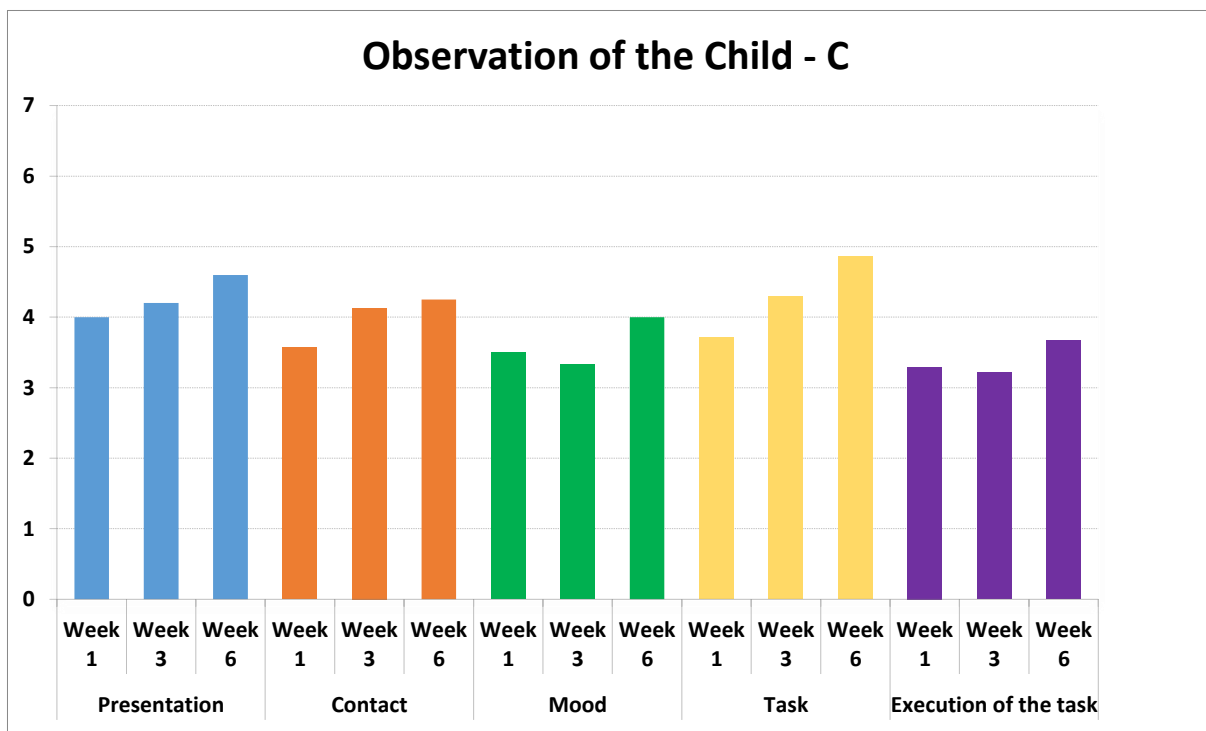
Observation of the Child

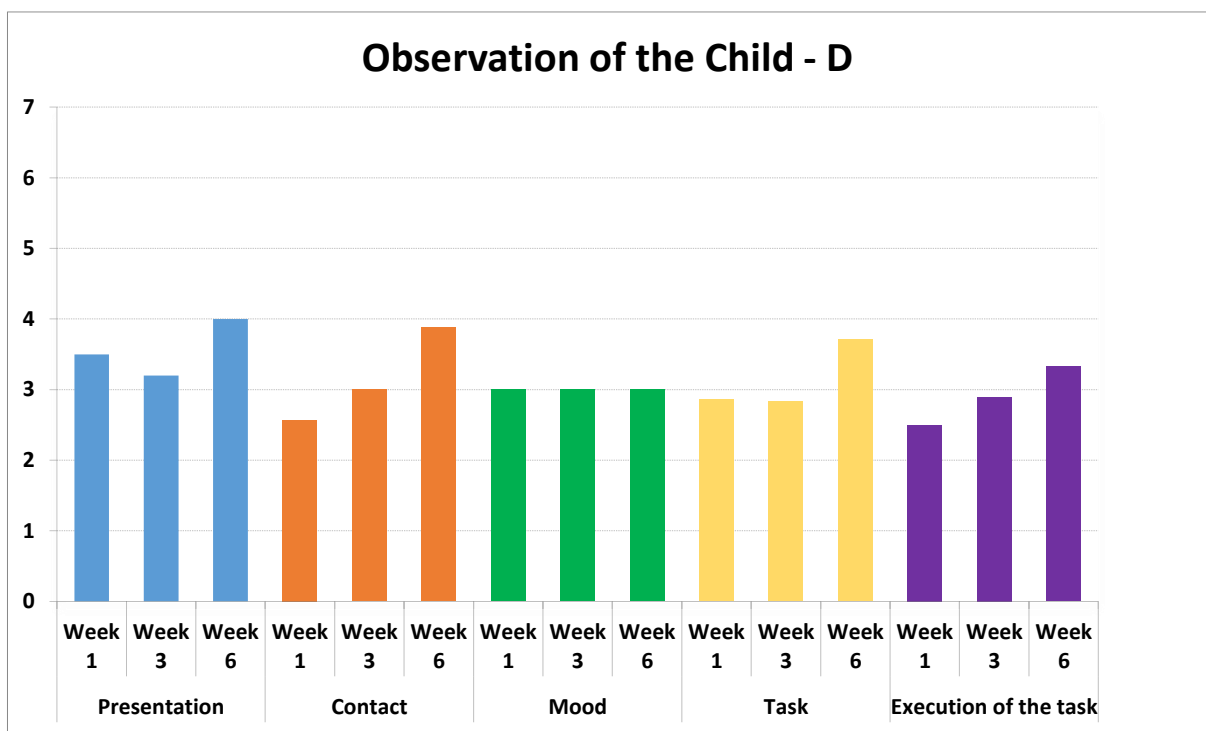
Grafiek 1. Observation of the Child – A

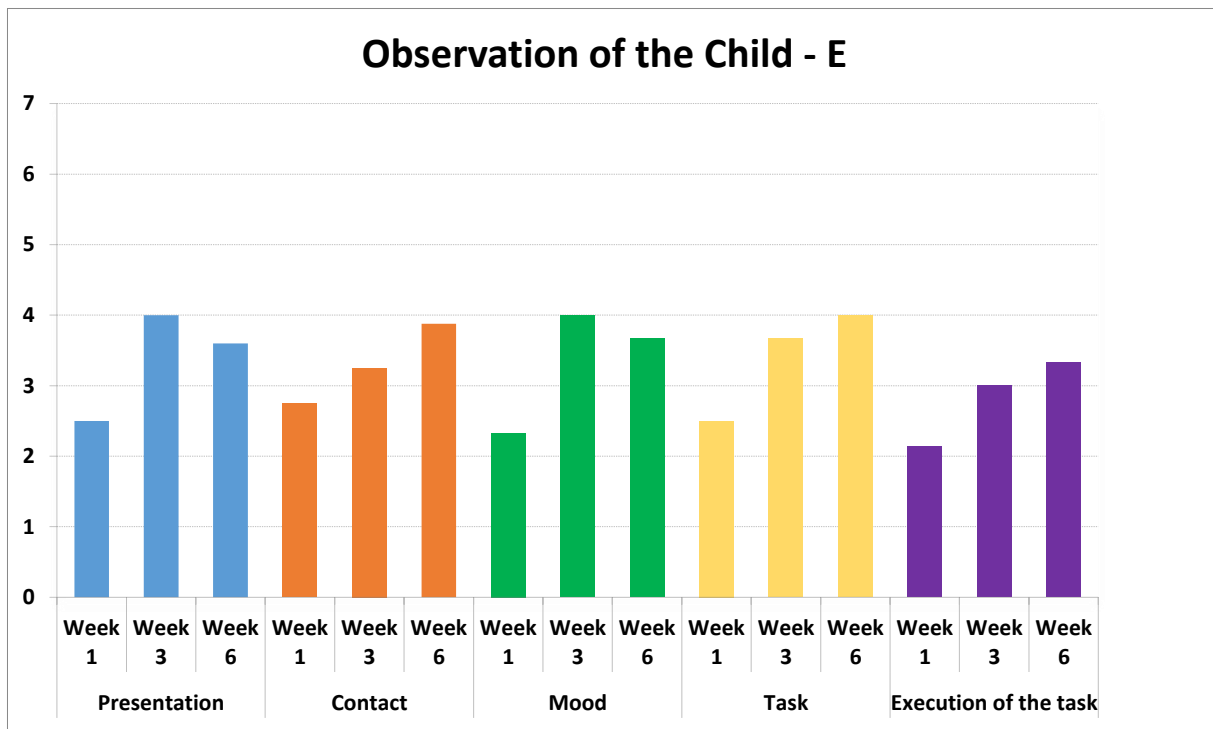
Grafiek 2. Observation of the Child – B

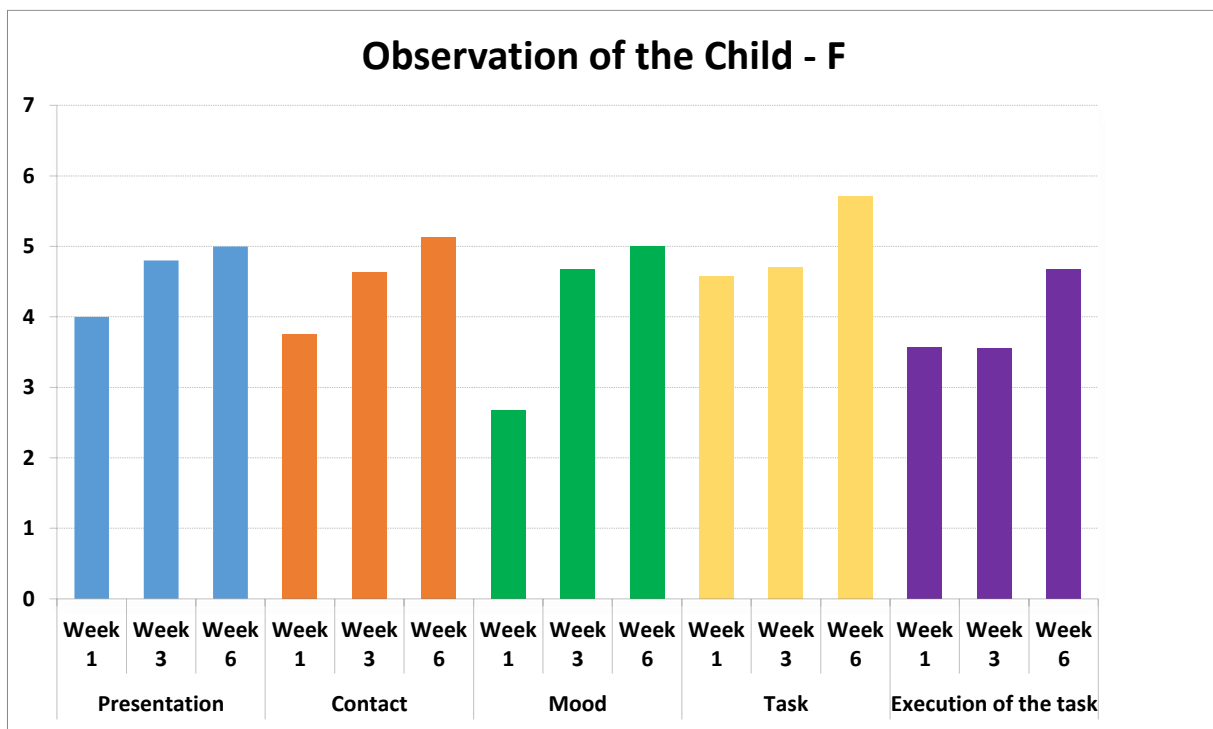
Grafiek 3. Observation of the Child – C

Grafiek 4. Observation of the Child – D

Grafiek 5. Observation of the Child – E

Grafiek 6. Observation of the Child – F

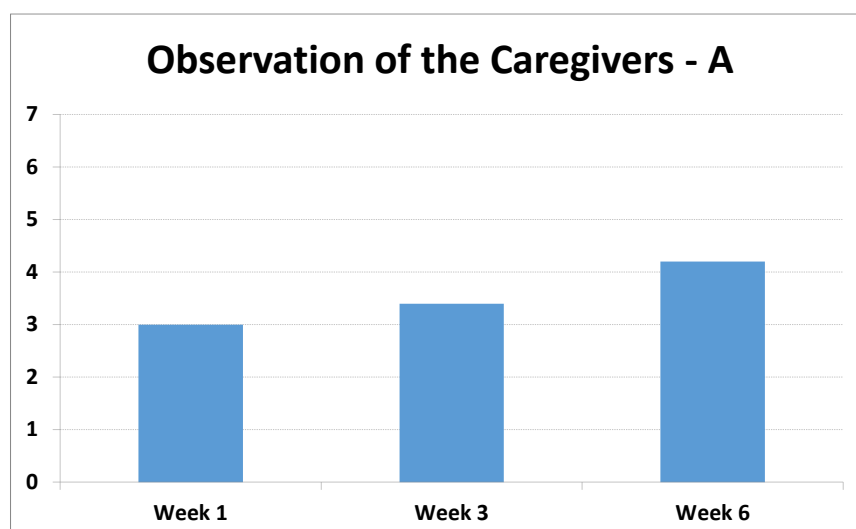
Er werd binnen iedere categorie onder het domein ‘Observation of the Child’ het gemiddelde genomen van alle items om zo tot een overzichtelijk geheel te komen. De data die hiervoor gebruikt werden, zijn terug te vinden in bijlage 4.

Binnen dit observatiedomein kan er besloten worden dat alle deelnemers een positieve evolutie doorgemaakt hebben op minstens 4 van de 5 categorieën.

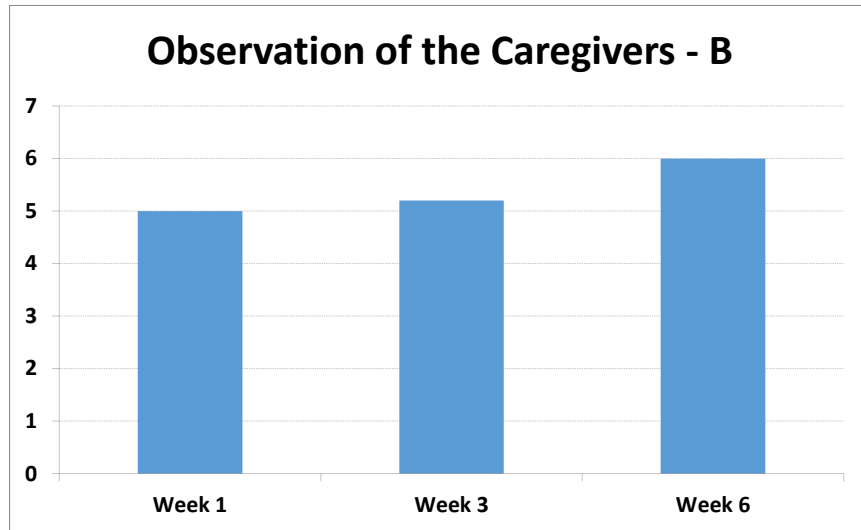
Verder enkele bemerkingen bij het interpreteren van de grafieken:

- In grafiek 1 zijn de resultaten bij het item 'Presentation' na 6 weken interventie hoog gescoord in vergelijking met grafiek 5, maar dit resultaat wil niet zeggen dat de vooruitgang die te zien is, minderwaardig is dan die van grafiek 1. Er wordt gestreefd naar een cliënt-gecentreerde scoring om tot een betrouwbaar resultaat te komen. Ieder individu is anders en bereikt op eigen tempo bepaalde evoluties. De leeftijd kan ook een bepalende factor zijn binnen deze bemerking. De deelnemer in grafiek 1 is 11 jaar, terwijl de deelnemer in grafiek 5, 3 jaar oud is. In welke mate is een interventie bij een 11 jarige en een 3 jarige te vergelijken? Het bekomen van een resultaat bij een 3 jarige is meer vanzelfsprekend dan bij een 11 jarige, die al een belangrijk deel van zijn ontwikkeling heeft doorlopen. Verder is het aanbrenge van informatie op een jonge leeftijd meer effectief. Dit voorgaande is reeds meerdere malen bevestigd in dit onderzoek.
- Zowel in grafiek 1, 2, 3, 4 als 5 wordt binnen één categorie een terugval van de resultaten gezien na 3 of 6 weken van interventie. Er zijn verscheidene mogelijke oorzaken die hieraan gekoppeld kunnen worden. Eerst en vooral kan de effectiviteit van de interventie in vraag gesteld worden, maar eveneens kan deze terugval te wijten zijn aan de betrouwbaarheid van de scoring omdat deze door één observator is uitgevoerd. Of zou de paasvakantie die in de 3de week van het project begon een mogelijke verklaring kunnen bieden? We zien bijvoorbeeld in grafiek 1 en 3 een terugval bij 'mood' wat aan de paasvakantie gerelateerd zou kunnen worden.

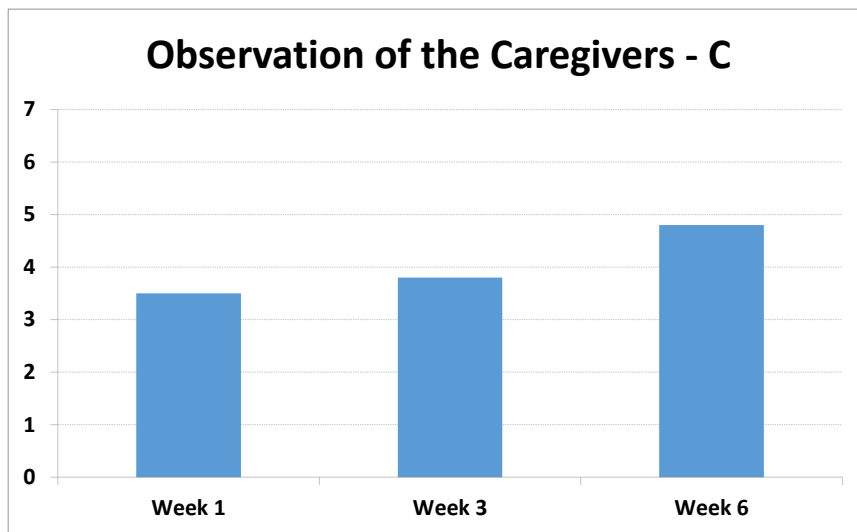
Observation of the Caregivers

Grafiek 7. Observation of the Caregivers – A

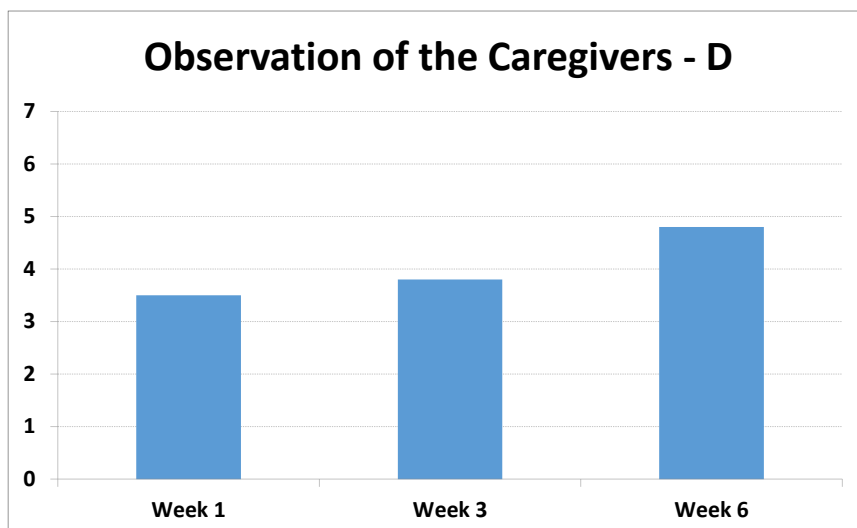

Caregivers

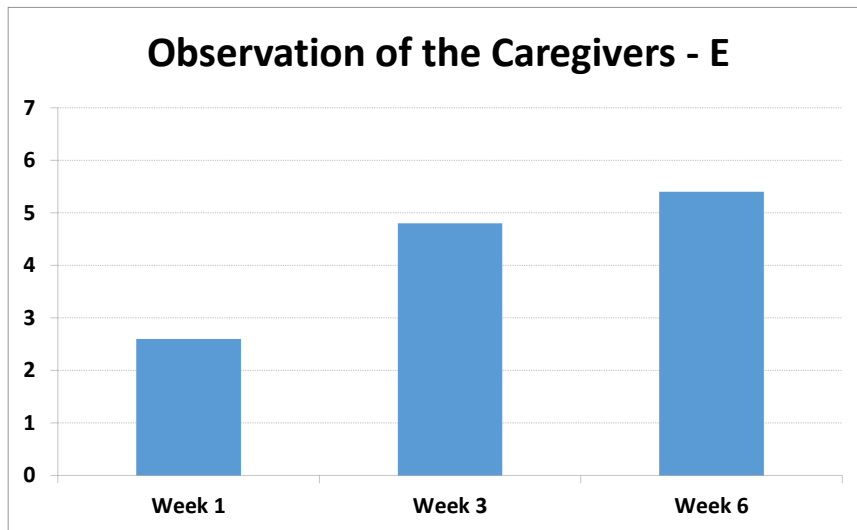

Grafiek 8. Observation of the – B

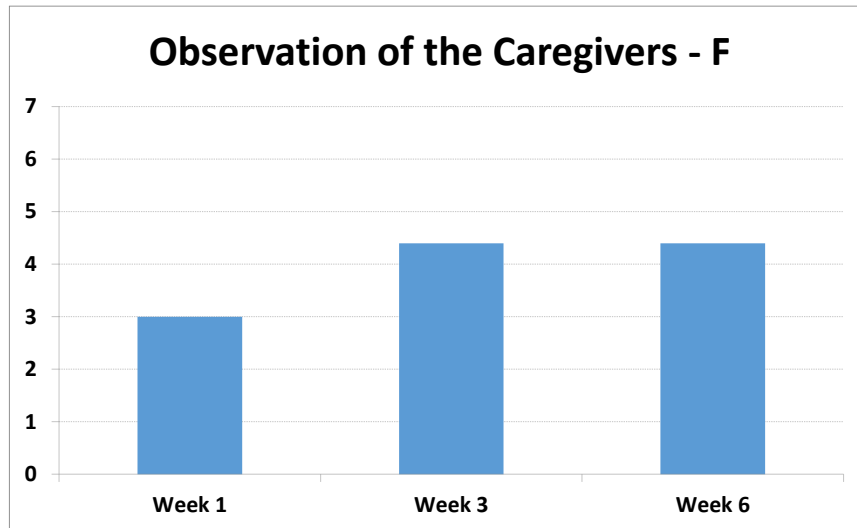
Grafiek 9. Observation of the Caregivers – C

Grafiek 10. Observation of the Caregivers – D

Grafiek 11. Observation of the Caregivers – E

Grafiek 12. Observation of the Caregivers – F

De resultaten van het observatiedomein ‘Observation of the Caregivers’ zijn unaniem. Er is een positieve evolutie door interventie na 3 en 6 weken.

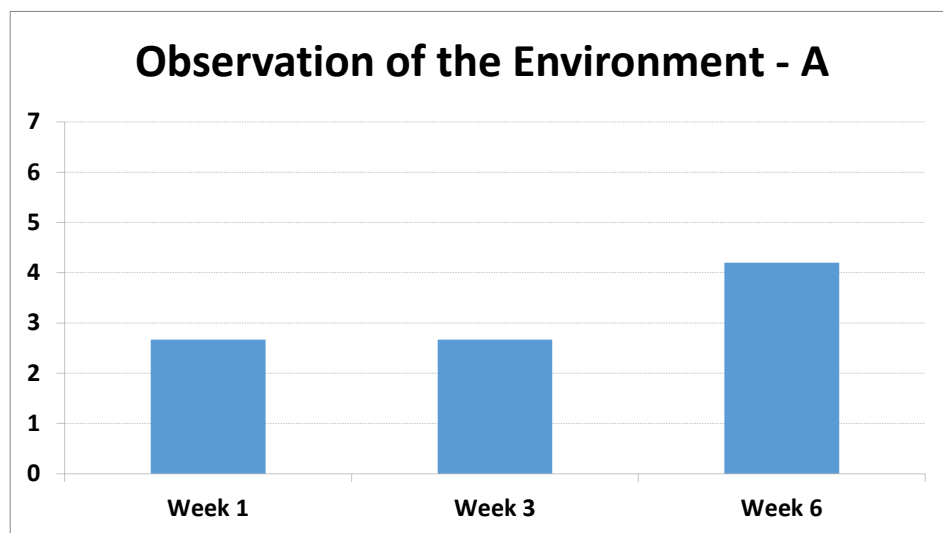
Ook binnen dit domein zijn er enkele bemerkingsen:

- De scoring binnen iedere grafiek is anders te interpreteren. In grafiek 8 kan er geconcludeerd worden dat er vanaf week 1 een hoge scoring is binnen dit domein.

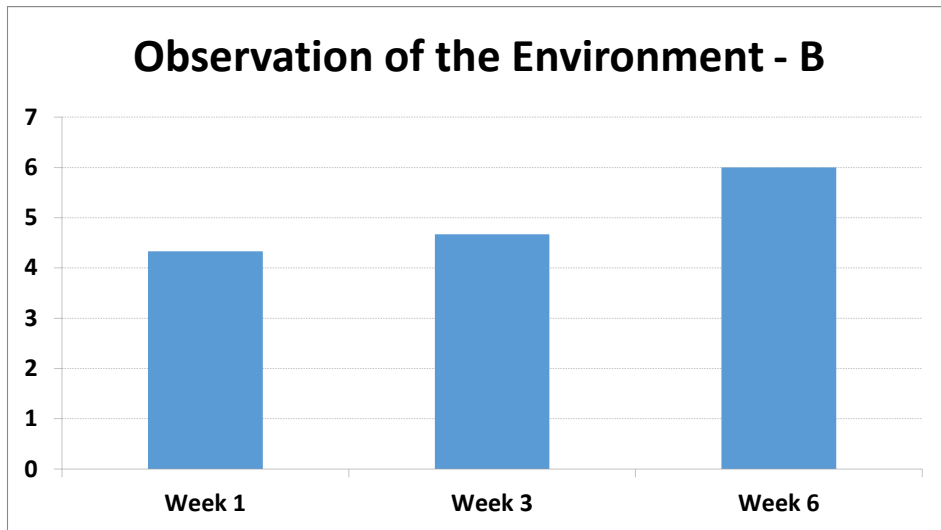
Grafiek 11 maakt dan weer een spectaculaire stijging na 6 weken van interventie en gaat van een score van gemiddeld 2,6 naar 5,4. Welke deelnemer na 6 weken interventie het ‘best’ scoort is voor discussie vatbaar. Enerzijds kan er gekeken worden naar de hoogste score, maar anderzijds is de evolutie die er gemaakt werd na 6 weken wel een maatstaf voor de kwaliteit van de interventie. Het doel van de interventie was namelijk om ondersteuning te bieden en hierbij een positieve evolutie van het gedrag te bekomen.

- Grafieken 9 en 10 zijn identiek in scoring. Het feit dat kind C en kind D broer en zus zijn speelt hierin een belangrijke factor, toch is het zo dat de scoring voor broer en zus niet noodzakelijk dezelfde hoeft te zijn. De stimulatie van de ‘Caregiver’ kan namelijk naar ieder kind verschillend zijn, maar dat was hier niet het geval.
- In grafiek 7, 8, 9 en 10 kan er geconcludeerd worden dat de stijging tussen 3 en 6 weken sterker is dan die tussen 0 en 3 weken. Binnen dit domein is er dus een weerspiegeling te zien in de duur van de interventie en deze speelt dus een belangrijke rol.

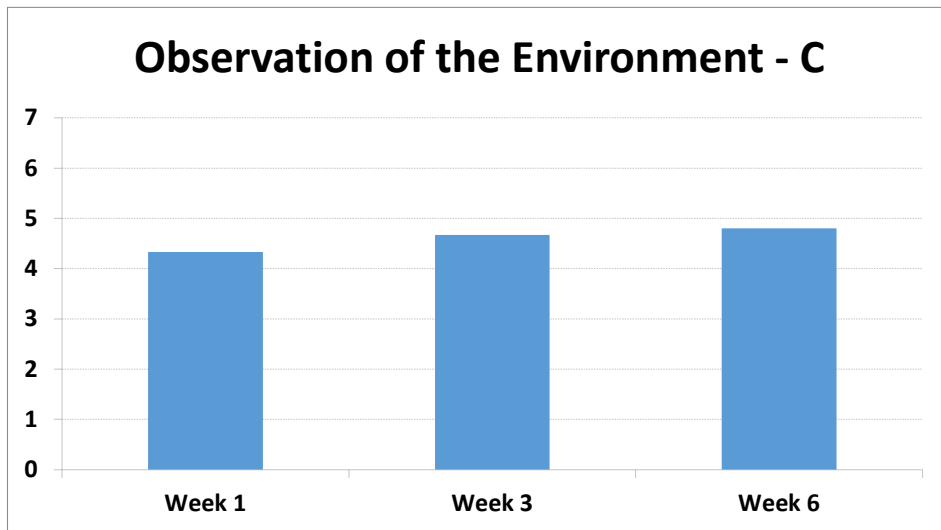
Observation of the Environment

Grafiek 13. Observation of the Environment – A

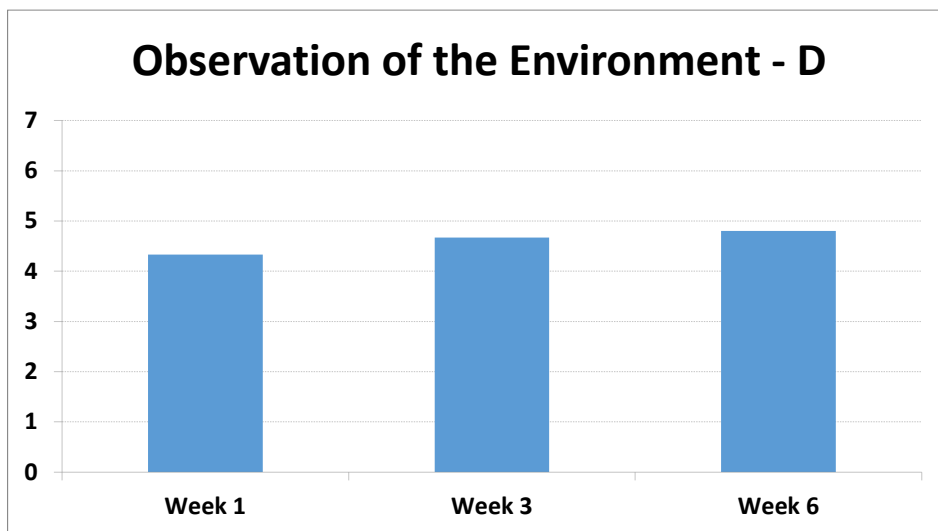

Grafiek 14. Observation of the Environment – B

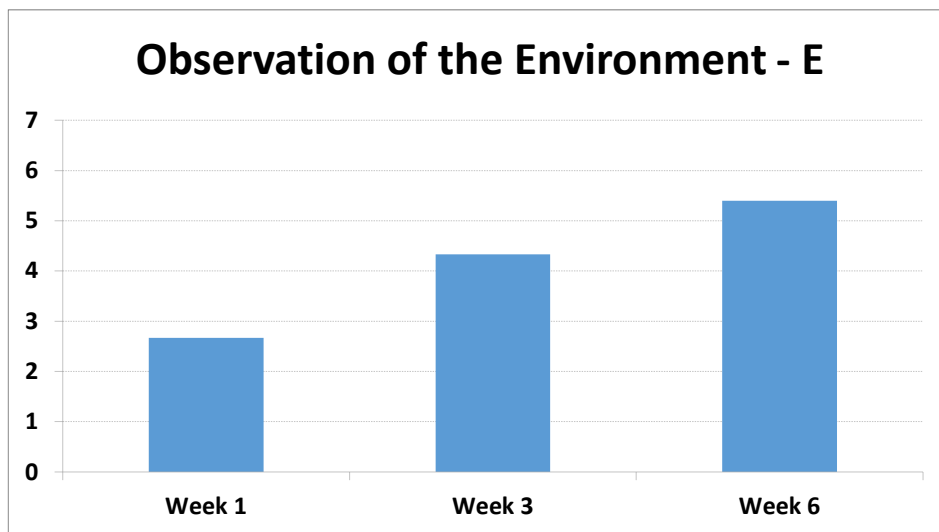
Grafiek

15.
Observation
Environment

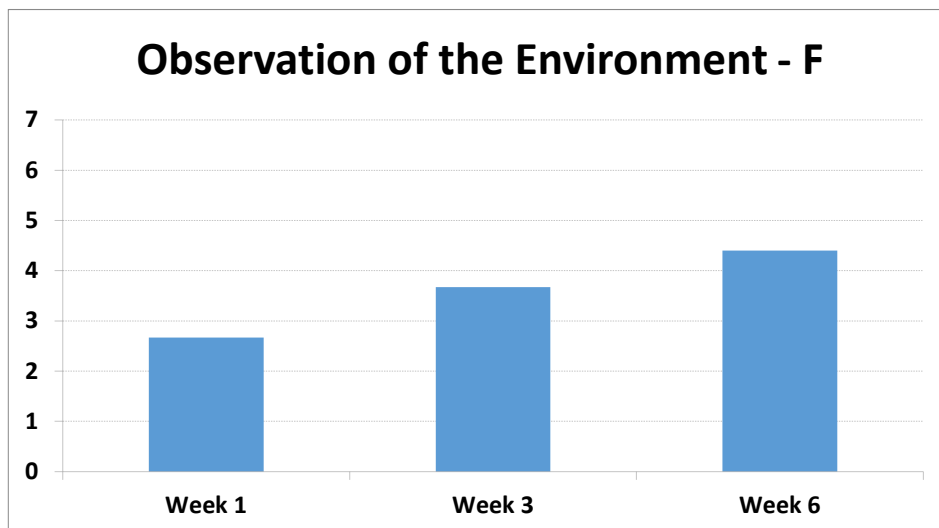

of the
– C

Grafiek 16. Observation of the Environment – D

Grafiek 17. Observation of the Environment – E

Grafiek 18. Observation of the Environment – F

Ook binnen het laatste domein is er een positieve evolutie te zien na 3 en 6 weken van de interventie. Verder zijn ook hier enkele bemerkingsen na het bekijken van de resultaten:

- De duur van de interventie speelt hier geen unanieme rol. Grafiek 13 en 14 laten een grotere stijging zien tussen 3 en 6 weken dan tussen 0 en 3 weken maar bij grafiek 17 en 18 is er tussen beide intervallen ongeveer een even grote stijging te zien.
- De vertrouwensrelatie met het gezin uit grafiek 17 was na 6 weken van begeleiding goed. Er werd frequent een gevoel van waardering, vertrouwen en dankbaarheid geuit. In deze grafiek is na 6 weken interventie de grootste evolutie te zien in het observatiedomein ‘Observation of the Environment’ in vergelijking met de andere deelnemers. Er kan dus geconcludeerd worden dat de vertrouwensrelatie binnen de

begeleiding van kansarme gezinnen een factor is die bepalend is voor de evolutie, wat reeds bevestigd werd in bovenstaande literatuur (Jalhay, 2013).

- Als laatste werd er geconcludeerd de beïnvloeding van de omgeving meer tijd vergt in vergelijking met voorgaande domeinen. De evolutie die hier gemaakt wordt is globaal gezien het minst groot.

3.3 Cases

3.3.1. Jimma, Ethiopië

Case 1

Korte schets

In de beginperiode van de stage in Jimma werd er een informatiemoment gegeven aan enkele leerkrachten van verschillende scholen. Op dat moment was het vakantie voor de leerkrachten en leerlingen en hierdoor kwam er ruimte vrij waarin het mogelijk was de leerkrachten meer informatie te geven over ‘spelend leren’. De lokale stagebegeleidster, Muluwork, heeft alle leerkrachten gecontacteerd waarmee er de volgende weken nauw samengewerkt zou worden. Het gaat hier vooral om leerkrachten die les geven in kleuterklassen en in ‘Special Needs’ klassen. Tijdens deze voormiddag waren er in totaal 8 leerkrachten aanwezig van verschillende scholen, nl. ‘Hirmaata’, ‘Mandara’, ‘Seto Heido’ en ‘Jimma primary school’. Het informatiemoment vond plaats in het counseling lokaal in Heibret. De presentatie “Playing and learning go together” (zie bijlage 3) werd aan de leerkrachten voorgesteld. De presentatie bevatte de definitie van spelen en leren, de belangrijkheid van spelen en verder werden de fundamentele van het SES ook uitgelegd. Hoe kunnen leerkrachten van spel een uitdaging maken voor kinderen en hoe moeten ze spelen met kinderen? Dit zijn twee vragen waarvan er vertrokken werd bij het opstellen van deze presentatie. Er werd een vergelijking gemaakt tussen spelen en leren en uiteindelijk werd er een gezamenlijke conclusie bekomen, nl. dat spelen gelijk is aan leren en door te spelen leren kinderen.

Belangrijke observatiepunten

Observation of the Caregiver

De leerkrachten waren theoretisch sterk, maar hadden moeilijkheden met het geven van praktische voorbeelden. Telkens als er gevraagd werd om een praktisch voorbeeld te geven,

werd het gegeven voorbeeld in eenzelfde context overgenomen. De samenwerking tussen de verschillende leerkrachten verliep goed en iedereen luisterde met veel aandacht naar de gegeven informatie.

Belang interventie

De doelen die bij dit informatiemoment voor ogen gehouden werden waren:

- De leerkrachten kunnen meer informatie verwerven over spelend leren;
- de leerkrachten kunnen actief deelnemen;
- de leerkrachten kunnen eigen voorbeelden aanhalen;
- de leerkrachten kunnen deze informatie toepassen in de eigen lessen.

Het belangrijkste doel van dit informatiemoment was dat de leerkrachten een generalisatie kunnen maken van het geleerde naar hun lessen. Er werden veel praktische voorbeelden gegeven zodat deze in hun verdere carrière gebruikt kunnen worden. Spelend leren werd voorafgaand onvoldoende toegepast binnen hun lessen. Er werd veelal theoretisch gewerkt, waarbij de kleuters of kinderen alles klakkeloos moeten opzeggen en overschrijven. Ondersteunend materiaal om de leerstof te verduidelijken werd niet gebruikt en alle informatie werd dus uitsluitend verbaal aangereikt.

Case 2

Korte schets

Wegens tijdsgebrek werden geen interventies uitgevoerd bij de ouders van de geobserveerde kinderen. Er werd daarom besloten dat de focus gelegd werd op de leerkrachten van de verschillende schooltjes waar er stage werd gelopen. De leerkrachten spelen in Ethiopië een belangrijke rol in de opvoeding van de jonge kinderen. Zij brengen namelijk meer tijd door met de kinderen op een spelende en educatieve manier.

De interventies waren vooral gericht op leerkrachten uit de publieke kleuterklassen en 'Special Needs' klassen in Jimma. Het ging in de kleurklassen vooral over kinderen met een leeftijd van 3 tot 6 jaar, in de 'Special Needs' klassen liep deze leeftijd op van 5 tot 30 jaar.

Gedurende 9 weken werd er stage gelopen in de scholen en hier was het de bedoeling om spelend leren te introduceren bij de leerkrachten en een generalisatie te weeg te brengen. Er werd 5 dagen per week elke voormiddag in deze scholen gewerkt om samen met de leerkrachten les te geven. Er werden verder ook activiteiten op poten gezet waarbinnen het belang van ‘spelend leren’ werd aangehaald. Dit aan de hand van knutselactiviteiten, sport en spelactiviteiten.

Belangrijke observatiepunten

Observation of the Child

Wanneer de leerkrachten niet in de buurt waren, hadden de kinderen vrij spel en al gauw nam een kind dan de leiding over van de klas. De kinderen gaven elkaar op dit soort momenten een fysieke straf. Dit werd geïmiteerd van de leerkrachten, kinderen nemen het gedrag snel over. Verder werd er vastgesteld dat de kinderen over weinig basishygiëne beschikten. Ondanks het feit dat de leerkrachten hier de nodige praktische lessen over gaven. Tevens beschikten de kinderen over weinig materiële schoolbenodigdheden. De kinderen hadden een gemotiveerde houding, maar worden geremd in het verwerven van schoolse vaardigheden door een gebrek aan materiaal maar tevens ook door het hoge aantal kinderen in iedere klas.

Observation of the Teacher

Leerkrachten hebben tijdens het lesgeven weinig aandacht aan een differentiatie in leeftijd. De kinderen krijgen allemaal dezelfde opdracht en worden op eenzelfde manier benaderd, ongeacht of het kind 3 of 6 jaar oud is. De leerkracht verwacht dat alle kinderen op het einde van het jaar de letters van het alfabet kunnen schrijven en dat ze de cijfers van 1 tot 50 kennen. Dit is zowel voor een 3 jarige als voor een 6 jarige het doel. In de ‘Special Needs’ klassen werden de opdrachten wel aangepast naargelang de leeftijd van het kind, dit werd in de kleuterklassen veel minder gedaan. Door de grotere groepen zijn er onderling tussen de kinderen wel eens ruzies of is er veel lawaai. De leerkracht treedt hier dan vaak op met straffen zoals de kinderen slaan of ze vernederen door te zeggen dat ze ‘dom’ zijn.

Bij het lesgeven zelf wordt er weinig gebruik gemaakt van dagdagelijkse materialen of andere hulpmiddelen. Ze gebruiken dit materiaal meer als decor dan dat ze het effectief gebruiken om mee te spelen. Kroonkurken worden wel gebruikt om te tellen, maar het implementeren in een spel gebeurt niet. Leerkrachten zijn vaak niet mee in het verhaal dat spelen de hersenen

stimuleert en dat door spel het gemakkelijker wordt voor kinderen om dingen te onthouden. Zij richten zich op het vanbuiten leren zonder dat de kinderen weten wat de eigenlijke betekenis van het getal '1' is en als volgt hieraan de betekenis kunnen koppelen. Verder werd er gebruik gemaakt van muzikale ondersteuning bij leerstof en dit zorgt voor positieve stimulatie.

Observation of the Environment

De klaslokalen waar de lessen in plaatsvinden zijn vaak klein, dit komt vaak niet alleen door de ruimte op zich en door de grote hoeveelheid kinderen samen in 1 klas (dit kan oplopen tot wel 60 leerlingen), maar ook door de rommeligheid in de lokalen. Opruimen is dikwijls pas op het einde van de week aan de orde waardoor de klas en de speelplaats er vaak erg rommelig bij liggen. De vraag waarom niemand zijn vuilnis in de vuilnisbak gooit kan gesteld worden maar het feit dat er weinig of geen vuilnisbakken staan, zorgt er voor dat kinderen onbewust er toe worden aangezet om alles op de grond te gooien. Hierdoor gaat de omgeving er al snel onhygiënisch uitzien en dit maakt de omgeving minder aantrekkelijk om te spelen. Verder is de decoratie in de klaslokalen vaak niet up-to-date.

Resultaat van beide cases

Als gevolg van het informatiemoment aan het begin van de stage, kan er besloten worden dat de leerkrachten nu beter op de hoogte zijn van het te bereiken doel. Ze namen deze informatie snel op en bijgevolg werd er niet zoveel tijd besteed aan de uitleg voor de leerkrachten, maar werd er gefocust op de leerlingen. Het aspect van 'spelend leren' werd zichtbaar meer toegepast wanneer er naderhand geobserveerd werd, maar de vraag die er gesteld kan worden is of dit fenomeen zich ook afspeelt wanneer de stagiairs niet aanwezig zijn. Daarom lijkt het nuttig om meer opvolging te bieden doorheen het hele jaar, zodat dit een routine wordt voor de leerkrachten.

3.3.2. Vlaanderen, België

We kunnen concluderen dat de items uit de observatieschaal 'Observations during the home visits' bruikbaar waren om een interventie te starten. Hieronder worden enkele cases besproken waarin de belangrijkste observaties worden weergegeven alsook de daaropvolgende interventie en het bekomen resultaat van deze interventie.

Case 1

Korte schets

Kind F is een jongen van 6 jaar die in het eerste leerjaar zit, zijn ouders zijn gescheiden en hij woont samen met zijn papa, stiefmama en stiefbroers. Hun woning is landelijk gelegen en kent vele kleine ruimtes. Hij deelt een kamer met zijn stiefbroer maar slaapt vaak op de zetel wegens plaatsgebrek. Eten doen ze in de woonkamer omdat er in de keuken geen plaats is. Om naar de keuken te gaan moet hij de kamer van zijn papa en zijn stiefmama doorkruisen. Hij gaat 1 dag per week naar zijn mama, deze beslissing heeft hij zelf genomen. Volgens de papa is F iemand die graag buiten speelt en voetbalt. 's Avonds is het moeilijk hem in bed te krijgen waardoor hij de volgende dag vaak moe is. In de klas maakt hij een ongeïnteresseerde indruk door zijn onderuitgezakte houding.

Belangrijkste observatiepunten

Observation of the Child

Kind F is een opgewekte jongen. Hij heeft een vriendelijk voorkomen en neemt snel initiatief tot contact. Hij is iemand die zeer perfectionistisch is in zijn handelen, dit komt sterk tot uiting in zijn schoolse activiteiten en hierdoor vertraagd de snelheid van zijn handelingen. Hij heeft een relatief goed concentratievermogen maar is wel snel afgeleid wanneer er iemand in de buurt is. De frustratietolerantie die hij heeft tijdens zijn huiswerk is relatief laag. Hij geraakt snel gefrustreerd wanneer iets niet meteen lukt. De motivatie die hij toont tijdens het uitvoeren van de activiteit is erg positief. Hij is iemand die erg snel instructies aanneemt en toepast. De Nederlandse taal en zijn non-verbale communicatie beheerst hij goed.

Observation of the Caregivers

Kind F maakt zijn huiswerk samen met zijn papa maar wanneer F gefrustreerd raakt geeft de papa snel op. Hij geeft zelf aan moeite te hebben met volharding wanneer zijn zoon dit gedrag vertoont. Kind F is erg perfectionistisch waardoor het niet snel 'goed' is naar zijn normen. De papa van F stimuleert hem wel in het uitvoeren van deze taken door hem te belonen en maakt hem regelmatig duidelijk waarom het net zo belangrijk is om zijn huiswerk goed te maken. Kind F en zijn papa hebben een vlotte interactie met elkaar.

Observation of the Environment

Kind F woont in een landelijk gelegen woning en heeft voldoende mogelijkheid tot spelen. De woonkamer is klein waardoor er heel veel spullen op elkaar gestapeld staan. Zowel binnenhuis als buitenhuis heeft hij voldoende spelmateriaal ter beschikking. Hij speelt bijna altijd samen buiten met zijn stiefbroers die 3 en 6 jaar oud zijn. Er komt in dit gezin veel volk over de vloer. F maakt zijn huiswerk vanuit de zetel in de woonkamer aan de salontafel met de televisie aan. Verder eten ze met het gezin ook op deze plek.

Belang interventie

Tijdens het kennismakingsgesprek werd er door de papa een hulpvraag geformuleerd. De wens van de papa was dat er meer structuur kwam, maar door bepaalde omstandigheden van de afgelopen maanden was dit voor hem niet mogelijk om dit te bieden. Verder verwacht hij dat er een positieve evolutie komt in zijn schoolresultaten en zijn houding tijdens de les. Binnen het observatiedomein ‘Observation of the Child’, waaronder meer specifiek de categorie ‘execution of the task’ en het observatiedomein ‘Observation of the Environment’ konden er tekortkomingen geobserveerd worden aan de hand van de observatielijst. Zowel op basis van de hulpvraag die de papa heeft gesteld, als op basis van een observatie aan de hand van de observatielijst kon er geconcludeerd worden dat het opstarten van een interventie zinvol was.

Het structureren van het huiswerkgebeuren bij F was het vertrekpunt. Er werd getracht ondersteuning te bieden bij het maken van zijn huiswerk. Zowel het inhoudelijk als het structurele aspect van huiswerk werd aangepakt. Onder het inhoudelijke aspect werden vooral zijn taal- en leesvaardigheid aangepast. Binnen het structurele aspect kwam de omgeving waarin het schoolgebeuren thuis plaatsvindt aan bod. F heeft op school moeilijkheden met schrijven en lezen, daarom hebben we getracht hem het belang van oefenen duidelijk te maken alsook structuur te brengen in het maken ervan. Er werd telkens 3 keer per week langs gegaan en dit telkens direct na school. Het moment direct na school werd dus het ‘huiswerk-moment’. Verder is er in samenspraak met de school ook een doorverwijzing gebeurd naar een logopediste om dit verder op te volgen.

Resultaat

Na de interventies kan er geconcludeerd worden dat het huiswerkgebeuren gunstig geëvolueerd is. Er is sprake van een generalisatie van het geleerde van de thuisomgeving naar de schoolse omgeving.

Kind F heeft een vaste plek in de woonkamer voor het maken van zijn huiswerk. Hij maakt zijn huiswerk aan een stoeltje aan de salontafel in de woonkamer. Verder werd er geprobeerd de tv uit te schakelen om het aantal prikkels in de omgeving te verminderen. Hij is gemotiveerd om te oefenen en was altijd heel enthousiast om te werken. De papa geeft aan dat hij gemakkelijker met hem aan zijn huiswerk begint omdat F minder snel gefrustreerd geraakt. Ook gebruikt hij dit ‘huiswerk-moment’ na school nu als stimulans.

Case 2

Korte schets

In deze tweede case wordt een gezin beschreven waarbij voor beide kinderen een vraag naar ondersteuning zich aanbood. Kind C zit in de derde kleuterklas en is 5 jaar oud. Haar broer, D is 4 jaar oud en zit in de tweede kleuterklas. Ze wonen samen met hun ouders in een sociale woonwijk en zijn van origine Marokkaans. Verder wordt er zowel Arabisch als Nederlands gepraat in het gezin. De mama kan zich verstaanbaar maken in de Nederlandse taal, de papa is meer teruggetrokken en praat weinig Nederlands. C en D doen het goed op school, maar hebben moeilijkheden met de Nederlandse taal juist te gebruiken tijdens activiteiten. De Arabische taal beheersen ze goed. Ongeveer 2 jaar geleden is er voor C begeleiding van een logopediste opgestart in samenspraak met de school.

Belangrijkste observatiepunten

Observation of the Child

Kind C en D hebben beide een teruggetrokken houding tijdens de observatie. Ze communiceren vooral met elkaar door te spelen en gebruiken de Nederlandse taal weinig. Ze hebben moeite met instructies die tijdens het spelen gegeven worden juist toe te passen. Vaak antwoorden ze niet op de vraag die er gesteld wordt.

Tijdens het spelgebeuren is C iemand die zeer geïnteresseerd luistert naar anderen. D is meer actief in zijn handelen en probeert de aandacht te trekken via zijn lichaamstaal. Beide kinderen reageren positief op feedback die gegeven wordt en passen deze toe. Anderzijds zijn sommige instructies wel moeilijk om te zetten in het juiste gedrag.

Observation of the Caregivers

De mama van C en D is erg betrokken bij de kinderen. Ze is erg geïnteresseerd in het spelmateriaal dat er meegebracht werd. Aan het spelen zijn er binnen dit gezin weinig regels verbonden, de kinderen mogen doen wat ze willen.

Observation of the Environment

Kind C en D wonen in een sociale woonwijk. Ze hebben een tuin met veel speelgelegenheid. Achter hun tuin is er een speeltuin waarin C en D dagelijkse spelen als het weer het toelaat. Verder is er in de leefruimte weinig speelgoed te zien. Hier mag niet gespeeld worden vanwege hun culturele achtergrond. Op hun kamer hebben ze wel wat speelgoed ter beschikking. C heeft een keukentje op haar kamer staan en D heeft een autobaan waarmee hij frequent speelt. Beide kinderen spelen ofwel buiten ofwel op hun kamer. In dit gezin komen veel mensen over de vloer. Het neefje van C en D is bijna dagelijks bij hun en is van origine Italiaans.

Belang interventie

Ook hier werd er aan de ouders gevraagd om hun verwachtingen te duiden. De ouders hebben de stap gezet tot ondersteuning om het gebruik van de Nederlandse taal bij zichzelf en bij hun kinderen tot een maximaal niveau te brengen. Na de observatie binnen dit gezin werd er getracht ook de observatielijst in te vullen om te kijken of er voldoende observatie items waren die gebruikt konden worden om het opstarten van een interventie te onderbouwen. Onder het observatiedomein 'Observation of the Child' werd zowel de categorie van 'contact' als die van 'task' en 'execution of the task' laag gescoord. Binnen deze laatste 2 observatie categorieën weerspiegelden de lage scores zich steeds op het vlak van taal. Algemeen kan er geconcludeerd worden dat vooral de categorie 'contact' de aandacht trok binnen deze observatie.

Er werd getracht om de spel- en taalondersteuning aan elkaar te koppelen omdat dit volgens de literatuur het meest effectief is (Roels & Bailleul, 2014). Het taalgebeuren werd dus via spel gestimuleerd. Er werd met eenvoudig spel materiaal zoals blokken, boeken, een keukentje, etc. gewerkt en er werd gefocust op het samen spelen, zowel tussen broer en zus als tussen de ouders en de kinderen. Verder werden er enkele interventies voorbereid. Deze interventies bevatten een bepaalde structuur om binnen de ondersteuning een juiste opbouw te hanteren. Er werd vooral gefocust op activiteiten waarin dagelijkse woordenschat en schoolse vaardigheden werden getraind. Binnen dagelijkse woordenschat wordt er bijvoorbeeld de dagen van de week, de materialen die je dagelijks gebruikt en lichaamstaal (waaraan dan het lichaamsbesef gekoppeld kan worden), verstaan. Onder de schoolse vaardigheden worden vooral de voorbereidende rekenhandelingen alsook de ruimtebegrippen verstaan. Deze

werden op een speelse manier geïmplementeerd in de interventies. Er werd veel gewerkt met muziek alsook met tastbaar materiaal en met het eigen lichaam.

Resultaat

Binnen taalondersteuning is het moeilijk om een concreet resultaat te zien. De implementatie van de geleerde woorden in het dagelijks handelen gebeurt niet op één-twee-drie maar hier gaat een langere periode over heen. Ook werd er vaak onbewust op de taal geoefend binnen spel. Het gebruik van de woorden binnen de interventies zelf is wel gunstig geëvolueerd. Het werken met zowel visualisaties als concreet materiaal (spel) zorgde er voor dat er snel een koppeling gemaakt werd met het 'geleerde'. Deze ondersteuning bood een mogelijkheid voor de kinderen om extra in contact te komen met de Nederlandse taal, wat de mama een erg goed initiatief vond. De mama geeft aan dat de kinderen de Nederlandse taal goed gebruiken en het geleerde toepassen binnen dagdagelijkse handelingen. De mama gaat meer met haar kinderen naar de bibliotheek dan voorheen.

Op het vlak van spel zijn ze in de thuissituatie in contact gekomen met speelgoed dat er voorheen niet was en hebben ze variaties bijgeleerd van spel. Het positieve aspect dat samenhangt met spel, zoals de sociaal-emotionele ontwikkeling is voor de ouders meer duidelijk dan voorheen. Verder is het item 'samen spelen', zowel tussen broer en zus als tussen ouders en kinderen, gunstig geëvolueerd binnen dit gezin. Dit laatste is door de mama meermaals bevestigd.

Case 3

Korte schets

Kind E is een jongen die in de eerste kleuterklas zit. Hij heeft een broertje van 6 maanden oud. Hij woont samen met zijn ouders en zijn broertje op een appartement in een sociale woonwijk. Ze zijn van origine Marokkaans. Zijn ouders praten Arabisch of Frans tegen hem en elkaar. De mama kan zich verstaanbaar maken in het Nederlands, maar voor de papa is het heel moeilijk om verbaal te communiceren in het Nederlands. De mama is erg ongerust over de taalachterstand die haar zoontje heeft en probeert al het mogelijke te doen om dit te verbeteren. Ze is bang om Nederlands tegen hem te spreken om hem een foutieve uitspraak

van een woord aan te leren. De mama geeft aan dat E vooral met een bal speelt ofwel buiten in de speeltuin.

Belangrijkste observatiepunten

Observation of the Child

Kind E heeft moeite met zich verbaal uit te drukken, dit zowel in het Arabisch, Frans als in het Nederlands. Het gebruik van verbale taal is bij E onvoldoende. Zijn non-verbale communicatie spreekt vaak voor zich en is vrij uitgesproken. E heeft een teruggetrokken persoonlijkheid. Hij speelt graag met de bal en fietst op een driewieler. Zijn motorische coördinatie en concentratievermogen zijn relatief goed tijdens het uitvoeren van een activiteit. Hij reageert zeer miniem op feedback en instructies die hem gegeven worden en daarbij heeft hij ook veel doorzettingsvermogen.

Observation of the Caregivers

Wanneer de mama hem een opdracht geeft zonder non-verbale ondersteuning kan hij deze moeilijk uitvoeren. Tijdens het benoemen van een voorwerp gebruikt de mama een non-verbale vorm van ondersteuning. Ze is iemand die zeer betrokken is bij haar kind en ze vraagt steeds of ze het speelgoed mag gebruiken om verder met hem te exploreren. Ze stimuleert haar kind veel en met plezier. Vaak blijft ze de opdracht herhalen en krijgt E weinig tijd om na te denken over de gestelde vraag. Ze stelt zich veel vragen over wat er net verwacht wordt van een kind in de kleuterklas.

Observation of the Environment

Kind E woont op een appartement samen met zijn ouders en heeft een eigen kamer. Er is buiten een bal en een stoel geen speelgoed in zijn omgeving aanwezig. Wanneer de vraag gesteld wordt waarmee hij vooral speelt, is het antwoord steeds 'een bal'. In dit gezin komt er weinig bezoek. Er heerst een rustige sfeer in het huis. De grootouders van E wonen nog in Marokko.

Belang interventie

De mama was zeer blij met het initiatief tot deze ondersteuning. Tijdens het kennismakingsgesprek heeft ze deze waardering meerdere malen laten blijken. Verder was het haar wens dat via deze ondersteuning het hele gezin iets kon bijleren omtrent spel en taal. Tijdens de observatie gebeurde de interactie tussen de mama en het kind in het Arabisch.

Onder het domein 'Observation of the Child' trok 'contact' ons vooral de aandacht. E zocht initiatief tot contact, maar het is heel moeilijk om uit zijn poging tot verbale communicatie iets concreet te begrijpen. Verder trok de observatie binnen de categorie 'mood' ook de aandacht. Hij was erg prikkelbaar en zijn frustratietolerantie lag erg laag.

Er werd enkele keren gewoon gespeeld met blokken, puzzels, verhaaltjes etc. Verder werd er een keer met hem gevoetbald omdat het moeilijk was aansluiting te vinden in zijn leefwereld. Na dit uurtje voetballen verliep alles vlotter en was hij veel enthousiaster tijdens de contactmomenten.

Verder werden er enkele interventies opgebouwd met een bepaald doel. In het begin werd er getracht via woordkaarten te werken maar dit focuste te hard op het taal gebeuren. Na enkel keren werd geprobeerd de taal te implementeren binnen het spelgebeuren, werd er een concreet beeld gevormd over zijn interesseveld en werd hierop ingespeeld. De mama stelde gedurende de interventies veel vragen omtrent de juiste uitspraak van bepaalde woorden. Er werd getracht haar gerust te stellen aan de hand van positieve bekrachtiging. Verder werd het belang van het spreken in het Nederlands tegen haar zoontje nog eens benadrukt.

Resultaat

De spel- en taalondersteuning zorgden voor een positieve invloed op E zijn gedrag volgens de mama. Maar ook bij de mama is er een positieve vooruitgang. De mama was en is iemand die zeer graag bezig is met haar kinderen en dit ook zo goed mogelijk wil doen. Ze gaat vaak naar de bibliotheek om nieuwe boekjes te halen omdat ze tijdens de interventies merkte dat E erg gefascineerd is door de verhalen. Verder exploreert ze vaak in educatieve boekjes die betrekking hebben op kleuren en dieren. Ze is heel fier om dit resultaat te tonen aan ons.

Kind E was gedurende de interventies altijd zeer geconcentreerd en gefocust tijdens het maken van puzzels. De mama had op het einde van de interventie ook gezorgd voor een aantal puzzels in huis en ziet dus het belang in van ander spelmateriaal dan alleen een bal. Variatie is namelijk een zeer belangrijk aspect binnen het spelen. Tijdens de interventie zijn er gevoetbald en werden hier onbewust taalaspecten aan gekoppeld. Dit zorgde ervoor dat E de keren erna zeer enthousiast was. De mama heeft besloten hem in te schrijven bij een plaatselijke voetbalclub. Er kan besloten worden dat de mama het belang van het gebruik van Nederlandse woordenschat meer begrijpt en ze dit ook effectief toepast. De laatste weken werd er materiaal meegenomen maar werd het spelgebeuren geleid door de mama.

4. Discussie

Na het uitvoeren van zowel het theoretisch- als het praktisch onderzoek kunnen er een aantal bevindingen uit de literatuur gekoppeld worden aan de bevindingen uit het praktisch gedeelte.

De vraagstelling binnen deze bachelorproef heeft betrekking op het handelen van het kind in kansarmoede. Hak (2004) citeert in zijn onderzoek dat een observatie de meest geldige waarnemingsmethode is wanneer we dit aspect willen weergeven. Het gebruik van een beoordelingsschaal is de meest tijds-effectieve manier om een observatie te beschrijven. De combinatie van een observatie met een schaalmethode of schaalmeting is de meest gebruikte methode om gedrag te meten volgens Purnawirawan (2008). Uit voorgaande bron kan er ook besloten worden dat er binnen dit onderzoek gebruik gemaakt wordt van een multidimensionele schaal. Er wordt gefocust op verschillende probleemstellingen zoals de taal, de grove motoriek, de fijne motoriek en de cognitie.

Hoewel een observatie zo objectief mogelijk dient te worden uitgevoerd, is volledige objectiviteit onmogelijk volgens Welzen (2014). De objectiviteit kan wel door verschillende aspecten tot een maximaal niveau verhoogd worden. Desmet (2010) duidt op het belang om deels gestructureerd en deels ongestructureerd te observeren. Door waarnemingen louter concreet en compleet te noteren als je ze ziet en pas achteraf een kwalificatie aan te geven, zal je objectiviteit van je gegevens bekomen. Verder moet het gewenst gedrag wel op voorhand vastliggen en is het essentieel de te scoren items in het achterhoofd te houden. Shayne et al. (2006) benadrukt dat de objectiviteit van een observatie kan verhoogd worden doordat een observatielijst voldoende kerncompetenties bevat om tot een objectieve totaalscore per ontwikkelingsdomein te komen (Shayne et al., 2006). De mogelijkheid om geen score te geven en dus bijgevolg 'niet-geobserveerd' aan te duiden is een volgend aspect om de objectiviteit te vergroten (Ten Cate & Fluit, 2010). Een observatie in de natuurlijke leefomgeving is de meest betrouwbare omgeving om observaties uit te voeren. Verder wordt de betrouwbaarheid van de scores verhoogd wanneer twee observatoren eenzelfde situatie gaan observeren en de scores dus vergeleken kunnen worden. Zowel Casselein (2014) als Markman & Wigbers (2006) nemen dit standpunt in binnen hun onderzoek. Al deze voorgaand benoemde aspecten die bijdragen aan een objectief resultaat zijn binnen het praktisch onderzoek toegepast. De mogelijkheid 'niet-geobserveerd' moet wel worden

toegevoegd aan het sjabloon van de observatielijst, maar de toepassing ervan is na overleg wel al gebruikt binnen dit project.

Uit voorgaande kunnen we besluiten dat binnen het praktisch onderzoek heel wat aspecten uit de literatuur zijn toegepast om objectiviteit van dit onderzoek tot een maximaal niveau te brengen. Er zijn wel enkele onderzoeksresultaten die met elkaar in confrontatie kunnen gebracht worden.

Er werd binnen het praktisch onderzoek gebruik gemaakt van een observatielijst met een schaalmeting aan de hand van een Likertschaal. Binnen de literatuur (Jamieson, 2004) wordt beschreven dat een Likertschaal binnen een ordinaal meetniveau valt. De antwoordcategorieën hebben een rangorde maar de intervallen tussen de waarden wordt niet noodzakelijk als gelijk verondersteld. De observatielijst sluit dusdanig goed aan bij de beschreven literatuur. Na het praktisch onderzoek wordt de combinatie van het gebruik van een unipolaire meetschaal en een 7-puntenschaal binnen dit onderzoek in vraag gesteld. Het gebruik van een unipolaire meetschaal met een 5-puntenschaal werd binnen de literatuur beschreven als meest gebruikte, maar in dit onderzoek is er uitgegaan van een 7-puntenschaal. Toch toont de observatielijst aan dat er van een unipolaire schaal gesproken moet worden omdat de nummers elkaar opvolgen en er sprake is van één uiterste. Uit het voorgaande kan er besloten worden dat er een aanpassing kan gebeuren naar een 5-puntenschaal die volgens de literatuur beter in overeenstemming valt met een unipolaire meetschaal, maar de benadering van een 7-puntenschaal is een betere methode en er wordt geadviseerd deze als dusdanig te behouden. Wanneer van dit standpunt uitgegaan wordt zou het beter zijn de unipolaire meetschaal te vervangen en een bipolaire meetschaal op te stellen, waarin men gebruik maakt van 2 uiterste. Het gebruik van deze schaal zou interessant zijn, omdat er hier met een nulpunt wordt gewerkt waar men overgaat naar positieve- en negatieve ankerpunten.

Item		+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	
1	Heel goed		X						Heel slecht
2	Zeer grappig	X							Zeer serieus
3	Energiek					X			Sloom
...									

Figuur 3. Een bipolaire meetschaal.

Na het uitvoeren van het praktisch onderzoek wordt er getracht de bekomen resultaten kritisch te bekijken. Na het verwerken van het onderzoek dat in Jimma is uitgevoerd zijn er een aantal resultaten die een kritische kijk vergen. De interpretatie van de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid binnen de observatielijst werd in het observatiedomein ‘Observation of the Child’ enkel in de categorie ‘execution of the task’ als moderate beschreven, de andere categorieën werden als ‘high’ gescoord. De interpretatie die aan deze hoge betrouwbaarheid gegeven kan worden is dat dit domein zich baseert op het allesomvattend ontwikkelingsschema (zie bijlage 2). Dit zijn vaststaande mijlpalen in de ontwikkeling van het kind, deze observaties worden niet als subjectief beschouwd.

Vervolgens kan er binnen het observatiedomein ‘Observation of the Caregiver’ worden geconcludeerd dat er meer sprake is van subjectieve beïnvloeding van de scores omdat er hier niet gesproken wordt over vaststaande richtlijnen. Verder zijn de items hier vaag en liggen ze qua inhoud dicht bij elkaar. Binnen dit domein werd er geobserveerd dat de ouders vaak niet mee speelden en zo was het moeilijk om hier een scoring aan te geven wanneer de ouders dat wel deden. Ook bleek dat ouders uit lage inkomens gezinnen minder communiceren met hun kinderen in vergelijking tot gezinnen die niet onder de armoedegrens leven. Dit fenomeen is eerder ook aangehaald in het onderzoek van Hanson et al. (2013).

Bij het laatste domein ‘Observation of the Environment’ werd er veel gediscussieerd omdat er twijfels waren om dit te scoren. Deze overlegmomenten kunnen een mogelijke oorzaak zijn voor de hoge betrouwbaarheid die werd bekomen. Dit laatste domein kan teruggekoppeld worden met de literatuurstudie waarin zowel Miller, Maguire & Macdonald (2011) als Gardner (2000) het belang van observeren in de natuurlijke thuisomgeving beschrijven om tot een betrouwbare observatie te komen. Ook bleek uit de literatuur dat gezinnen in armoede beroofd worden van een veilige- en creatieve spelomgeving (Milteer, Ginsburg, & Mulligan, 2012). Dit werd eveneens vastgesteld in het praktisch onderzoek.

Verder bevat het project een aantal beperkingen, de re-testen in Ethiopië zijn niet kunnen doorgaan door een praktisch probleem in verband met de playleaders. In Vlaanderen is deze re-testing wel gebeurd maar hier is er een disbalans omtrent betrouwbaarheid. Enerzijds wordt de betrouwbaarheid verhoogd door de verzegeling van de resultaten na de scoring van de observatielijst. Anderzijds wordt de betrouwbaarheid in vraag gesteld door het toe kennen van de scores door één observator. Ook zijn de cijfers uit de re-testing maar getallen en geven ze in feite niet de essentie weer, gedragsveranderingen daar in tegen zijn veel belangrijker om de evolutie in kaart te brengen.

De observaties in Ethiopië waren een momentopname en hierdoor is moeilijk een objectieve waarneming te doen omdat deze waarneming gebaseerd is op één moment. In Vlaanderen is deze beperking niet van toepassing. Om een goede observatie te bekomen was het van groot belang dat er een playleader van dezelfde origine speelde met het kind. Binnen het domein 'Observation of the Child' was het moeilijk alle observatie items bij de leeftijd van 0 tot 3 jaar te scoren. Bepaalde items zijn nog niet voldoende ontwikkeld op deze leeftijd.

Er werd nagedacht over de bevindingen van dit project in het werkveld en de praktische implicatie ervan. Hierbij wordt de vraag gesteld of het bieden van ondersteuning evenredig is met het kostenplaatje. Uit dit onderzoek kan besloten worden dat het belang van een vertrouwensrelatie groot is om een effectieve, generaliseerbare ondersteuning te bieden. Ook Jalhay (2013) bevestigt dit in zijn onderzoek.

Algemeen kan er gesteld worden dat de methode die binnen het project in Ethiopië en Vlaanderen gehanteerd wordt samen in de toekomst een mooi geheel zou vormen. Hierdoor zouden bovenstaande beperkingen in een volgend project niet meer van toepassing zijn.

5. Conclusie

In het begin van deze bachelorproef vroegen we ons twee dingen af: (1) wat is de waarde van een observatie om de ontwikkelingskansen van kinderen in kansarme gezinnen weer te geven en (2) is de observatielijst ‘Observations during the home visits’ een bruikbaar en dus betrouwbaar gegeven om observaties weer te geven.

Uit de literatuurstudie blijkt dat een observatie een waardevol assessment is om de ontwikkelingskansen van kinderen weer te geven. Verder blijkt uit de verwerking van de statistische gegevens dat de observatielijst ‘Observations during the home visits’ een bruikbaar en dus betrouwbaar gegeven is voor het weergeven van ontwikkelingskansen van kinderen in armoede.

Enkele bemerkingen naar volgend onderzoek:

- De observatie items binnen het observatiedomein ‘Observation of the Caregivers’ moeten gespecificeerd of aangepast worden. Sommige observatie items zijn voor discussie vatbaar;
- het observatie item ‘evaluation’ moet worden geschrapt;
- verder is het belangrijk dat naar volgend jaar toe, eenzelfde betekenis van scores wordt gebruikt binnen de observaties (zie tabel 1);
- het gebruiken van een bipolaire meetschaal zou een meerwaarde kunnen zijn voor het scoren;
- en de mogelijkheid om niet-geobserveerde items niet te scoren, moet worden toegevoegd in de schaalmeting.

We kunnen dus in de toekomst via deze observatielijst vooropgeleide paramedici ondersteunen om de ontwikkelingskansen van kinderen in armoede weer te geven. Deze observatielijst kan ook een alternatieve en snellere methode zijn om ontwikkelingsachterstand op te sporen in tegenstelling tot assessments waarbij gegevens pas later beschikbaar zijn.

Er kan besloten worden dat de observatielijst ‘Observations during the home visits’ voldoende aanknopingspunten bevat om een interventie op te starten. Hierdoor kunnen we kansarmoede in Ethiopië en Vlaanderen gericht aanpakken en interventies meer afstemmen op de noden van de gezinnen in de thuissituatie.

Bibliografie

- Aamodt, S., & Wang, S. (2011). *Het kinderebrein : hoe kinderen zich ontwikkelen, en wat ouders kunnen doen om te helpen*. Utrecht Uitgeverij Kosmos.
- Bakeman, R. (1997). *Observing interaction: An introduction to sequential analysis*: Cambridge university press.
- Barlow, J., Smailagic, N., Ferriter, M., Bennett, C., & Jones, H. (2010). Group-based parent-training programmes for improving emotional and behavioural adjustment in children from birth to three years old. *The Cochrane Library*.
- Belga. (2015). Aantal kleuters dat te vaak school mist sterk gestegen. Retrieved 25 januari 2015, from <http://www.knack.be/nieuws/belgie/aantal-kleuters-dat-te-vaak-school-mist-sterk-gestegen/article-normal-527919.html>
- Bentvelsen, Y. (2005). Observeren. Retrieved 11 februari 2015, from <http://www.carrieretijger.nl/functioneren/professionele-vaardigheden/observeren>
- Berhanu, N. (2011). Efficacy of play therapy on self-healing and enhancing life-skills of children under difficult circumstances: the case of two orphanages in addis ababa. *Ethiopian Journal of Education and Sciences*, 51-60.
- Bernard, P., & Dreyer, M. D. (2011). Early Childhood Stimulation in the Developing and Developed World: If Not Now, When? *The American Academy of Pediatrics*, 127(5), 975-977.
- Beurskens, S., Van Peppen, R., Stutturheim, E., Swinkels, R., & Wittink, H. (2012). *Meten in de praktijk: stappenplan voor het gebruik van meetinstrumenten in de gezondheidszorg*. (Vol. 2). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Bilo, R., & Voorhoeve, H. W. A. (2008). *Kind in ontwikkeling: een handreiking bij observatie van jonge kinderen*. (Vol. 7). Maarssen: Elsevier gezondheidszorg.
- Bouma, A., Swaab, H., Hendriksen, J., & König, C. (2011). *Klinische kinderneuropsychologie*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Brooks-Gunn, J., & Duncan, G. J. (1997). The Effects of Poverty On children. *Journal the future of children*, 7(2), 55-71.
- Buruma, M., & Blijd-Hoogewys, E. (2009). De ontwikkeling van Joint Attention en vroeg sociaal-communicatief gedrag bij kinderen met een autismespectrumstoornis. *Wetenschappelijk Tijdschrift Autisme*, 11.
- Casselein, K. (2014). *Me, myself and I bij personen met een autismespectrumstoornis: ergotherapeutische observatiesessies rond zelfbeleving met het paard als partner*. Howest - De Hogeschool West-Vlaanderen, Campus RDR, Renaat de Rudderlaan 6, 8500 Kortrijk.
- Daems, J. (2003). *Ontwikkelingsproblematiek: Inleiding ontwikkelingsstoornissen*. Onuitgegeven cursus voor het tweede jaar van de opleiding Ergotherapie, Katholieke Hogeschool Kempen, Departement Gezondheidszorg en Chemie Geel.
- Dawson, P., & Guare, R. (2011). *Executieve functies bij kinderen en adolescenten. Een praktische gids voor diagnostiek en interventie*. Amsterdam: Hogrefe.
- De Graaf-Waar, H. I., & Speksnijder, H. T. (2014). *Methodiek en systematiek voor de verpleegkundige beroepsuitoefening*.: Bohn Stafleu van Loghum.
- Deelman, B., Eling, P., de Haan, E., & van Zomeren, E. (2004). *Klinische neuropsychologie*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Desmet, N. (2010). *Metten van competenties: gedragsgericht interview - observeren op de werkvloer*. Paper presented at the VIVO.
- Devroo, B., Fioravante, C., & Van Reusel, S. (2014). *Afstudeerproject "Kinderstimulatie in tijden van armoede – een vergelijkende studie over de invloed van armoede op de ontwikkeling bij jonge kinderen in Ethiopië en Vlaanderen.*, PXL, Hasselt.
- Gardner, F. (2000). Methodological issues in the direct observation of parent-child interaction: do observational findings reflect the natural behavior of participants? *Clin Child Fam Psychol Rev*, 3(3), 185-198.

- Gerhardt, S. (2009). *Waarom liefde zo belangrijk is: Hoe de liefde voor de baby zijn hersenen vormt*. Schiedam: Scriptum Psychologie.
- Groenez, S. (2013). Kind en volwassene: in hetzelfde bedje ziek? *Welzijns- en gezondheidsmagazine voor Vlaanderen*
- Hak, T. (2004). Waarnemingsmethoden in kwalitatief onderzoek. *Huisarts en Wetenschap*(47), 205–212.
- Hanson, J. L., Hair, N., Shen, D. G., Shi, F., Gilmore, J. H., Wolfe, B. L., & Pollak, S. D. (2013). Family poverty affects the rate of human infant brain growth. *PLoS One*, 8(12), e80954. doi: 10.1371/journal.pone.0080954
- Hijzelaar, S., & Van Ingen Schenau, J. (2006). Signaleren en observeren. *Denkbeeld*, 2.
- Hunius, S., & Van Elk, M. (2010). *Het Babybrein*.: Uitgeverij Bert Bakker.
- Jalhay, S. (2013). Keer de kansen: kies voor een kwaliteitsvolle begeleiding van gezinnen in kansarmoede: Vzw VIVO.
- Jamieson, S. (2004). Likert scales: how to (ab) use them. *Medical education*, 38(12), 1217-1218.
- Janssens, A., & Trimbos, D. (2014). *Een eerlijke kans: basisonderwijs voor kinderen in kansarmoede*. Tiel: Uitgeverij Lannoo nv.
- Janssens, A., & Van Doorn, E. (2012). *Groeien doe je samen: hoe stimuleer je de ontwikkeling van je kind?* Tiel: Uitgeverij Lannoo nv.
- Johnson, M. (2014). Objective writing. Retrieved 3 februari 2015, from <http://toddlers.ccdmd.qc.ca/observing>
- Laevers, F., Vanhoutte, T., & Derycke, C. (2003). *Omgaan met kansarmoede in de basisschool: pijnpunten – beleving – aanpak*. Leuven: CEGO.
- Le Granse, M., & Van Hartingsveldt, M. K., A. (2012). *Grondslagen van de Ergotherapie*. (Vol. 3). Amsterdam: Reed Business.
- Legendre, P. (2010). Coefficient of concordance. *Encyclopedia of Research Design*: SAGE Publications.
- Lemmens, J., Vally, J., Granitzer, M., & Verhegghen, B. (2011). Het 'Stimulate-Enjoy-Safety' (SES)-programma: spelbegeleiding van ernstig ondervoede kinderen in Ethiopië. *Jaarboek Ergotherapie 2011*. Leuven: Acco.
- Lieten, I. (2013). Kind en volwassene: in hetzelfde bedje ziek? *Welzijns- en gezondheidsmagazine voor Vlaanderen* 111.
- Loman, J. (2012). *G-start Geletterdheid stimuleren bij jonge kinderen*. Paper presented at the Nieuwsbrief Taal & Onderwijs.
- Markman, E., & Wigbers, J. (2006). Van subjectieve naar objectieve neurologische controles. *Journal of Critical Care*, 4.
- Medina, J. (2011). *Het kinderbrein: onmisbare inzichten voor de opvoeding van baby tot kleuter*.: Pearson Benelux B.V.
- Miller, S., Maguire, L. K., & Macdonald, G. (2011). Home-based child development interventions for preschool children from socially disadvantaged families. *Cochrane Database Syst Rev*(12), CD008131. doi: 10.1002/14651858.CD008131.pub2
- Milteer, R. M., Ginsburg, K. R., & Mulligan, D. A. (2012). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent-child bond: focus on children in poverty. *Pediatrics*, 129(1), e204-213. doi: 10.1542/peds.2011-2953
- Mönks, F. J., & Knoers, A. M. P. (2009). *Ontwikkelingspsychologie: inleiding tot verschillende deelgebieden*. Assen: Van Gorcum.
- Napel, H., & DeKleijn-DeVrankrijker, M. (2002). *Nederlandse vertaling van de "International Classification of Functioning, Disability and Health"*: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Nieuwesteeg, A., Hartman, E., Pouwer, F., Emons, W., Aanstoot, H. J., Van Mil, E., & Van Bakel, H. (2014). Qualitative observation instrument to measure the quality of parent-child interactions in young children with type 1 diabetes mellitus. *BMC Pediatr*, 14, 145. doi: 10.1186/1471-2431-14-145
- Pannecoucke, I., Lahaye, W., Vranken, J., & Van Rossem, R. (2014). *Armoede in België : jaarboek 2014*. Gent: Academia Press.

- Perry, D. P., & Szalavitz, M. (2010). *Het liefdevolle brein: waarom empathie zo belangrijk is*. Leuven: Uitgeverij Lannoo.
- Purnawirawan, N. (2008). *Het effect van verschillende schaaltechnieken op antwoordlijsten*. (Master in de Toegepaste Economische Wetenschappen), Universiteit Gent.
- Regenmortel, T. (2002). *Empowerment en maatzorg : een krachtgerichte psychologische kijk op armoede*. Leuven: Uitgeverij Acco.
- Rens, G. (2011). *Lerende gemeente: gids voor flankerend onderwijsbeleid*: VVSG.
- Roels, B., & Bailleul, A. (2014). Spelen en/of leren: taal stimuleren in de vrije tijd. *Mens en ruimte*.
- Roose, I., Pulinx, R., & Van Avermaet, P. (2014). *Een onderzoek naar de voorwaarden om toekomstige kleuterleraren en hun opleiders te professionaliseren in omgaan met kinderarmoede en sociaal-culturele ongelijkheid*. Universiteit Gent: Vlaamse Overheid.
- Shayne, P., Gallahue, F., Rinnert, S., Anderson, C. L., Hern, G., & Katz, E. (2006). Reliability of a core competency checklist assessment in the emergency department: The standardized direct observation assessment tool. *Academic emergency medicine*, 13(7), 727-732.
- Smelser, N. J., & Baltes, P. B. (2015). Poverty. from <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/poverty/>
- Smet, P. (2013). *Toolkit Competenties Nederlands Breed Evalueren Lager Onderwijs* CTO/SDL.
- Spitzer, M. (2014). *Digitale dementie - hoe wij ons verstand kapotmaken*: Atlas Contact Uitgeverij.
- SurveyMonkey. (2014). Likert-schaal. Retrieved 4 februari 2015, from <https://nl.surveymonkey.com/mp/likert-scale>
- Ten Cate, T. J., & Fluit, C. R. M. G. (2010). Richtlijn korte praktijkbeoordeling. *Tijdschrift voor Medisch Onderwijs*, 29(5), 105-134.
- Ten Klooster, P. M., Visser, M., & De Jong, M.D.T. (2008). Comparing two image research instruments: The Q-Sort method versus the Likert questionnaire. *Food Quality & Preference*, 19(5), 511-518.
- Unicef. (2014). Kinderen die in België opgroeien in armoede., 8 december 2014, from <http://www.unicef.be/nl/over-unicef/unicef-in-belgie/opkomen-voor-kinderrechten-belgie/kinderen-die-belgie-opgroeien-armoede/>
- VlaamsMinisterVanOnderwijsEnVorming. (2013). Huiswerk begeleiden. *Klasse voor Ouders*.
- Welzen, B. (2014). *Observatie Eerste Nederlandse Systematisch Ingerichte Encyclopaedie (ENSI)*. Amsterdam: Uitgeverij Em. Querido BV.

Bijlagen

Bijlage 1. Observatielijst 'Observations during the home visits'

Domain of observation	Scoring 1 2 3 4 5 6 7 -- - +- + + +++
Observation of the child	
<i>Presentation</i>	
Appearance: physical development in relation to age	
Behavior in relation to age	
Motorical coordination	
Use of language	
Alert – diversion	
<i>Contact</i>	
Initiative to take contact	
Verbal interaction	
Use of language	
Reaction on initiative of someone else (verbal-nonverbal)	
Non-verbal communication	
Interested in others	
Shared attention	
Coping mechanism	
<i>Mood</i>	
Stable mood	
Frustration tolerance	
Anxious	
Happy – laughing	
<i>Task</i>	
Understanding what to do	
Interested in the task	
Exploring	
Having joy in cognitive actions	
Motivation to do the task	
Fear to fail	
React on feedback	
<i>Execution of the task</i>	
Speed	
Flexibility	
Attention	
Strategy	
Using instruction	
Perseverance	
Frustration tolerance	
Planning – organization	
Evaluation	
Observation of the Caregiver	
Motivation to play	
Patience	
Stimulation	
Enjoying the play	
Interaction to the child	

Observation of the Environment	
Possibilities to play	
Safe environment	
Same age group	

Bijlage 2. Allesomvattend ontwikkelingsschema

	Grove motoriek	Fijne motoriek	Cognitieve ontwikkeling	Sociaal-emotionele ontwikkeling	Taal- en spraak ontwikkeling	Adaptatie gedrag
0 weken	Beweegt veel; Geen hoofdcontrole.			Kleine oogbewegingen.		
1 maand	Positieve headlag; Asymmetrische tonische nekreflex.	Handen in een vuist.	Ziet bewegende objecten.	Kijkt naar gezichten.; Lacht spontaan; Reageert op het geluid van belletjes.		Volgt kleine objecten met ogen.
4 maanden	Stabiele hoofdbalans; Symmetrische houding.	Handen open; Volledig grijpen en grabbelen.	Circulatie en Assimilatie; Trial en Error (gissen en missen).	Speelt met handen en kleren; Herkent papfles.	Maakt keelgeluiden.	Kijkt naar de rammelaar in zijn/haar hand ; Volgt een object adequaat met de ogen.
7 maanden	Het kind zit en leunt voorwaarts op de handen; Staat stabiel met steun; Beweegt handen alternerend.	Het kind reikt en grijpt met een doel; Geeft object door van de ene naar de andere hand; Oog- handcoördinatie.		Speelt met eigen voetjes.	Lacht; Maakt kleine geluiden naar zijn omgeving (naar de mensen).	Geeft blokjes door van de ene naar de andere hand .
10 maanden	Zit zonder steun; Kruipt; Trekt op tot staan (staan met steun).	Laat los zonder controle.		Speelt eenvoudige kinderspelletjes; Eet zelfstandig brood.	Maakt kleine geluiden naar speelgoed; Gebruikt klinkers.	Houdt een flesje zelfstandig vast; Kan een kraal oppakken.
13 maanden	Stapt aan 1 hand; Stapt langs voorwerpen af (meubels...).	Neemt een kraal met pincetgreep; Goede supinatie.		Helpt mee bij het aankleden; Geeft een bal aan zijn spiegelbeeld.	Zegt 1 woord; Doet geluiden na.	Laat een blokje in een tas/ kop vallen; Kan 2 blokjes op elkaar stapelen.

18 maanden	Stapt zelfstandig; Gaaf zelfstandig zitten.	Bouwt een toren van 3 blokjes; Draait 2-3 bladzijden van een boek gezamenlijk om.		Eet met lepel; Trekt speeltjes achter zich aan terwijl hij wandelt.	Zegt 2 of meer woorden; Herkent voorwerpen aan de hand van de naam .	Kan kraal in fles steken en er terug uithalen; Tekent spontaan.
24 maanden (2 jaar)	Stapt snel; Doet trappen zelfstandig; Voetbalt.	Bouwt een toren van 6 blokjes; Draait de bladzijden van een boek één voor één om.	Objectpermanentie; Accommodatie; Nieuwe ervaringen, beheersing. Gedrag	Kan eenvoudige kleren zelfstandig aantrekken; Speelt met poppen.	Herkent foto's; Gebruikt eigen taal.	Bouwt een toren van 6 blokken; Probeert een cirkel na te tekenen.
36 maanden (3 jaar)	Kan op 1 been staan; Kan springen van de onderste traptrede.	Bouwt een toren van 10 blokken; Raakt met zijn duim alle andere vingers aan; Houdt pen tussen vinger: goede pengreep.		Eet met lepel (zonder te knoeien); Trekt zelfstandig schoenen aan; Speelt met andere kinderen en kan beurt afwachten.	Gebruikt woordcombinaties.	Bouwt een brug met 3blokjes; Tekent een cirkel na.
48 maanden (4 jaar)	Hinkelt op 1 been; Springt naar voor met beide benen.	Start met het gebruiken van een schaar; Kleurt binnen de lijntjes.	Egocentrisme; Irreversibel denken; Statisch denken .	Wast en droogt zelfstandig zijn gezicht; Kan helpen bij het doen van de boodschappen; Coöperatief spel.	Praat met zinnen; Antwoord op simpele vragen; Praat verstaanbaar.	Bouwt een brug met 5 blokjes; Tekent een kruis aan de hand van een voorbeeld.
60 maanden (5 jaar)	Knows distance between space and body; Stapt afwisselend links-rechts van de trap; Hinkelt op beide benen even goed.	Gebruikt zijn voorkeurshand; Kan de belangrijkste lichaamsdelen bij een kind aanduiden.	Kent woorden zoals: meer/minder, groter/ grootste, eerste/laatste, vooraan/ achteraan.	Kan zich zelfstandig aankleden; Vraagt achter de betekenis van de woorden.	Gebruikt voorzetsels; Verstaat non-verbale communicatie.	Telt 10 objecten; Tekent een driehoek aan de hand van een voorbeeld.
7-11 jaar	Gooit een bal precies; Loopt achterwaarts; Gooit een bal omhoog en vangt deze zelf terug op.		Informatieverwerking: Cognitieve processen; input - verwerking - output.		Praat zonder kinderlijke articulatie; Kan een woord splitsen.	

Grepen	Reflexen
0 – 20 weken Grijpreflex.	0 weken Zoekreflex; Zuigreflex/slikreflex; Grijpreflex handen en voeten; Asymmetrische tonische nekreflex.
20 weken – 5 maanden Ulnaire- en palmaire greep.	8 weken Stap-of loopreflex; Steunreflex.
24 weken – 6 maanden Palmaire greep.	12 weken Zoekreflex; Zuigreflex en slikreflex.
28 weken – 7 maanden Radiale palmaire greep.	16 weken Grijpreflex; Moro-reflex.
32 weken – 8 maanden Schaargreep.	20-24 weken Asymmetrische tonische nekreflex.
36 – 40 weken - 9 – 10 maanden Primitieve pincetgreep; Driepuntsgreep.	40 weken Grijpreflex; Symmetrische tonische nekreflex.
52 weken – 13 maanden Volwassen greep.	51 weken Tibialis posterior reflex.

Playing and learning go together!

Sara, Karlien and Steffi

Definition

- ▶ **Learning**
 - ▶ To getting knowledge of information from home, environment or school, make it meaningful and practice it with daily activities.
 - ▶ Color game
- ▶ **Playing**
 - ▶ Whatever children see as a play, and as any spontaneous activity children engage in to enjoy and to occupy themselves.

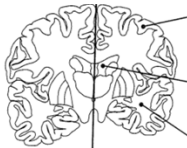

Knowledge Meaningfull	Spontaneous acctivity Enjoy Occupy themselves
--------------------------	---

Importance of play

- ▶ Play is a right, children have a right to play (UN).

- ▶ Stimulation of the brain, flexible brain
- ▶ For body development
- ▶ Psychological asurance
 - Relax
 - Self- confident

Fundamentals of play: SES

- ▶ Safety
- ▶ Enjoy
- ▶ Stimulate

SAFETY

- ▶ Hygiene
- ▶ Give rules / explain
- ▶ Always strong supervision

STIMULATION

- ▶ Positive feedback
- ▶ Development dependent
- ▶ Age dependent
- ▶ Proces orientated, not result orientated
- ▶ Communication, verbal en non-verbal
- ▶ Eye-level

- ▶ Challenge the child
- ▶ Relax
- ▶ Nice environment/ place
- ▶ Living world/ child level/ play level
 - Play make construction 2-3 jaar
 - Fantasy, playing a role 3-4 jaar
 - Bord games 6 jaar

ENJOY

- ▶ Child - centered
- ▶ Show enthousiasme, laugh
- ▶ Attractive activity
- ▶ Good interactive contact

Challenge of play

- ▶ Use cultural, social and physical environments to play
- ▶ Integrate play into the daily activities of children (example)
- ▶ To give opportunities, the parents cant always do it, but the teachers can
- ▶ Children are creative!!!

How to play with children

- 1) Catching the attention
- 2) Holding the attention
- 3) Give the child the feeling of being competent

1. Catching the attention

- ▶ eye contact
- ▶ being "close" to the child
- ▶ eventually touch the child
- ▶ look out for your intonation of your voice
- ▶ say what you want to do
- ▶ ask the child if possible to repeat your instruction again

2. Holding the attention

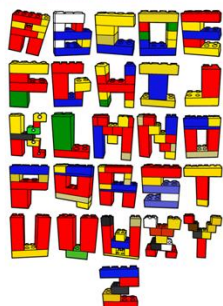
- ▶ be emotionally involved
- ▶ give feedback
- ▶ let the child be creative but give some assistance
- ▶ involve the children

3. Give the child the feeling of competence

- ▶ give positive Feedback
- ▶ ask the child how it's feels
- ▶ give the child time to explore
- ▶ give non-verbal and verbal signals (clapping, high five,...)

- ▶ When given the opportunity, children choose to play!
- ▶ Playing is learning!!

Thank you!

» Sara, Karlien and Steffi

Bijlage 4. Data re-testing Vlaanderen

Observation of the Child							
		A	B	C	D	E	F
Presentation	Week 1	4,75	3,75	4	3,5	2,5	4
	Week 3	5,8	3	4,2	3,2	4	4,8
	Week 6	5,8	3,2	4,6	4	3,6	5
Contact	Week 1	3,86	3,33	3,57	2,57	2,75	3,75
	Week 3	4,25	3,25	4,13	3	3,25	4,63
	Week 6	5,13	4,25	4,25	3,88	3,88	5,13
Mood	Week 1	4	4	3,5	3	2,33	2,67
	Week 3	3,67	4	3,33	3	4	4,67
	Week 6	4,67	4	4	3	3,67	5
Task	Week 1	4	4,17	3,71	2,86	2,5	4,57
	Week 3	4,29	4	4,29	2,83	3,67	4,71
	Week 6	4,43	5	4,86	3,71	4	5,71
Execution of the task	Week 1	3,33	3,67	3,29	2,5	2,14	3,57
	Week 3	3,78	3,78	3,22	2,89	3	3,56
	Week 6	4,78	4,11	3,67	3,33	3,33	4,67

Observation of the Caregivers						
	A	B	C	D	E	F
Week 1	3	5	3,5	3,5	2,6	3
Week 3	3,4	5,2	3,8	3,8	4,8	4,4
Week 6	4,2	6	4,8	4,8	5,4	4,4

Observation of the Environment						
	A	B	C	D	E	F
Week 1	2,67	4,33	4,33	4,33	2,67	2,67
Week 3	2,67	4,67	4,67	4,67	4,33	3,67
Week 6	4,2	6	4,8	4,8	5,4	4,4

